

ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ КОЈИ ОСТВАРУЈУ ОБРАЗОВНО- ВАСПИТНИ РАД У ИНОСТРАНСТВУ

***ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ
КОЈИ ОСТВАРУЈУ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИ РАД У ИНОСТРАНСТВУ***

Издавач

Завод за унапређивање образовања и васпитања

За издавача

Др Златко Грушановић

Уредник

Мср Виолета Влајковић Бојић

Лектура

Дејана Милијић Субић

Графичко обликовање

Алекса Еремија

Мср Виолета Влајковић Бојић

Насловна страна

Колаж фотографија „Традиција која се чува у срцима“, ученици Српске допунске школе у иностранству, Бајерн, СР Немачка

Аутор колажа

Татјана Хот

Координатор Српске допунске школе у иностранству, Бајерн, СР Немачка

Материјал доступан на URL адреси: <https://zuov.gov.rs/>

АУТОРИ

(по азбучном реду)

Андрић, др Милка, Министарство просвете, Београд
Влајковић Бојић, мср Виолета, Завод за унапређивање образовања и васпитања, Београд
Крајишник, проф. др Весна, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд
Ломпар, проф. др Весна, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд
Дамјановић, мср Горанка, Школа за оштећене слухом – наглуве „Стефан Дечански“, Београд
Маринковић, др Небојша, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд
Милановић, проф. др Александар, Филолошки факултет Универзитета у Београду Београд
Мркаљ, проф. др Зона, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд
Перишић, Зоран, ОШ „Стеван Сремац“, Београд
Петакковић, проф. др Славко, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд

Београд, септембар 2023.

САДРЖАЈ

Реч унапред.....	7
ОРГАНИЗАЦИЈА ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА У ИНОСТРАНСТВУ	9
<i>Како се реализује програм?</i>	9
<i>Број ученика у групи</i>	9
<i>Како се остварује овај вид образовања?</i>	9
<i>Начин организовања наставе</i>	10
<i>Предмети и начин оцењивања ученика</i>	10
<i>Уџбеници</i>	10
<i>Савет родитеља</i>	11
<i>Ко може да организује и реализује образовно-васпитни рад у иностранству?</i>	11
<i>Избор наставника</i>	11
<i>Услови за редовног наставника</i>	12
<i>Упућивање редовног наставника на рад у иностранство</i>	12
<i>Ангажовање наставника</i>	13
<i>Обавезе наставника</i>	13
<i>Руководилац актива</i>	14
<i>Координатор (опис послова и избор)</i>	14
<i>Отварање нових и укидање постојећих група ученика</i>	15
<i>Начин вођења евиденције образовно-васпитног рада</i>	16
<i>Издавање јавних исправа</i>	17
<i>Финансирање образовно-васпитног рада у иностранству</i>	17
<i>Исплата трошкова и зарада редовног наставника и координатора</i>	18
<i>Исплата трошкова и зарада хонорарног наставника и руководиоца актива</i>	18
<i>Исплата закључне плате и почетак примања плате наставника и координатора у образовно-васпитној институцији у Републици Србији</i>	18
<i>Престанак рада наставника и координатора</i>	19
<i>Обавезе наставника и координатора у вези са финансијским пословањем</i>	19
ФУНКЦИОНАЛНИ АСПЕКТИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА У ИНОСТРАНСТВУ	21
Идентитетска обележја српског језика и књижевности	21
<i>ДЕКЛАРАЦИЈА О КАНОНУ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ</i>	23
<i>ДЕКЛАРАЦИЈА О ГРАНИЦАМА СРПског ЈЕЗИКА</i>	26
Језик, граматика, лексика.....	36
Подстицање наставе почетног читања и писања у различитим облицима рада	45
<i>Лежећа осмица</i>	45
<i>Уши-нос унакрсно</i>	46
<i>Укрштено ходање</i>	46
<i>Вежбе прстима</i>	47
<i>Један-два-три</i>	47
<i>Шта носи брод?</i>	47
<i>Царство природе</i>	48
<i>Квиз</i>	48
<i>Игра меморије</i>	49

<i>Игре словима и речима</i>	55
<i>Почетно испитивање познавања слова</i>	59
<i>Повежи слово и цртеж</i>	59
<i>На слово, на слово</i>	60
<i>Допуни речи словима која недостају</i>	60
<i>Методички приступ језичким вештинама</i>	61
<i>Развој вештине читања са разумевањем прочитаног на различитим нивоима ученичких постигнућа</i>	61
<i>Диференцијација налога</i>	69
<i>Корелације у оквиру наставе српског језика</i>	70
<i>Функционални поступци у настави</i>	73
<i>Примери задатака за проверу напредног нивоа ученичких постигнућа</i>	79
<i>Идеје за задатке који се могу радити са ученицима у различитим организационим облицима</i>	83
Модел задатака за развијање продуктивних и рецептивних језичких вештина	85
1. <i>Текст за вежбе говорне/писане продукције</i>	85
2. <i>Текст за слушање 1 (средњи ниво)</i>	86
3. <i>Текст за слушање 2 (виши ниво)</i>	87
4. <i>Вежбање облика</i>	88
5. <i>Развијање вештина – ЧИТАЊЕ</i>	89
6. <i>Повежи речи са леве и десне стране</i>	90
7. <i>Десетоминутне активности</i>	91
8. <i>Петоминутне активности</i>	91
9. <i>И не само то, акценат, развијање приче</i>	92
10. <i>Необични догађај</i>	92
11. <i>Вођена говорна или писана продукција</i>	93
12. <i>Писана и говорна продукција</i>	93
Настава почетног читања и писања – благовремено препознавање различитих врста препрека и изазова	94
<i>Циљеви и задаци почетног читања и писања</i>	94
<i>Физиолошке основе читања</i>	94
<i>Психолошке основе читања</i>	95
<i>Лингвистичке основе читања</i>	95
<i>Методе почетног читања и писања</i>	95
<i>Услови за успешну наставу почетног писања и читања</i>	96
<i>Шта је добар изговор</i>	97
<i>Неправилан изговор гласова</i>	98
<i>Утицај говорних поремећаја на развој детета</i>	98
<i>Дидактички принципи које логопед користи у свом раду</i>	99
<i>Логопедска подршка правилном изговору гласова</i>	99
<i>Вежбе дисања (припрема дисајних органа за рад)</i>	99
<i>Вежбе оралне праксије (припрема говорних органа за рад)</i>	100
<i>Вежбе фонације (припрема гласница за рад)</i>	100

<i>Артикулацијска поставка говорних органа за изговора гласа</i>	101
<i>Увежбавање изговора гласа</i>	102
<i>Систематизација изговора гласа</i>	102
<i>Основне претпоставке за успешну наставу почетног читања</i>	103
<i>Облици којима се вежба читање</i>	103
<i>Основне претпоставке за успешну наставу почетног писања</i>	105
<i>Наставник као фактор успешне наставе почетног читања и писања</i>	106
<i>Ученик као фактор успешне наставе почетног читања и писања</i>	107
<i>Темперамент ученика</i>	107
<i>Сазнајне могућности ученика</i>	109
<i>Емоције ученика</i>	109
<i>Породица као фактор коју утиче на понашање ученика</i>	110
<i>Како препознати атипичне ученике који имају проблеме у учењу?</i>	111
<i>Ученик с дефицитом пажње</i>	111
<i>Облици понашања ученика с дефицитом пажње</i>	111
<i>Специфичне сугестије за рад са учеником који има дефицит пажње</i>	111
<i>Ученик с тешкоћама пажње и одржавањем концентрације</i>	112
<i>Специфичне сугестије за рад са учеником који има тешкоће пажње и одржавања концентрације</i>	112
<i>Практични савети за почетак обављања наставне праксе</i>	113
<i>Од наставника наставницима</i>	119
<i>Уместо закључка</i>	119
<i>Литература и електронски извори</i>	121

Реч унапред

Поштовани и драги наставници¹,

Приручник пред вама, настао је као резултат обуке од јавног интереса *Програм обуке наставника који се упућују на рад у иностранству*². Он се састоји из два дела и по свом садржају и форми, представља једну врсту дидактичко-методичког штива. Намењен је, пре свега, наставницима који остварују програм основног образовања и васпитања у иностранству на српском језику за ученике српског порекла, који привремено или трајно живе у иностранству, а који су се изјаснили за овај вид наставе.

Први део Приручника разматра различите аспекте организационих и других општих питања од значаја за начин остваривања образовно-васпитног рада. Други део је посвећен функционалним и специфичним питањима наставне праксе, нудећи конкретне материјале и вежбе, прилагодљиве различитим образовним потребама рада са ученицима и најразноврснијим организационим активностима. По узору на представљене моделе и ресурсе, наставници могу креирати сопствене примере који доприносе остваривању очекиваних резултата учења, рачунајућу на контекст у коме се остварује овај процес. Посебна пажња поклоњена је изазовима учења почетног читања и писања, јер међу ученицима који су се определили за овај вид наставе могу постојати велике индивидуалне разлике у познавању српског језика. Стога, Приручник нуди и корисне стручне савете за благовремено препознавање препрека у комуникацији, односно у развијању језичких компетенција ученика. Додатну вредност овом штиву дају примери добре праксе, настали као резултат рада наставника на самој обуци.

Намера аутора јесте да понуде концизно, конструктивно, практично применљиво и проверљиво средство, које ће помоћи у припремању, организовању, оптимизацији и рационализацији комплексног образовно-васпитног рада у иностранству, у активизацији и дидактичко-методичкој операционализацији теоријских знања, у испољавању и подстицању што вишег степена самосталности и креативности, као и да подрже све учеснике процеса да се лакше снађу у различитим, конкретним наставним ситуацијама.

Посебну захвалност изражавамо свим наставницима који раде у српским допунским школама широм света и својом посвећеношћу и професионализмом доприносе очувању српског језика, културе и традиције те јачању осећаја припадности свом народу.

Аутори

¹ Сви појмови употребљени у овом документу у мушком граматичком роду, обухватају мушки и женски род лица на која се односе.

² Решењем министра просвете број 610-00-00263/2023-07, од 10. 4. 2023. обука је добила статус програма од јавног интереса.

ПРВИ ДЕО

ОРГАНИЗАЦИЈА ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА У ИНОСТРАНСТВУ

(сходно Правилнику о остваривању образовно-васпитног рада у иностранству
(Службени гласник РС, бр. 66/2022 и 77/2022))³

Основно образовање и васпитање по посебном програму основног образовања и васпитања у иностранству на српском језику, изводи се за ученике српског порекла, који привремено или трајно живе у иностранству, а који су се изјаснили за овај вид наставе.

Како се реализује програм?

Посебан програм основног образовања и васпитања у иностранству реализује се у складу са планом и програмом наставе и учења за сваки предмет, а у зависности од реалних могућности организације наставе, као и њене усклађености са редовном наставом у иностранству. Настава се изводи у групама за: млађи узраст ученика (први, други и трећи разред); средњи узраст ученика (четврти, пети и шести разред); старији узраст ученика (седми и осми разред).

Програм наставе и
учења ОВ рада у ин

Број ученика у групи

Број ученика у групи је **15**. Изузетно, број ученика у групи може да буде мањи, односно већи уз сагласност координатора, с тим да број ученика у групи не може да буде већи од **20**.

Како се остварује овај вид образовања?

Овај вид образовања остварује се, по правилу, после редовних часова ученика, зависно од обавеза ученика у систему редовног образовања у иностранству. Изузетно, може да се остварује и у оквиру дневног распореда часова редовне наставе ученика. Родитељи ученика на крају текуће школске године пријављују надлежном дипломатско-конзуларном представништву ученике за похађање наставе по посебном програму основног образовања и васпитања у иностранству на српском језику и потписују изјаву којом се обавезују да ће њихово дете редовно похађати наставу у наредној школској години.

³ <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2022/66/6/reg>

Начин организовања наставе

Настава се организује у образовно-васпитним установама стране државе или у простору који одреди административни орган стране државе у чијој је надлежности обавезно образовање ученика. Током викенда настава може бити организована и у просторијама Српске православне цркве, клубова или других удружења наших грађана у иностранству или, у просторијама дипломатско-конзуларног представништва. Недељни фонд часова основног образовања и васпитања у иностранству износи четири школска часа по групи. Часови наставе се организују у блоку, у складу са програмом.

Предмети и начин оцењивања ученика

Посебан програм основног образовања и васпитања у иностранству садржи план и програм наставе и учења, из следећих предмета: Српски језик; Моја отаџбина Србија; Основи културе српског народа, а ученици се оцењује бројчаним оценама, осим за ученике првог разреда, чије се оцене исказују описно. За ученике првог разреда описне оцене из предмета прописаних посебним програмом основног образовања и васпитања у иностранству јесу: веома успешан и успешан. Бројчане оцене ученика у осталим разредима из предмета прописаних посебним програмом основног образовања и васпитања у иностранству чине оцене: одличан (5), врло добар (4), добар (3) и довољан (2). Закључна оцена из предмета на крају првог и другог полугодишта утврђује се на основу свих описних, односно бројчаних оцена у току образовно-васпитног рада, уз сагледавање развоја, напредовања и ангажовања ученика. Владање се оцењује на крају првог и другог полугодишта описном оценом и то: примерно, врло добро, добро и задовољавајуће.

Уџбеници

У остваривању циљева и исхода посебног програма основног образовања и васпитања у иностранству користе се уџбеници и наставна средства, који су решењем министра одобрени за употребу у иностранству. У остваривању циљева и исхода посебног програма основног образовања и васпитања у иностранству могу се користити и уџбеници који су решењем министра одобрени за употребу у Републици Србији. Листу уџбеника и наставних средстава који ће се користити, на предлог наставника, Министарству доставља координатор, најкасније до 30. септембра текуће школске године, односно 30 дана након почетка текуће школске године.

Савет родитеља

Савет родитеља је саветодавно тело које даје мишљења и предлоге за организацију, остваривање и унапређивање наставе; стара се о обезбеђивању услова за безбедност ученика; даје сагласност за коришћење средстава родитеља, сарађује са удружењима српских грађана у иностранству и другим организацијама од значаја за извођење наставе. Савет родитеља бира се за сваку школску годину на првом родитељском састанку, а чине га по један представник родитеља сваке групе, на нивоу града где се изводи настава. Савет родитеља бира председника савета родитеља, заменика председника и записничара. Изузетно, ако не постоје могућности за избор савета родитеља на нивоу града, савет родитеља може бити изабран и у оквиру сваке групе ученика.

Ко може да организује и реализује образовно-васпитни рад у иностранству?

- 1) наставник који је засновао радни однос на неодређено време у установи образовања и васпитања у Републици Србији и који има одговарајуће образовање у складу са правилником којим се уређује степен и врста образовања наставника за извођење наставе и других облика образовно-васпитног рада у основној школи (у даљем тексту: редовни наставник);
- 2) наставник који има регулисано боравиште у земљи пријема и који има одговарајуће образовање у складу са правилником којим се прописује степен и врста образовања наставника за извођење наставе и других облика образовно-васпитног рада у основној школи (у даљем тексту: хонорарни наставник).

Избор наставника

Образовно-васпитни рад у иностранству изводи редовни наставник којег министар надлежан за послове образовања и васпитања решењем упућује на рад у иностранство. Министарство објављује конкурс за редовне наставнике у јавном гласилу и на званичној интернет страници Министарства и о томе обавештава надлежна дипломатско-конзуларна представништва Републике Србије у иностранству. Конкурс за редовне наставнике и координаторе објављује се, по правилу, до 15. априла текуће године ради ангажовања за наредну школску годину. Комисију за избор редовних наставника именује министар и она спроводи поступак пријема и обраде конкурсне документације и обавља интервју са кандидатима, а потом доставља министру предлог кандидата који испуњавају услове за упућивање на рад у иностранство. Изузетно, комисија може да предложи министру да у иностранство упути и кандидата који не испуњава све услове, најдуже на период од једне школске године. Редовни наставник се решењем министра упућује на рад у иностранство на период од годину дана, уз могућност продужења, а најдуже на период од четири године.

Изузетно, у одређеним случајевима (ратне опасности, ратног стања, ванредног стања или других ванредних околности) изабрани наставник може да буде упућен и на период дужи од четири године, ради осигуравања континуитета образовно-васпитног рада. Одлуку о продужењу рада наставника у иностранству за наредну школску годину, министар доноси по правилу, до краја марта текуће године, по прибављеном мишљењу координатора. Решење министра о упућивању наставника на рад у иностранство, односно о продужењу рада, доставља се надлежном дипломатско-конзуларном представништву, установи у којој лице има заснован радни однос и наставнику упућеном у иностранство.

Услови за редовног наставника

На рад у иностранство ради извођења наставе, у својству редовног наставника, може се упутити лице које је у радном односу на неодређено време у школи у Републици Србији, а које: поседује дозволу за рад – лиценцу; има најмање пет година радног искуства у области основног образовања и васпитања; поседује уверења и потврде којима доказује стално стручно усавршавање у области образовања и васпитања, у складу са правилником којим се прописује стручно усавршавање; поседује основно знање за рад на рачунару; зна језик стране државе у коју се упућује или други светски језик, на нивоу Б1 Заједничког европског оквира; изузетно, уколико је то у земљи пријема услов за боравак и рад, и међународно признату исправу којом се доказује знање одговарајућег страног језика најмање на нивоу Б1 Заједничког европског оквира; испуњава услове прописане законом и правилником којим се прописује степен и врста образовања наставника и стручног сарадника у основној школи за остваривање наставе из одговарајућих предмета, и то за: наставника разредне наставе; наставника српског језика и књижевности. Изузетно, уколико се на конкурс не пријави довољан број лица која испуњавају услове у погледу степена и врсте образовања, на рад у иностранство може се упутити и лице које испуњава услове у погледу степена и врсте образовања за наставника страног језика и књижевности.

Упућивање редовног наставника на рад у иностранство

Редовни наставник, упућен решењем министра на рад у иностранство, закључује са Министарством уговор о уређивању међусобних права и обавеза, у складу са законом, а којим се уређују се права редовног наставника, а нарочито: плата, укључујући и припадајуће порезе и доприносе; накнада за време привремене спречености за рад – боловање; плаћено и неплаћено одсуство и друга права, у складу са законом и међународним конвенцијама. Наставник који се упућује на рад у иностранство у обавези је да: на достојанствен начин представља своју државу; поштује законе, обичаје и кодексе понашања државе у коју је упућен; припрема сопствени глобални и оперативни план рада који доставља руководиоцу актива и координатору; обавља припреме за остваривање

наставе и редовно остварује наставу у складу са прописаним планом и програмом наставе и учења; организује слободне активности; редовно води евиденцију о одржаним часовима и слободним активностима; редовно присуствује састанцима стручних актива и другим стручним састанцима, које организује руководиоца актива и координатора; достави извештај координатору о раду у претходном месецу; сарађује са родитељима, организује родитељске састанке и уредно води записник о одржаним састанцима; извршава финансијске и друге обавезе према иностраној држави у којој остварује образовно-васпитни рад; доприноси развоју наставе на српском језику у иностранству и јачању веза земље матице и дијаспоре, као и друге послове по налогу координатора, односно министра.

Ангажовање наставника

Наставник може бити ангажован уколико има најмање четири часа недељно и уколико су обезбеђен простор, опрема и наставна средства. Уколико се образовно-васпитни рад остварује путем наставе на даљину, наставник може бити ангажован и за мањи број часова недељно и уколико је обезбеђена одговарајућа информационо-комуникациона опрема. Наставник који изводи наставу у иностраној држави, са недељним фондом од 24 школска часа рада са ученицима, има пуну норму часова. Рад са ученицима подразумева организацију и реализацију наставе и слободних активности.

Обавезе наставника

Наставник је обавезан да образовно-васпитни рад на српском језику у иностранству реализује у складу са посебним програмом основног образовања и васпитања у иностранству, односно да: организује и реализује образовно-васпитни рад; припрема сопствени глобални и оперативни план рада, извештај о раду који доставља руководиоцу актива и координатору, а који нарочито садржи податке о броју одржаних часова наставе и броју одржаних часова слободних активности и њиховом начину реализације; остварује фонд часова наставе и ваннаставних активности; оцењује ученике; користи одобрене уџбенике; води евиденције образовно-васпитног рада; издаје јавне исправе; сарађује са саветом родитеља; сарађује са дипломатско-конзуларним представништвом Републике Србије и другим институцијама и организацијама од значаја за унапређивање квалитета наставе на српском језику у иностранству; доставља месечни извештај руководиоцу актива и координатору, као и да правовремено информише координатора о одступању у реализацији образовно-васпитног рада; испуњава и друге обавезе прописане овим правилником.

Руководилац актива

Руководилац актива бира се у иностранј држави у којој координатор нема седиште. Наставничко веће, које чине сви редовни и хонорарни наставници за које је надлежан један координатор, на својој првој седници бира руководиоца актива. Руководилац актива, по правилу, бира се из реда редовних наставника, а може да буде изабран и из реда хонорарних наставника уколико су у земљи пријема ангажовани само хонорарни наставници.

Координатор (опис послова и избор)

Координатор је лице које организује и прати извођење целокупног образовно-васпитног рада на српском језику у иностранству. Осим тога, координатор може и да изводи наставу у својству наставника са недељним фондом од 12 часова, у складу са решењем министра. Координатор може бити ангажован и за организацију и праћење образовно-васпитног рада на српском језику у иностранству за једну или више земаља, у складу са решењем министра.

Министар упућује координатора на рад у иностранство решењем, на период од годину дана, са могућношћу продужења, најдуже до четири године. У изузетним околностима и ако се на тај начин осигурава континуитет образовно-васпитног рада у иностранству, период ангажовања координатора може да буде продужен, а најдуже још две године.

Координатор је обавезан и да:

- води евиденцију ученика по групама, односно по месту организовања;
- остварује увид у образовно-васпитни рад;
- потписује месечну обрачунску листу за ангажоване наставнике;
- ради анализу података и на основу резултата предлаже мере за унапређивање рада;
- редовно информисе Министарство и надлежно дипломатско-конзуларно представништво о реализацији и активностима образовно-васпитног рада у иностранству;
- самостално, односно у сарадњи са руководиоцем актива, организује и води наставничко веће;
- сарађује са образовним и другим институцијама земље домаћина;
- сарађује са Министарством и дипломатско-конзуларним представништвима;
- остварује непосредан увид у рад наставника за које је задужен, присуством на часу у учионици или путем других информационо-комуникационих технологија, најмање једном у квалификационом периоду, односно полугодишње, о чему сачињава извештај који доставља Министарству;
- обавља друге послове по налогу министра.

Послове координатора обавља лице које је у радном односу на неодређено време на пословима образовања и васпитања у Републици Србији, а које:

- поседује дозволу за рад – лиценцу;
- има најмање десет година радног искуства у области образовања и васпитања, од тога осам година у образовно-васпитној установи (школи);
- поседује компетенције за праћење и вредновање квалитета образовно-васпитног рада;
- поседује искуство на пословима стручно-педагошког, односно инструктивно-педагошког надзора;
- поседује уверења и потврде којима доказује стално стручно усавршавање у области образовања и васпитања;
- зна један светски језик, на нивоу Б1 Заједничког европског оквира;
- изузетно, уколико је то у земљи пријема услов за боравак и рад, поседује уверења и потврде којима доказује знање одговарајућег страног језика међународно признатих институција, најмање на нивоу Б1 Заједничког европског оквира;
- поседује основно знање за рад на рачунару;
- изузетно, уколико је то у земљи пријема услов за боравак и рад, и међународно признату исправу којом се доказује знање одговарајућег страног језика најмање на нивоу Б1 Заједничког европског оквира.
- испуњава услове прописане законом и правилником којим се прописује степен и врста образовања наставника и стручног сарадника у основној школи за остваривање наставе из одговарајућих предмета у складу са Правилником.

Отварање нових и укидање постојећих група ученика

Нове групе ученика формирају се на захтев родитеља, ако постоји довољан број ученика и наставника и ако су обезбеђени простор, опрема и наставна средства за извођење наставе.

Захтев родитеља за формирање нових група ученика, са мишљењем надлежног дипломатско-конзуларног представништва, доставља се Министарству након одржаног родитељског састанка и прикупљених изјава родитеља да ће њихово дете редовно похађати наставу, најкасније до 1. новембра за текућу школску годину.

Министарство одобрава отварање нове групе ако постоји: најмање 20 пријава; стручно заступљена настава; простор за извођење наставе; сагласност родитеља да учествују у финансирању образовања на српском језику у иностранству током прве школске године.

Средства која се обезбеђују учешћем родитеља уплаћују се на рачун дипломатско-конзуларног представништва и намењена су за обезбеђивање вишег педагошког стандарда у извођењу наставе у иностранству, и то за: трошкове изнајмљивања учионице; набавку

Наставник, односно руководилац актива, благовремено преузима **дневник рада** на почетку школске године.

Наставник је задужен за чување дневника рада и вођења евиденције о остваривању образовно-васпитног рада у току школске године. По истеку школске године, дневници рада предају се дипломатско-конзуларном представништву на чување, у складу са законом.

Издавање јавних исправа

Јавне исправе издају се на основу евиденције о остваривању образовно-васпитног рада у иностранству, и то су: **ђачка књижица**⁶ и **уверење**⁷ о завршеном посебном програму основног образовања и васпитања у иностранству.

Ђачка књижица издаје се ученику приликом уписа и она садржи податке о оствареном успеху ученика из прописаних предмета и из владања. Ђачку књижицу, приликом уписа и у току школовања, потписују наставник и овлашћено лице дипломатско-конзуларног представништва, а оверава се печатом дипломатско-конзуларног представништва.

Ако ученик изгуби ђачку књижицу, наставник то уписује у матичну књигу, у рубрици: „напомена”, а ученику се издаје дупликат ђачке књижице.

Уверење се издаје након завршетка осмог разреда по посебном програму основног образовања и васпитања у иностранству. Уверење потписују наставник и овлашћено лице дипломатско-конзуларног представништва, а оверава се печатом дипломатско-конзуларног представништва.

Финансирање образовно-васпитног рада у иностранству

У буџету Републике Србије обезбеђују се средства за плате наставника и координатора. Министарство исплаћује плату наставнику и координатору преко надлежног дипломатско-конзуларног представништва, на основу решења министра о упућивању у иностранство и месечне обрачунске листе. Месечну обрачунску листу наставника потписује координатор. Плата се исплаћује у валути државе у којој наставник остварује образовно-васпитни рад. У буџету Републике Србије обезбеђују се и средства за трошкове за извођење наставе, и то: за набавку јавних исправа и образаца за вођење прописане

⁶ Ђачка књижица http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/slike/PRAVILNIK_Page_21.png&doctype=reg&abc=cba&eli=true&eliActId=434191&regactid=434191

евиденције; стручно усавршавање и организовање узајамних посета ученика из земље матице и дијаспоре у оквиру пројеката Министарства. Изузетно, наставнику и координатору могу да се исплате средства за трошкове превоза ради достављања јавних исправа и евиденција надлежном дипломатско-конзуларном представништву, трошкове превоза ради присуствовања наставничким већима или другим организованим састанцима у висини возне карте другог разреда, у складу са средствима одређеним буџетом.

Исплата трошкова и зарада редовног наставника и координатора

Редовном наставнику припада право на путне трошкове за одлазак у страну државу и повратак у Републику Србију, у висини возне карте другог разреда, као и право на трошкове телефона. Уколико су, због разуђености наставних група, реални путни трошкови редовног наставника већи од средстава утврђених Правилником, редовни наставник може поднети захтев координатору за обрачун увећаних путних трошкова. Уз захтев, наставник прилаже доказе у висини одговарајуће возне карте другог разреда. Координатору упућеном на рад у иностранство припада право на путне трошкове у висини путних трошкова наставника у иностранству држави у којој остварује образовно-васпитни рад, увећане за 50 посто, односно за 80 посто ако је координатор задужен за више од две стране државе, као и право на трошкове телефона. Висина плате редовног наставника одређује се према броју ученика са којима се остварује образовно-васпитни рад. Лице ангажовано на пословима координатора има право на плату наставника који остварује пун фонд часова у земљи у којој је ангажован, увећану за 20 посто, односно за 30 посто посао ако је задужен за више од две стране државе. Висина плате координатора је фиксна.

Исплата трошкова и зарада хонорарног наставника и руководиоца актива

Хонорарном наставнику припада право на надокнаду локалних путних трошкова у висини возне карте другог разреда, као и право на трошкове телефона, а висина зараде хонорарног наставника одређује се сразмерно броју одржаних часова наставе и слободних активности и уписаних ученика са којима се остварује образовно - васпитни рад. Руководилац актива остварује право на зараду и накнаде као и редовани, односно хонорарни наставник.

Исплата закључне плате и почетак примања плате наставника и координатора у образовно-васпитној институцији у Републици Србији

Редовном наставнику, односно координатору, ангажовање престаје закључно са истеком месеца у којем се завршава школска година у иностранству држави у којој је ангажован.

Редовни наставник, односно координатор, плату за наредни месец прима у матичној образовно-васпитној установи, у динарском износу и у висини редовне плате тој установи.

Престанак рада наставника и координатора

Наставнику, односно координатору, може да престане рад у иностранству, на лични захтев, пре истека времена на које је упућен ако поднесе писмени захтев министру преко дипломатско-конзуларног представништва, најмање три месеца пре времена престанка рада. Наставнику, односно координатору, који не извршава обавезе из уговора о међусобним правима и обавезама престаје рад у иностранству пре истека времена на који је упућен, решењем министра. Наставнику, односно координатору, који остварује рад у иностранству, престаје рад истekom периода на који је упућен решењем министра. По престанку рада у иностранству, лица која су била ангажована (наставник, односно координатор) дужна су да доставе Министарству и координатору, односно Министарству све информације у вези са организацијом и остваривањем васпитно-образовног рада, а нарочито: податке о броју група, броју ученика, месту и времену одржавања наставе и податке од значаја за остваривање сарадње са школом, односно другим институцијама и организацијама где се остварује настава.

Обавезе наставника и координатора у вези са финансијским пословањем

Наставници су обавезни да најкасније 30 дана од дана почетка школске године у страни држави у којој су ангажовани, доставе надлежном дипломатско-конзуларном представништву пријаве за упис које су потписане од стране родитеља. **Пријава за упис**⁸ попуњава се за сваког уписаног ученика појединачно и садржи име ученика, име родитеља, адресу и контакт телефон. Пријаве за упис оверава својим потписом сваки наставник. Координатор и надлежни службеник дипломатско-конзуларног представништва прегледају пријаве за упис, врше контролу над тачношћу унетих података и оверавају је својим потписима. Уколико у току школске године дође до промена у броју ученика, наставник је обавезан да достави пријаве за упис за нове ученике, односно да пријави да је одређени ученик одустао од похађања наставе.

---

⁸ Образац пријаве за упис ученика: http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/slike/PRAVILNIK_Page_28.png&doctype=reg&abc=cba&eli=true&eliActId=434191&regactid=434191

ДРУГИ ДЕО

ФУНКЦИОНАЛНИ АСПЕКТИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА У ИНОСТРАНСТВУ

Идентитетска обележја српског језика и књижевности

Програм основног образовања и васпитања у иностранству, обухватајући предмете Српски језик, Моја отаџбина Србија и Основи културе српског народа, почива на становишту да је култура систем знакова који је у једној заједници проверен, прихваћен, генерацијски се преноси и помаже при оријентацији појединца и колектива. Посебно место унутар Програма треба да припада настави из поља српске књижевности. Осим што се интердисциплинарним и свестраним проучавањем књижевности у појединцу негује способност спознавања света и из психо-социјалне визууре другога; оснажује моћ емпатије; разумевања друштвених односа; омогућава овладавање сложеним моделима семиозе; помаже у разумевању настанка конструката и њиховом дешифровању; изграђује механизме (не)селективне рецепције при декодирању порука; води самоспознавању и др, њиме се суштински доприноси изградњи свести о фундаменталним ослоњцима и обележјима културног корпуса коме тај појединац припада.

Модерна концепција националне културе и њених идентитетских ослонаца на којима је успостављена представа о ономе шта је српска књижевности и које су њене границе изведена је из ставова Доситеја Обрадовића и Вука Караџића. Доситејеве идеје о верској толеранцији унутар српског националног корпуса, чију хомогеност одражава језичко јединство (изнете у *Писму Харалампију и Животу и прикљученијама*) кореспондирале су са Вуковим назорима. Ставови Вука Караџића о односу између језичког, тј. културног, и националног идентитета формирану су на подлози убеђења да је језик парадигма која одређује национално биће. Успостављајући оквире српског културног простора Вук је, сагласно Доситејевој визури, истицао да су Срби национално хомогени иако се конфесионално разликују.⁹

Прихватањем таквог становишта, језик је постао основни критеријум на темељу кога се идентификује супстанцијалност српске књижевности, док су остали параметри – пре свега државно-територијални и верски – потиснути у други план. Напуштање државно-

⁹ В. Стефановић Караџић, *Географско-статистичко описаније Србије*, Даница, забавник за годину 1827, Беч, II, 77–78.

територијалног, верског принципа и критеријума употребе одређеног писма приликом идентификовања српске књижевности има полемички карактер у односу на књижевноисторијску парадигму коју су успостављали страни, пре свега хрватски, аутори у деветнаестом и двадесетом столећу,¹⁰ инсистирајући на томе да је српски културно-национални миље, следствено томе – и српска књижевност – одређен православним идентитетом и употребом ћириличног писма као искључивим обележјима. Са овим мерилем, у перспективи строј српској филолошкој традицији, комбинован је критеријум по коме чврсте међе српског културног простора чине територијално-државне границе Србије у одређеном историјском моменту.

Становиште Доситеја и Вука универзално је, што потврђује и повесни развој догађаја на просторима бивше Југославије, али и глобални социо-културни контекст. Након распада Југославије, велики део српског националног корпуса остао је расејан у новонасталим државама – бившим југословенским републикама, које су своју државну самосвојност подупирале заснивањем национално-културног идентитета утемељеног на језичкој индивидуалности. Тако су у употребу ушли термини ценогорски и босански/бошњачки језик, без обзира на тврдње лингвиста да таква појава ни номенклатурно ни суштински нема упориште у науци о језику. Осим расапом негдашње јединствене државе, српски национални корпус је дејством имиграционих процеса, који су снажан замајак добили у другој половини двадесетог и почетком двадесет првог века, раширен читавим светом. О силини тог процеса сведочи процена да је српска дијаспора вишемилионска и тешко прецизно избројива.

Сви поменуто посредно или непосредно показује да је Доситејева и Вукова платформа о језику као интеграционом чиниоцу данас актуелна јер је управо српски језик главни идентификациони маркер националне заједнице, њене културе и књижевности. То је условљено појавом да је наш национални корпус, када се у обзир узме целокупан његов потенцијал, изразито хетероген. Српски живаљ употребљава у стандардној варијанти (поред дијалекатских подваријанти) језик екавског и ијекавског изговора користећи у писању ћирилично и латиничко писмо; насељава и многе државе ван матице; неретко и када у правно-формалном смислу нема српско држављанства негује осећање културно-националне припадности изворној заједници; конфесионално је различит (укључујући и појаву оних који се опредељују као атеисти или припадници нетрадиционалних верских заједница) и др. Таква разуђеност потврђује да пре свега језик есенцијално изражава припадање одређеној култури и књижевности. Овај принцип подложен је у ретким

---

¹⁰ Таква књижевноисторијска концепција формирана је у радовима: V. Jagić *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb, 1867; Đ. Šurmin, *Povjest književnosti hrvatske i srpske*, L. Hartman, Zagreb, 1898.

случајевима условности јер поједини писци, као на пример Сретен Божић (Барнумбиг Вонгар), Стив Тешић, Чарлс Симић и др., иако им је опус настао на страним језицима, припадају српској књижевности. Стога се, уз језичку основу, као параметре супстанцијалности српске књижевности треба узети и порекло и лично опредељење писца приликом сврставања у књижевноисторијски оквир.

Да би се на основу савремених теоријско-методолошких поставки размотрила важна питања из области српског језика и књижевности, у Тршићу се сваке године одржавају интеркатедарске србистичке научне конференције посвећене неким од актуелних тема. Учесници Друге и Треће интеркатедарске србистичке конференције – коју чине представници свих србистичких катедри на свим филолошким, филозофским, учитељским и педагошким факултетима у Србији, Републици Српској и Црној Гори, укључујући и представнике Института за српски језик САНУ, Института за књижевност и уметност у Београду, Одбора за стандардизацију српског језика, Друштва за српски језик и књижевност Србије и Завода за унапређење образовања и васпитања у Београду – међу другим документима једногласно су усвојили Декларацију о канону српске књижевности и Декларацију о границама српског језика. Текстовете ових докумената наводимо у целости:

ДЕКЛАРАЦИЈА О КАНОНУ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Канон српске књижевности једна је од најзначајнијих и најактуелнијих србистичких тема данас.

Шта је канон националне књижевности? То је динамична визија целине једне књижевности: он омогућава приступ сопственој прошлости и њено осмишљавање, вредновање књижевноуметничких дела које иде изнад свих идеолошких захтева, потврђујући књижевност као уметност кроз њено историјско трајање.

Канон српске књижевности чине књижевна дела без којих је српска књижевност какву познајемо незамислива и о којима сваки нараштај нужно размишља и говори. Канон, међутим, није тек прост скуп тих књига, него целина њихових интерпретативно осмишљених међуодноса, која се током времена мења, пратећи развој књижевности, науке о књижевности и културе уопште. Релативна постојаност списка и променљивост смисла канонских дела и канона као целине знак су трајања кроз мењање, као израза непрестаног дијалога садашњости са прошлосту посредованом традицијом тумачења.

Супротстављајући се оспоравањима канона која, вођена жељом да га уподобе идеолошко-политички пожељној слици данашњице, поништавају историју српске књижевности и занемарују дуго трајање мишљења о њој, залажемо се за сталну отвореност расправа о увек новом сагледавању канона – што бољем, поузданијем, потпунијем када је реч о чињеницама, уз научно преиспитивање претходника, а са становишта које уважава разнородне димензије савремене српске културе, у њиховом што сагласју, а што полемичком односу. Прошлост, иако су се у њој научни приступи књижевности међусобно оспоравали, али су познавање националне књижевности чинили ширим, бољим и

разноврснијим, учи нас да када је реч о разумевању националне књижевности и њене историје с времена на време долази до одређених померања. Јер то је, заправо, начин постојања националне књижевности. Наиме, свако ново велико књижевно дело мења до тада постојеће односе унутар њене целине, што важи и за велика постигнућа историографије књижевности.

Укратко: као свест о најбољем у некој књижевности као целини, канон је стабилан – јер се не може мењати произвољним одлукама или да би се удовољило потребама тренутка – и динамичан, јер се његов смисао постепено преображава кроз нова тумачења у сваком новом нараштају. Без прихватања канона као смисленог, узорног и континуираног преношења знања, национална књижевност као осмишљена целина не би постојала, као што би се без преиспитивања канона окаменила и престала да буде важна долазећим нараштајима.

Залажући се за преиспитивања вођена знањем, љубављу и вољом да се књижевност очува као уметност и битан чинилац националне културе, указујемо на трајне одређујуће чиниоце канона српске књижевности као целине која садржи:

1. Књижевноуметничка дела у којима језици српске културе (српски народни, српкословенски, рускословенски, славеносрпски, вуковски) достижу свој симболички и изражајни врхунац.
2. Целокупни корпус српске књижевности: народну, стару (укључујући и дубровачку књижевност) и нову књижевност, повезане међусобном условљеношћу највреднијих дела.
3. Стваралаштво на целокупном српском културном простору од Хиландара до Сент Андреје и од Темишвара до Трста, захваљујући коме су наста(ја)ла књижевна дела која су одразила контактну природу српске културе и њено прожимање са европском традицијом, у њеном општесловенском идентитету, ширећи тиме оквире српског саморазумевања, усложњавајући и профињујући укус српског читаоца.
4. Истовремену заступљеност хуманистичких принципа испољених различитим литерарним облицима и средствима, и основних начела српскога културног и националног идентитета који је ослањањем на идејно и обликовно различита, а врхунски вредна канонска дела, успостављен као променљив и динамичан израз разнородних тежњи српске културе у њеном миленијумском трајању.

Узимајући у обзир ове трајне одређујуће чиниоце канона српске књижевности у контексту актуелног тренутка српског друштва, а нарочито просвете, основни циљеви Декларације о канону српске књижевности су:

1. Јединство бриге о српском језику, књижевности и култури.

2. Очување целине српске књижевности (у свим епохама њеног трајања и на целокупном простору њеног стварања) и представљања те целине на свим образовним нивоима.
3. Систематичан, организован и дуготрајан институционалан рад (од основне школе до САНУ) на обликовању књижевног и културног памћења како би дефинисање канона и све његове касније промене потицали из расправа које су пре свега стручне, а у којима посебно значајно место треба да имају србистичке катедре.
4. Повећана брига о српском језику и српској књижевности кроз повећање броја часова и надпредметни статус Српског језика и књижевности.
5. Систематичан и истрајан рад на србистичким катедрама усмерен, кроз одговарајуће академске наставне планове и програме, на интерпредметну концепцију (и тумачење) канона српске књижевности, које удружује знање стручњака за све области и епохе српске књижевности.
6. Истрајан и промишљен рад на наставним плановима и програмима у основној и средњој школи, како би основу програма чиниле на србистичким катедрама науком о језику и науком о књижевности потврђене вредности инхерентне књижевности као уметности која обухвата најшире оквире човекове егзистенције, а у чију функцију потом треба да буду стављене методичке и педагошке вештине.
7. Одређивање дела програма који је, будући утемељен каноном, сталан (али који ће се протоком времена мењати, пре свега смисаоно, пратећи промене у књижевности и науци о књижевности), и дела програма који је подложен чешћим променама на основу укуса и интереса љака за дела савремене српске књижевности.

На горњим основама, учесници Друге интеркатедарске србистичке конференције износе усаглашене захтеве:

1. Да се приликом обликовања предмета, програма, лектире, и свих активности у образовном процесу у вези са српским језиком и српском књижевношћу, одлуке доносе у складу са напред описаним поимањем канона.
2. Да настава књижевности и у основној и у средњој школи представи канон српске књижевности, у складу са узрастом ученика: у основној школи узрасни критеријуми треба да одређују избор дела и наставног приступа (а не смеју бити оправдање за занемаривање канона), док у средњошколским, нарочито гимназијским програмима треба представити целину канона помоћу добро осмишљеног и усаглашеног избора канонских дела и њихових научно заснованих тумачења.
3. Да сензибилитет ученика, који је у сваком нараштају у понечему другачији, својом отвореношћу за одређени тип књижевних дела тим оправданим утицајем на одабир дела не угрози представљање канона: начело интересантности и пријемчивости мора бити у складу са историјским и поетичким смислом и уважавањем књижевних вредности.

4. Да се на србистичким катедрама које образују основношколске и средњошколске наставнике Српског језика и књижевности очува развијена и диференцирана структура стручних предмета када је реч о српском језику и српској књижевности.

Учесници Друге интеркатедарске србистичке конференције 18-20. јуна 2021.

ДЕКЛАРАЦИЈА О ГРАНИЦАМА СРПСКОГА ЈЕЗИКА

Језичка идентификација композитног је карактера и почива на неколико параметара – (1) пореклу, (2) особинама и (3) припадању. Ови параметри могу се међусобно разилазити, чак и супротстављати. У том смислу, сваки језички систем треба посматрати дијахронијски и синхронијски. Иако се у стварности показује као најважнији последњи параметар, социолингвистички, за науку су једнако важна, ако не и важнија, прва два, лингвистичка. Исти принципи важе за народне говоре и књижевне језике. Зато неки идиоме који данас нису српски – могу бити од значаја за србистику због свога порекла или особина, и не могу се искључити из историјских и дијалектолошких истраживања. За најранију прошлост народнога језика, као и за књижевне идиоме, који су везани за јасно одређену народну или националну заједницу – нема много недоумица. Изазови/препреке наступају када треба утврдити однос између језичке и етничке или националне припадности за мноштво говора који су потекли из једног народнога језика, односно повезани су с њиме. На пример, Срби досељени у Жумберак преведени су преко Марчанске уније у гркокатолике, данас Хрвате који говоре источнохерцеговачким дијалектом; Шокци у Срему, досељени у сеоби патријарха Арсенија IV Јовановића Шакабенте као арбанашки Клименти, преко католичке цркве интегрисани су у хрватску нацију, прихвативши у међувремену шумадијско-војвођански дијалекат од оближњих Срба.

1. Српски језик у историји. Консолидација српскога државно-политичког простора у периоду VII–X века у источном пределу некадашње римске провинције Далмације, делимично и Доње Паноније и Горње Мезије дала је географски основ за формирање посебног српскога говорног типа, који ће се у периоду X–XI века диференцирати из познопрасловенског језика као старосрпски језик. На заокруженом простору настаће штокавски језички тип, управо српски – примарно везан за српски народ и његове земље. До средине XIII века српски ће у основним елементима бити јединствен. Етничким померањима или ојачаним контактима са суседима изазваним ширењем Србије и Босне у XIII–XIV веку прошириће се његова база. На великој и географско-политички рашчлањеној територији зачеће се елементи дијалекатских подела, који ће у сеобама XV–XIX века задобити изразитији карактер. Метанастазичка кретања, започета турским продором на Балканско полуострво дубински ће променити састав становништва од Вардара до Загребачке горе, Жумберка и Беле крајине. Штокавски говори су се стабилизовали на простору знатног дела садашње Хрватске, читаве Босне и Херцеговине (с Републиком

Српском), готово целе Србије (с покрајинама) и пограничних зона у Бугарској и Северној Македонији. Постоје прекинути континуум штокавских говора и изолати (Италија, Словенија, Хрватска, Мађарска, Румунија, Бугарска, Северна Македонија, Албанија). Снопове српских изоглоса, односно дијалекте српскога језика једино је оправдано приказивати према стању из 1991. године, пре крупних етничких поремећаја на простору бивше СФРЈ. Видљиви су и утицаји српскога језика у XIII–XVIII веку на суседне словенске идиоме (западна и средишња Северна Македонија, западна Бугарска). Миграције и разноврсни етнолингвистички процеси довели су до тога да је значајан део становништва који се служи српским народним језиком иступио из српскога националног корпуса или је прихватио штокавски никада се и не налазећи у овоме корпусу. Уз пуно уважавање савремених националних идентитета, српски језик као лингвистичка целина не може се доводити у питање. Треба имати на уму да у немалом броју случајева национално-језичко (дијалекатско) разграничење није ни могуће.

2. Књижевни и писани језици српске културе. У дефинисању књижевних језика мора се поћи од хомогене диглосије као вишевековног обележја српске писмености, односа у којем је књижевни језик схватан као виши стил, док је народни језик био нижи стил писане комуникације, што је доводило и до стварања средњег стила као својеврсног прилагођавања књижевног језика говорним моделима. На основу свих лингвистичких, етничких/националних, културолошких, политичких и социолошких параметара, приликом утврђивања историјских граница српских књижевних језика, односно књижевних језика код Срба (од времена постојања посебног српскога народног језика), морају се у обзир узети све њихове манифестације од XI до средине XIX века – од српкословенског (XI–XVIII век), рускословенског и руског (XVIII век), до славеносрпског и доситејевског типа језика (XVIII–XIX век). Исто важи и за писане језике наше културе, дубровачки и тзв. илирски или словински (XV–XVIII век).

3. Српски историјски извори. Извори за проучавање српскога народног језика и књижевних језика код Срба у хиљадугодишњој историји после прасловенске/старословенске епохе су различити, од несловенских до словенских: непосредни књижевни споменици сачувани су од XI века, а народни од XII века. Изворном домаћем корпусу припадају они споменици у којима је јасно истакнуто да су писани језицима српске културе, да се тичу Срба, затим споменици чији језик системски одговара овима, упркос локалним, регионалним или конфесионално-верским идентитетима или у одсуству било какве идентификације. Ови споменици су писани ћирилицом и другим писмима, на различитим теренима, писали су их аутори и писари разних вероисповести и бивали су намењени различитим заједницама.

4. Савремени српски књижевни (стандардни) језик. Када је о границама српскога језика реч, посебно место има књижевни или стандардни језик српски. Општепознато је да је

почетак стандардизације и кодификације српскога књижевног језика везан за рад Вука Стефановића Караџића. Вук је у свом педесетогодишњем раду (1814–1864) извршио прву и стандардизацију и кодификацију српскога књижевног језика. Тај Вуков српски књижевни језик и правопис усвојен је у свим тадашњим државама и провинцијама где је живео језиком обједињен народ српски: Србији, Војводини, Хрватској, Црној Гори и Босни и Херцеговини. На свим тим просторима прихваћена су готово сва Вукова стандардизацијска и кодификацијска решења. Осим у једном случају: у случају Вукова назива језика. Тако се Вуков књижевни језик, који је за Вукова живота био именом само српски, после тога јавља и код Срба под именом српскохрватског/хрватскосрпског језика, а по његовом укидању распадом СФРЈ, још под четири имена: као хрватски, као бошњачки/босански, као црногорски, и као буњевачки језик.

Према свим научним лингвистичким критеријумима идентитета стандардног језика – (1) генетичком, (2) структурном и (3) комуникативном – та именом четири различита језика јесу исти заједнички лингвистички језик. То су, строго лингвистички гледано, само различите варијанте једнога истога лингвистичког Вукова и вуковског српскога језика, са статусом политичких језика. Као једини с примарним статусом лингвистичког језика, а суштински непромењен у односу на привремену српскохрватску језичку фазу, он има пет варијаната именованих језицима као хипонимским терминима: српску, хрватску, бошњачку/босанску, црногорску и буњевачку – тако да се његове лингвистичке границе подударују с границама његових варијаната.

Учесници Треће интеркатедарске србистичке конференције, 18–19. јун 2022.

Наведени документи значајни су за нашу националну културу јер су у њима разматрани критеријума на основу којих се препознају супстанцијална, идентитетска обележја српског језика и књижевности у дијахроној перспективи; утврђују параметри разликовности, контактности или блискости српског језика и књижевности са другим културним формацијама; формулишу границе српског језика и књижевности према другим књижевним и културним пољима и др. На основу њих се сагледава важност језика и књижевности као есенцијалног идентитетског маркера српске културе.

Прилози:

Прилог 1

Пример припреме за час

Наставна област:	Књижевност (8. разред)
Наставна јединица:	Ђура Јакшић: Отаџбина
Тип часа:	обрада
Очекивани исходи:	Ученик ће бити у стању да: – препозна књижевну врсту; – искаже своје емоције о прочитаном делу; – искаже размишљања на која га је песма подстакла; – учествује у дискусији са другим ученицима и износи своје ставове о значењима песме; – одреди тему песме и издвоји основне мотиве и песничке слике; – уочи и објасни значења речи у песму (отаџбина, вековечност, душмани, бедем, пирамида...); – издвоји стилске фигуре: епитет, поређење; – изражајно казује стихове песме.
Корелација:	Моја отаџбина Србија Јован Јовановић Змај: <i>Светли гробови</i>

ТОК ЧАСА:

УВОДНИ ДЕО ЧАСА	• Читање песме <i>Отаџбина</i> Ђуре Јакшића или слушање изражајног казивања песме (линк: https://www.youtube.com/watch?v=a1WlucL0iSM) • Наставник објашњава контекст настанка песме: Песма <i>Отаџбина</i> настала је 1875. године у време припреме Србије за ослободилачки рат против Турака и избијање босанскохерцеговачког

	устанка. Јакшић ју је објавио у првом броју књижевног часописа <i>Отаџбина</i> са циљем да истакне понос, слободарске мисли и борбеност српског народа.
ГЛАВНИ ДЕО ЧАСА	• Разговор са ученицима о утисцима које је на њих оставила песме: Која осећања је у вама пробудила песма? На која размишљања вас је подстакла? • Којој књижевној врсти припада ова лирска песма? • Прочитај пажљиво прву строфу и уочи особености „камена” као главног мотива у песми. Како је описан „камен земље Србије”? • Зашто је песник изабрао да Србију представи као камен? Са чим је упоређен тај камен? Од чега је настао? Ко га је створио? • Због чега су се наши преци жртвовали у борбама? Да ли је њихова борба донела слободу потомцима? Присети су у којој песми се такође говори о вези предака и потомака? • Подвуци стихове у којима учуваш претњу. Кома је упућена претња у овој песми? • Шта ће чути они који покушају да угрозе „тишину земље слободне”? Која осећања ће их преплавити? • Размисли о значењу последња три стиха Јакшићеве песме. Коју поруку је песник послао душманима, али и свом народу? • Издвој епитете и поређење у песми.
ЗАВРШНИ ДЕО ЧАСА	Питање за размишљање: Која од наведених речи најбоље описује твоју Србију: МОЈА ЗЕМЉА, ДРЖАВА, ДЕДОВИНА, ОТАЏБИНА, ДОМОВИНА, ЗАВИЧАЈ?

Прилог 2

Пример припреме за час

Наставна област:	Књижевност (8. разред)
Наставна јединица:	Јован Јовановић Змај: <i>Светли гробови</i> (одломак)
Тип часа:	обрада
Очекивани исходи:	– Ученик ће бити у стању да: – препозна књижевну врсту; – искаже своје емоције о прочитаном делу; – искаже размишљања на која га је песма подстакла; – учествује у дискусији са другим ученицима и износи своје ставове о значењима песме; – одреди тему песме и издвоји основне мотиве и песничке слике; – уочи и објасни значења речи у песму (колевка, светли гробови, коло, ватре догласнице, идеали, заветници); – издвоји епитете у песми и уочи риму; – изражајно казује одабране стихове из песме.
Корелација:	Основи културе српског народа (коло као традиционална народна игра); Ђура Јакшић: <i>Отаџбина</i>

ТОК ЧАСА:

УВОДНИ ДЕО ЧАСА	• Читање песме <i>Светли гробови</i> Јована Јовановића Змаја или слушање изражајног казивања песме из телевизијске серије <i>Шешир професора Косте Вујића</i> (линк: https://www.youtube.com/watch?v=HWuGyjAGuiE) • Наставник објашњава контекст настанка песме: Дело је Ј. Ј. Змај написао као пригодну песму, надгробну беседу у стиховима, у част прве

	годишњице смрти његовог песничког друга, Ђуре Јакшића. Песма је декламована на селу које су приредили ђаци Више гимназије београдске 25. 1. 1879. у корист породице Ђуре Јакшића.
ГЛАВНИ ДЕО ЧАСА	• Разговор са ученицима о утисцима које је на њих оставила песме: Која осећања је у вама пробудила песма? На која размишљања вас је подстакла? • Којој књижевној врсти припада ова лирска песма? • Како разумете наслов песме? Шта је зачуђујуће у наслову дела? Могу ли гробови да буду светли? • Почетни стихови говоре о томе да су гробља свуда око нас. Објасни како се то може довести у везу са историјом српског народа. • Како је гроб, који се везује за смрт, истовремено и колевка? • Како разумеш песникову мисао да поједини гробове светле? Које они светле и зашто је та светлост важна? Шта су „ватре догласнице“? • Издвој стихове који говоре о вези међу генерацијама, између дедова и унука. Објасни поруку коју дедови упућују унуцима. • Шта је, у песничком дијалогу који воде живи са својим прецима на гробљу, истакнуто као покретачка снага која их је у борби стално водила напред? • Зашто људи играју коло на гробљу? Шта та игра (коло) симболизује? • Ко су заветници окупљени око гроба Ђуре Јакшића? • Подвуци епитете у стиховима и речи које се римују.
ЗАВРШНИ ДЕО ЧАСА	Две теме за дискусију са ученицима: • Идеали који покрећу данашњу омладину.

	• Знамените личности из српске историје чији гробови „светле” српском народу и данас.

Прилог 3

Пример припреме за час

Наставна област:	Књижевност (6. разред)
Наставна јединица:	Јован Дучић: Село
Тип часа:	обрада
Очекивани исходи:	Ученик ће бити у стању да: – препозна књижевну врсту; – искаже своје емоције о прочитаном делу; – искаже размишљања на која га је песма подстакла; – учествује у дискусији са другим ученицима и износи своје ставове о значењима песме; – одреди тему песме и издвоји основне мотиве и песничке слике; – уочи и објасни значења речи у песму које граде песничке слике (виторог месец, немирна савест, блистање, иње, крик...); – издвоји стилске фигуре: епитет, поређење; – уочи риму у песми; – изражајно казује стихове песме.
Корелација:	Основи културе српског народа (визуелна уметност: тема за ликовну активност: Сликама ти песму)

ТОК ЧАСА:

УВОДНИ ДЕО ЧАСА	• Са животом и делом песника ученици се могу упознати кроз кратки документрани филм који се може наћи на јутјубу, линк: https://www.youtube.com/watch?v=kIcTvkOof2k • Читање песме <i>Село</i> Јована Дучића. • Наставник објашњава пејзаж као врсту дескрипције у књижевности и повезује појам пејзажа у ликовној уметности и књижевности.
ГЛАВНИ ДЕО ЧАСА	• Разговор са ученицима о утисцима које је на њих оставила песме: Која осећања је у вама пробудила песма? На која размишљања вас је подстакла? • Којој књижевној врсти припада ова лирска песма? • Одреди тему песме. • Свака строфа песме је једна песничка слика. Издвој у свакој строфи мотиве којима је сликовито и упечатљиво описан пејзаж. • У првој строфи истакнуто је да море спава „ко немирна савест што први пут спава”. Објасни ово поређење. • Које боје преовладавају у песми? Да ли су то топле или хладне боје? Како избор боја утиче на осећања које песма изазива код читаоца? • Чији крик разбија ноћну тишину? Да ли је тај звук успављујући или узнемирујући за онога ко га чује? • Зашто се у трећој строфи село једва назире у ноћи? Које поређење је песник искористио да ослика рибарско сеоце у овој строфи? Да ли оно делује стварно или нестварно за посматрача? • У последњој строфи је поново завладала тишина. Како разумеш стих „Све је утонуло у тишину вечну”? Који је то часовник „ког не чује нико”? • Размисли како се осећа неко ко је овако осликао морски пејзаж? • Издвој епитете у песми и покушај да објасниш њихову функцију у сликању ноћног пејзажа речима. Колико ови епитети доприносе уверљивости и сликовитости описа?

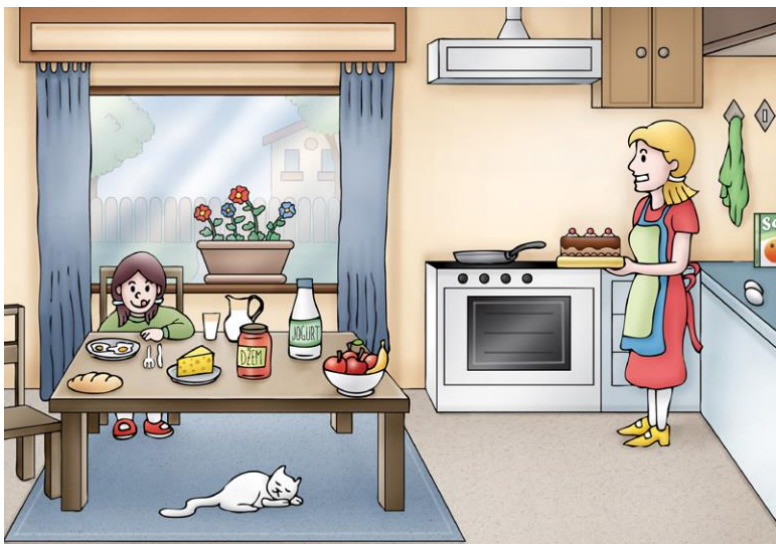
	• Подваци у стиховима речи које се римују.
ЗАВРШНИ ДЕО ЧАСА	Изабери песничку слику (строфу из песме) која ти се највише допада и илуструј је.

Језик, граматика, лексика

За потребе обуке наставника који предају српски као завичајни језик изабрана је по једна наставна јединица за три узрасне групе ученика и два нивоа знања. За сваку узрасну групу изабрани су исходи и садржаји према Програму основног образовања и васпитања у иностранству. Исходи и садржаји су исти за оба нивоа знања, али су реализација и обим језичке материје прилагођени ученичким компетенцијама и приказани у два модула. За сваки узраст је, поред исхода из области Језик, изабран и један исход из области Језичка култура, како би се указало на значај функционалне употребе језика. За млађи и средњи узраст коришћене су и илустрације ради потпунијег разумевања садржаја, што не мора увек буде случај. Материјал је подељен модуларно (Модул 1 – ученици који не говоре / слабо говоре српски језик и Модул 2 – ученици који говоре српски језик).

Узрасна група: Млађа	
Област	Језик / Језичка култура
Исход	По завршетку учења ученик ће бити у стању да: - користи заменице <i>ко</i> и <i>шта</i>, као и показне заменице приликом постављања питања и у одговорима на питања; - правилно конгруира присвојне заменице у служби атрибута са субјектом; - користи бројеве у језичком контексту; - искаже радњу која се дешава у моменту говорења; - говори напамет краће књижевне текстове; - одговара на питања којима се проверава разумевање одслушаног текста.
Садржаји	Врсте речи: именице, род и број именица; глаголи, презент сва три лица и оба броја; придеви; личне, показне и присвојне заменице; основни бројеви.

За оба модула: илустрација (ситуација у кухињи)

Модул 1 – ученици који не говоре / слабо говоре српски језик	Модул 2 – ученици који говоре српски језик																
Илустрацију приказати на слајду, да би ученици могли да пронађу одговоре на наставникова питања.																	
- Ко је ово? (То је девојчица.) - Шта је ово? (То је мачка.) - Ко је ово? (То је мама.) - Шта ради девојчица? (Једе.) - Шта ради мачка? (Спава.) Итд. Ученици затим треба напишу ове једноставне реченице. Цвет је црвен. Мачка је бела. Јабуке су црвене. Сир је жут. Банана је жута. Тепих је плав. Завесе су плаве. Џемпер је зелен. Поморанца је наранџаста.	- Шта се налази на столу? Разврстај наведене именице: <table border="1" data-bbox="824 1201 1404 1289"> <thead> <tr> <th>Мушки род</th> <th>Женски род</th> <th>Средњи род</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table> Колико има јаја у тањиру? Колико има цветова? Колико има јабука? Колико има банана? Допуни табелу: <table border="1" data-bbox="824 1625 1404 1843"> <thead> <tr> <th>Једнина</th> <th>Множина</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>цвет</td> <td> </td> </tr> <tr> <td> </td> <td>јаја</td> </tr> <tr> <td>јабука</td> <td> </td> </tr> <tr> <td> </td> <td>виљушка</td> </tr> </tbody> </table>	Мушки род	Женски род	Средњи род				Једнина	Множина	цвет			јаја	јабука			виљушка
Мушки род	Женски род	Средњи род															
Једнина	Множина																
цвет																	
	јаја																
јабука																	
	виљушка																

Нацртај:		НОЖ	
цвет	црвен		чаше
јабука	зелена		
лимун	жут	Једнина	Множина
кућа	плава	Мачка спава.	Мачке _____.
поморанца	наранџаста	Девојчица _____.	Девојчице једу.
		Мама држи торту.	Маме _____.
Шта ти радиш? Мама има хаљину. Њена хаљина је црвена. Девојчица има џемпер. _____ џемпер је зелен. Девојчица има патике. _____ патике су _____.			
ИГРА			
Наставник тражи од сваког ученика да одговори на питање: Шта је (нпр.) жуто? Ученик одговара (нпр.): Лимун / Банана / Оловка... Пожељно је користити и предмете из окружења (учионице) јер наставник на њих може указати прстом. Овакво питање, са различитим бојама, наставник треба да постави сваком ученику, иако ће се боје и предмети понављати. Циљ је да, поред лексике која означава боје, ученик научи и нове речи којим се именују предмети за свакодневну употребу приликом учења, или делови гардеробе. За крај часа ученицима пустити дечију едукативну песмицу „Боје“ (https://youtu.be/5QvN1aOEAxQ). Пожељно би било да је ученици оба модула науче напамет.			
Задатак за полазнике обуке:			
За исход одговори на питања којима се проверава разумевање одслушаног текста (Језичка култура) и <i>иискаже радњу која се дешава у моменту говорења</i> (Језик) припремити језички садржај направити вежбе за 1. и 2. модул.			

Узрасна група: Средња	
Област	Језик / Језичка култура
Исход	По завршетку учења ученик ће бити у стању да: - користи придеве ради састављања богатијих реченица; - искаже радњу која се дешава у прошлости и будућности; - на основу слушања издвоји тражену информацију према задатом критеријуму; - чита и проналази тражену информацију из некњижевних текстова.
Садржаји	Придеви – описни, присвојни; Глаголски облици – презент, футур, перфекат; Прилози – за место, време, начин.

Материјал: Модул 1 – илустрација (фудбал)
Модул 2 – текст о спорту

Модул 1 – ученици који не говоре / слабо говоре српски језик	Модул 2 – ученици који говоре српски језик
Илустрацију приказати на слајду, да би ученици могли да пронађу одговоре на наставникова питања.	Текст о спорту дати одштампан.
Опис илустрације. На пример: - Који је ово спорт? - Како се зову људи који играју фудбал? - Колико има играча?	Вежба читања и разумевања. Подвући придеве у тексту. Бавите се спортом

- Шта раде људи у публици?
- Колики је резултат? итд.

Употреба прилога *јуче, данас, сутра, лево, десно, горе, доле, брзо, споро, добро, лоше.*

На пример, допуњавањем реченица:

- Данас плави и црвени тим играју фудбал.
- _____ ће плави и црвени тим играти фудбал.
- _____ су плави и црвени тим играли фудбал.
- Данас пада киша.
- _____ ће падати киша.
- _____ је падала киша.

лустрације:

Мачка седи горе, а пас _____. Ко још седи доле? Чији је пас? Ко држи кишобран? Дајте имена играчима са дресом 7 и 5. Чији је дрес црвене боје, а чији плаве боје? Шта ради голман? Чије су рукавице?

Који је твој омиљени фудбалер?

Како он игра фудбал?

А ти?

Како трчиш?

Саша Божовић

Бавите се спортом, не може да шкоди, спортисти су били и биће у моди.

Кондиције пуни, увек ведри, здрави. Свако дете треба спортом да се бави.

Одувек смо били, јер смо таква сорта, најбољи у скоро свакој врсти спорта.

Да ли били први, други или трећи, ту потоци зноја морају потећи.

Сигурно ће неко са Олимпијаде, са медаљом доћи, као Дивац Владе.

Или ће да игра Лигу шампиона, и подићи пехар високо до трона.

Разлога ће многи имати за славље, ал' на првом месту - спорт је, децо **ЗДРАВЉЕ**.

И од вас ће свако, то вам могу рећи, много, много нових пријатеља стећи.

Говорне вежбе:

Један ученик треба да састави реченицу са глаголима *играти, навијати, победити, изгубити* у презенту, други са истим глаголима у перфекту, трећи са истим глаголима у футуру.

Шта је важно за доброг спортисту?

Употреби прилоге уз глаголе:

трчи брзо, вежба _____, храни се _____, иде у кревет _____, устаје _____ итд.

	Данас је петак. Који је дан био јуче, а који прекјуче. Који ће дан бити сутра, а који прекосутра. Ко седи лево од тебе, а ко десно од тебе? Да ли је школа далеко од твоје куће?
ИГРА Сакривени предмет Наставник покаже свим ученицима у разреду један предмет (нпр. гумицу – боље је што ситнији предмет ради лакшег скривања) и каже им да ће га сакрити, а да ће они морати да га нађу. Затим замоли све ученике осим једног да изађу из учионице. Ученик који је остао, уз помоћ наставника, скрива предмет негде у учионици и седе за катедру. Наставник замоли остале ученике да уђу у учионицу и седну на своја места. Онда један по један ученик поставља питања ученику за катедром, али тако да одговор може бити само Да. / Не. Нпр. Да ли је креда испред мене? / Да ли је креда испод стола? итд. Ученик који добије позитиван одговор, може да поставља и следеће питање. Победник је онај ученик који пронађе предмет, а затим га он скрива у новом кругу игре.	
Задатак за полазнике обуке: За исход <i>правилно користи надежне облике именских речи (са предлогом и без предлога)</i> и <i>исказује проширене реченице</i> припремити језички садржај и направити вежбе за 1. и 2. модул. Такође, направити задатке у којима ученик треба да опише своје узоре (исход из језичке културе).	

Узрасна група: Старија	
Област	Језик / Језичка култура
Исход	По завршетку учења ученик ће бити у стању да: - употребљава сложене реченице са одговарајућим везницима; - гради изведенице ради богаћења речника; - на основу слушања издвоји тражену информацију према задатом критеријуму; - активно учествује у расправи и износи свој став.
Садржаји	Сложене реченице;

	Творба именица изведених суфиксима: <i>-ар, -иц, -ач</i> са значењем вршиоца радње и назива занимања; Именице изведене суфиксима: <i>-ица</i> и <i>-ка</i> које означавају женску особу.

Материјал: – песма *Пекар, лекар, апотекар, Рибља чорба* (модул 1 – текст песме; модул 2 слушање песме без текста)

<https://www.youtube.com/watch?v=pEVimmosxWc>

Модул 1 – ученици који не говоре / слабо говоре српски језик	Модул 2 – ученици који говоре српски језик
Припремљен одштампан текст песме (Уколико је потребно, пустити песму и два или три пута.) Пекар, лекар, апотекар, колар, столар могао сам бити ја, било шта књиговезац, стаклорезац, видар, зидар могао сам бити ја, било шта И критичар и политичар и педагог и демагог полицајац или пајац било шта, било шта, било шта Месар, тесар или клесар, ковач, тровач могао сам бити ја, било шта млинар, винар, ветеринар, кувар, чувар могао сам бити ја, било шта Дактилограф и фотограф и сценограф и географ полупесник и болесник било шта, било шта, било шта Реф. 2x Јер, лепо је мени говорио тата мани музиканте, важна је школа социјално, здравствено и редовна плата	Ученици слушају песму без одштампаног текста. (Уколико је потребно, пустити песму и два или три пута.)

ал' нисам могао без рокенрола.	
Из текста песме издвајају речи на <i>-ар, -ац, -ач</i>. Наставник објашњава непознату лексику са значењем занимања, а затим се обраћа сваком ученику са питањем шта жели да буде када заврши школу и зашто. Везници: и, а, али. У реченице упиши – и, а, али: Моја мама је лекар _____ мој тата је лекар. Моја мама је лекар, _____ мој тата је ветеринар. Моја мама је лекар, _____ сада не ради.	Слушају песму и записују само занимања. Након објашњења ев. непознатих речи, наставник тражи од сваког ученика да каже којом професијом се баве чланови његове породице. Разговор са ученицима о најлепшем занимању, најпрофитабилнијем, најтежем итд. Везници: зато што, пре него што, након што. У реченице упиши везнике - зато што, пре него што, након што: Отишли смо у тржни центар _____ смо хтели да купим поклон другарици за рођендан. Отишли смо у тржни центар _____ смо отишли код другарице на рођендан. Вратили смо се кућама _____ смо били код другарице на рођендану.
ИГРА	
Погоди ко сам Наставник изводи једног ученика за катедру и заједно с њим бира једно занимање, тако да други ученици то не чују. Остали ученици погађају о којем је занимању реч, а ученик за катедром одговара са Да / Не. Нпр. Да ли радиш напољу? Да ли користиш компјутер? Да ли је твој посао тежак? итд.	
Задатак за полазнике обуке:	
За исход <i>проналази, издваја и упоређује информације из два краћа текста</i> (Језичка култура) и <i>употребљава сложене реченице са одговарајућим везницима</i> (Језик) припремити језички садржај и направити вежбе за 1. и 2. модул.	

 Треба увек имати на уму да кључна разлика између наставе матерњег језика и наставе српског као завичајног језика у оностранству, лежи у чињеници да језичке активности (слушање/разумевање, читање, писање и говор) у настави матерњег језика представљају методичке радње (функционалне поступке), док у настави завичајног језика представљају очекивани исход часа – тј. језичке вештине којима треба овладати; дакле оно што је у матерњем језику средство (метода), у завичајном постаје наставни циљ!

Подстицање наставе почетног читања и писања у различитим облицима рада

Настава почетног читања и писања, веома је специфична и захтева посебну пажњу. Читање је језичка активност која подразумева познавање графијског система језика (слова), њихове гласовне реализације, повезивање гласова у речи и спајање речи у реченицу, уз поштовање одговарајућих ритмичких и прозодијских правила. Циљ читања мора да буде разумевање прочитаног, јер само на тај начин оно развија у језичку компетенцију, а не пуку вербализацију словних карактера. Писање је продуктивна језичка компетенција која подразумева исказивање језичког садржаја писаним путем, правилном употребом одговарајућих словних карактера уз поштовање морфолошких и синтаксичких законитости језика. Српски језик има развијен систем гласова за које често не постоје еквиваленти у језицима образовања на којима се школују ученици у земљама у којима живе. Истовремено, правопис српског књижевног језика у основи је фонетски, али садржи и неке елементе етимолошког правописа (нпр. пишемо људски, а изговарамо *љуцки*, пишемо једанпут, а изговарамо *једанпут* и сл.). На крају, српски језик има два писма – ћирилицу и латиницу.

Стога, дати практични примери представљају моделе који подстичу развијање вештине почетног читања и писања, ситуиране у различитим облицима занимљивих, разноврсних (и ученицима привлачних) организационих активности.

Лежећа осмица

Инструкција која се даје ученицима: Испружите леву или десну руку (није битно која ће бити прва) и пишете осмицу у ваздуху, хоризонтално, неколико пута, све време пратећи покрет руке погледом. Поновите исто другом руком, а затим их спојите и на исти начин поновите вежбу. Укупно трајање вежбе око један минут.

Анализа вежбе: Питати ученике како су се осећали када су вежбу изводили руком која им није доминантна. Анализирати одговоре.

Циљ игре: Повећање пажње, концентracије, фокуса, вежбање моторике. Коришћење недоминантне руке корисно је за покретање креативности, креативно писање, а коришћење доминантне руке је добро за опуштање мишића и добра је припрема за писање.

Уши-нос унакрсно

Вежба се састоји из три корака.

Први корак

Инструкција за ученике: Ухватите левом руком врх носа. Десном руком испод леве ухватите доњи део уха. На бројање један, два, руке наизменично мењају места: десна на нос, лева на ухо, па се врате. Поновити неколико пута.

Други корак

Инструкција за ученике: Десна рука иде на врх носа, лева рука испод десне иде на доњи део уха. И онда опет на бројање један, два, руке наизменично мењају места као у првом кораку.

Трећи корак

Инструкција за ученике: Поставите руке у положај из првог корака. Пљесните дланом о длан, па их ставите у положај из другог корака. И тако наизменично неколико пута.

Анализа вежбе: Питати ученике шта им је било најтеже/најзанимљивије у овој игри. Који кораци су захтевали највише пажње? Анализирати одговоре.

Циљ игре: Повећање пажње, концентрације, фокуса, вежбање моторике. Игра поспешује координацију руку, развија прецизност, упорност и друге позитивне особине важне за успешно савладавање технике писања.

Укрштено ходање

Пустити музику уз коју може лагано да се маршира.

<https://www.youtube.com/watch?v=j12fyYLcl5k>

<https://www.youtube.com/watch?v=EnkUNXYWiOg>

Инструкција за ученике: Марширајте у месту четири пута. Затим, у ритму музике, левим лактом дотакните десно колено, бацајући десну руку иза леђа, а десним лево, бацајући леву руку иза леђа. Поновите покрете неколико пута. Када се уморите, марширајте поново у месту, па опет поновите лакат-колело покрет.

Анализа вежбе: Питати ученике како су се осећали док су изводили ову игру. У којој мери је музика утицала на њих док су изводили вежбу. Анализирати одговоре.

Циљ игре: Повећање пажње, концентрације, фокуса, вежбање моторике, контрола (вишка) енергије. Игра поспешује координацију руку, развија прецизност, упорност, развија естетичку компетенцију и друге позитивне особине, важне за успешно савладавање технике писања.

Вежбе прстима

Инструкција за ученике: Вежбати прстима онако како је приказано приказано у следећа два видео прилога:

https://www.youtube.com/watch?v=AWvS1_IES9Y
<https://www.youtube.com/watch?v=DJt6ORwxKmE>

Анализа вежбе: Питати ученике која вежба им је била најтежа/најзанимљивија. Шта мисле чему служе дате вежбе. Анализирати одговоре.

Циљ игре: Повећање пажње, концентracије, фокуса, вежбање моторике. Игра поспешује координацију руку, развија прецизност, упорност и важна је за успешно савладавање технике писања.

Један-два-три

За ову активност потребно је да се ученици упаре. На знак наставника наизменично изговарају бројеве један, два, три, тако што први у пару каже један, други два, први три, други један, први два, и тако у круг док водитељ не заустави активност договореним знаком. То може да буде аплауз, или други договорен знак.

У следећем кораку наставник мења број један речју Ја, а остају бројеви два и три да се наизменично изговарају: Први у пару изговара ја, други два, први три, други ја, и тако у круг док водитељ не заустави.

У следећем кораку број два мења се речју волим, а број три остаје да се изговара. Први каже ја, други волим, први три, други ја, први волим, други три. Понављати у круг док наставник не заустави.

У последњем кораку број три треба заменити речју Србију. Парови изговарају: први ја, други волим, први Србију, други ја, први волим, други Србију. И тако у круг док наставник не заустави активност.

Анализа вежбе: Питати ученике које би још речи могле да замене наведене у овом примеру. (Учим да пишем. Вежба да читам...) Анализирати одговоре.

(пажња, концентracија, фокус, сарадња)

Циљ игре: Повећање пажње, концентracије, фокуса, сарадње. Игра поспешује припрему за успешно читање, односно за касније писање, вежбање изговора, усвајање појма речи и реченице.

Шта носи брод?

Наставник поставља питање: Чиме је натоварен брод? Бира слово азбуке на које треба да гласи одговор. Први ученик на задато слово игру започиње реченицом: *Брод је натоварен камењем.* (задато слово је било слово **К**). Игру наставља следећи ученик реченицом: *Брод је натоварен кречом.* Игра тече даље речима које почињу на слово **К** (крава, коњи, козе, кола, кочије, крпе, капе, итд.). Ученик који не може да настави игру изговара *даље* и „испада“ из игре.

Напомена: Инсистирати да ученици одговоре дају потпуним реченицама: *Брод је натоварен ...*

Анализа вежбе: Питати ученике како су се осећали током извођења игре. Да ли им је игра била занимљива? Колико су научили речи које почињу словом **К**? Анализирати одговоре.

Циљ игре: Повећање пажње, концентracије, фокуса, развијање сарадње и културе говора, богаћење речника, самостално проналажење решења. Игра поспешује припрему за успешно читање, односно касније писање, вежбање изговора, локализацију гласа, као и осталих гласова који се јављају у речи, усвајају појам речи и реченице.

Царство природе

Један ученик се удаљи из просторије. Остали ученици изаберу себи име једне животиње или биљке. Када се ученик врати у просторију, поставља питања: „Да ли је биљка или животиња?“, „Да ли је животиња која живи у води или копну?“ Постепеном елиминацијом настоји да дође до тачног одговора. Питања се постављају различитим ученицима. Одговори морају бити тачни. Када ученик погоди име животиње или биљке коју је група изабрала, за одгонетање се одређује други ученик.

Напомена: Инсистирати да одговор на питање може да да само ученик коме се онај који погађа обратио.

Анализа вежбе: Питати ученике како су се осећали током извођења вежбе. На који начин су покушавали да дођу до решења? Чиме су се руководили? На шта су обраћали посебну пажњу? Анализирати одговоре.

Циљ игре: Повећање пажње, концентracије, фокуса, сарадње, развијање културе говора, развијање стрпљивости, самостално проналажење решења, развијање логичког размишљања. Игра поспешује припрему за успешно читање, односно за касније писање, вежбање изговора, усвајање појма речи и реченица (вежбање интонације код упитних реченица).

Квиз

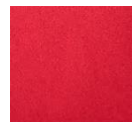
Објашњење:

Постављају се различите тврдње. Ако је тврдња ТАЧНА, ученици подижу лист обојен црвеном бојом. Уколико је тврдња НЕТАЧНА, ученици подижу лист обојен плавом бојом.

Тврдње:

- Ружа је биљка.
- Риба лети.
- Скакавац скаче.
- Коњ лети.

ТАЧНО
НЕТАЧНО
ТАЧНО
НЕТАЧНО

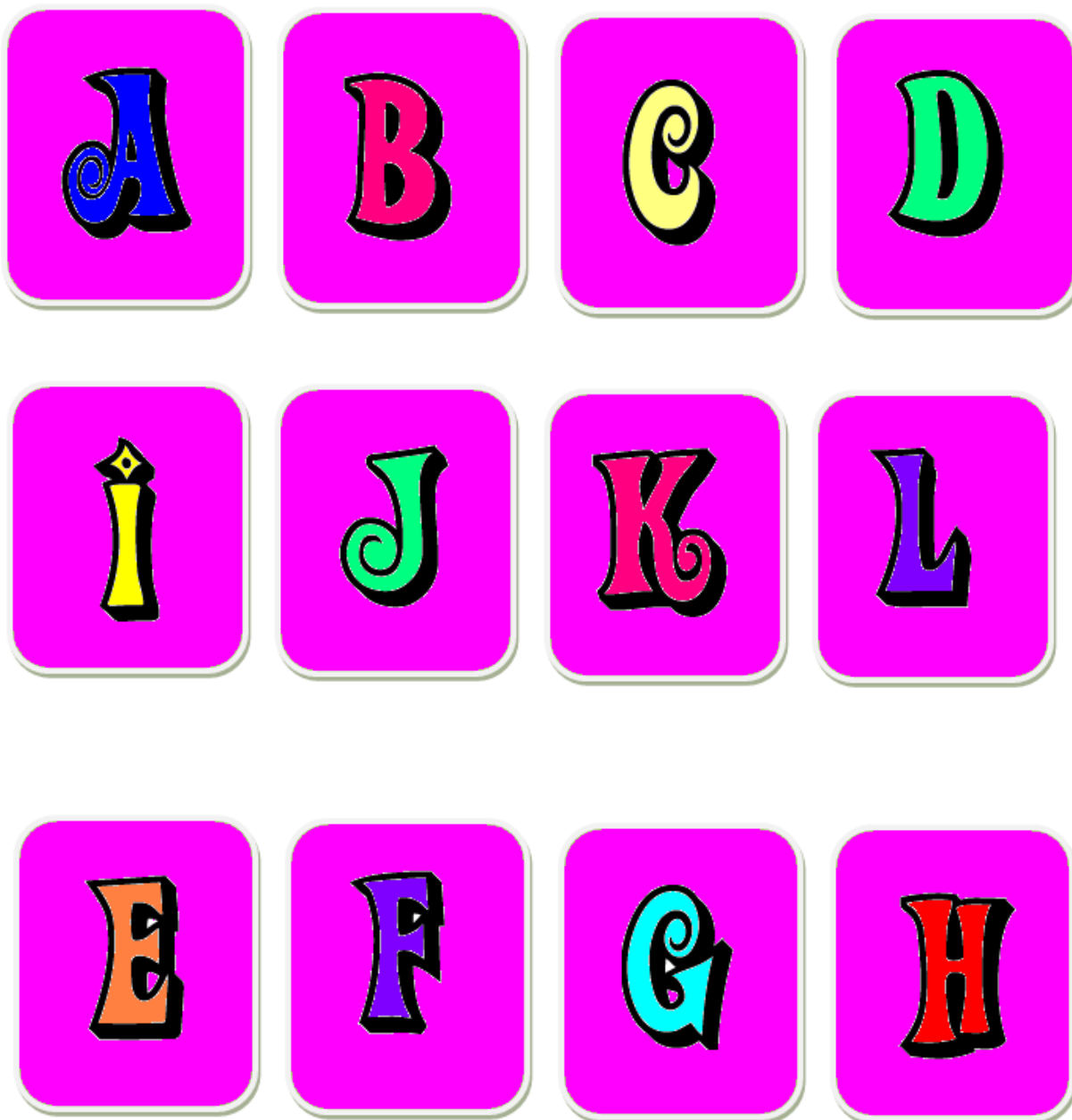

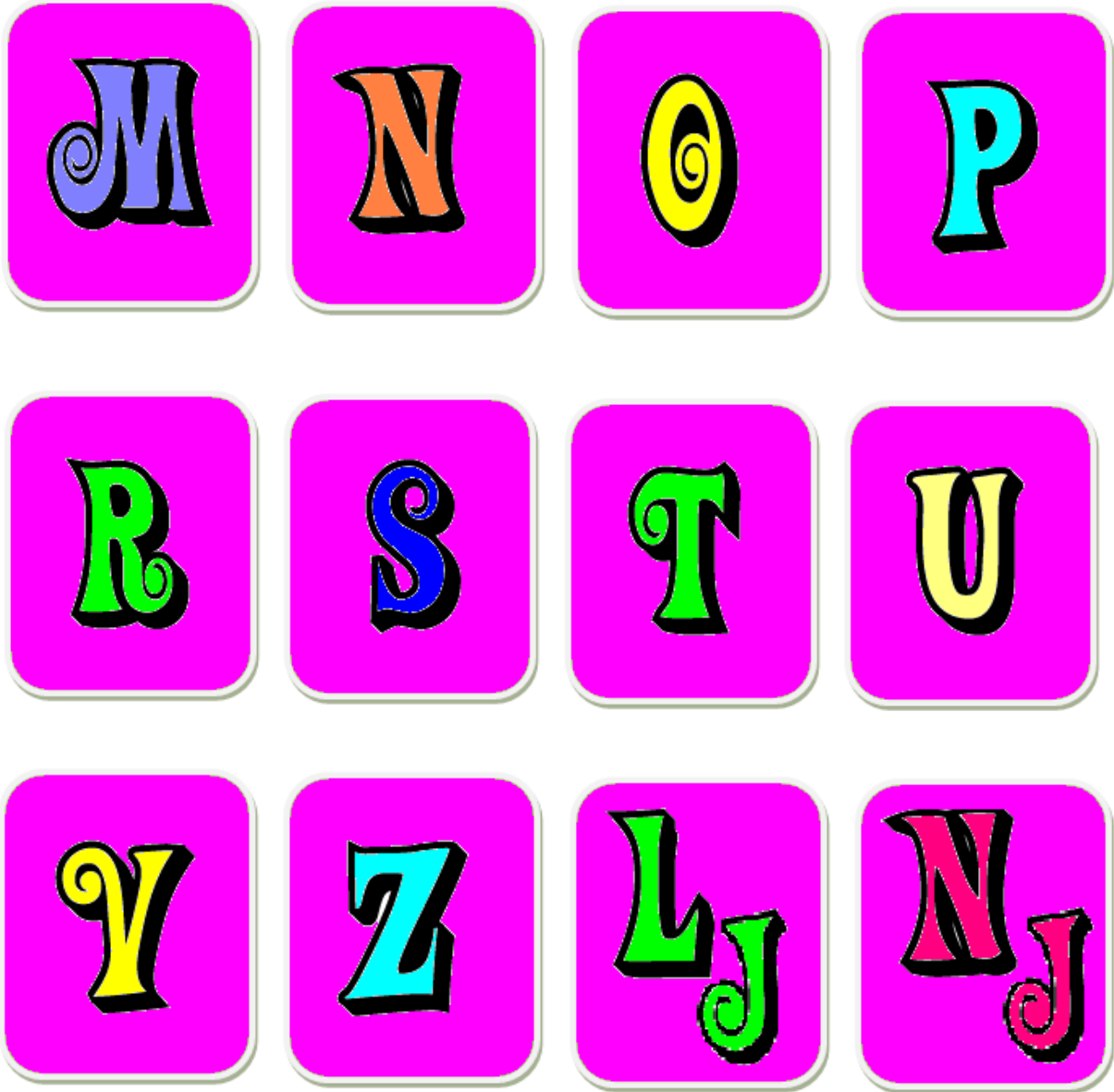
Анализа вежбе: Питати ученике како су се осећали током извођења вежбе. Анализирати одговоре.

Циљ игре: Повећање пажње, концентрације, фокуса, проналажење решења, развијање логичког размишљања. Игра поспешује наставу почетног читања, каснијег писања.

Игра меморије

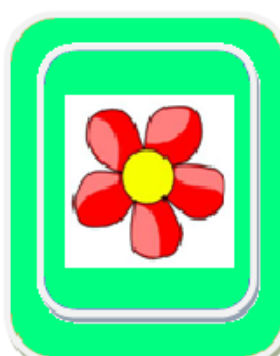
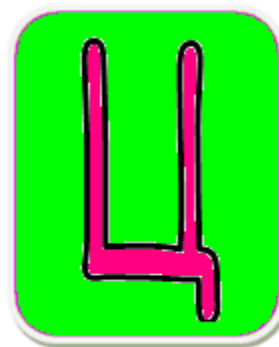
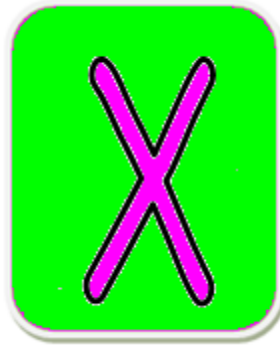
У овој игри деца повезују слово са сликом. **Циљ игре** је упознавање слова ћирилице и латинице, а важна је за успешну обраду слова и касније правилно писање и читање.

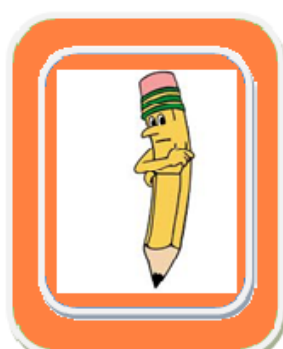

Напомена: Игре меморије су игре које развијају способност концентрације и памћења. У играма се осим наведеног вежба и брзина. Зато се може увести и мерење времена које може да утроши један играч. Ове игре је најбоље играти у паровима, јер тада деца не чекају предуго да на њих дође ред.

Игре словима и речима

Дете упознаје законе грађења речи боље од вас зато што нико тако често не измишља нове речи као деца.

Л. Н. Толстој

Преметаљке

Колико се речи може добити премећањем слова у речи „град“? Ученици премећу слова и проналазе нове речи. Од дате речи можемо, на пример, добити речи: рад, дар, гард итд. Од речи „један“ премећањем слова можемо добити речи: дан, Дејан, даје, једна, над, је, да, ја, Неда, јад итд.

Читање палиндрома

Палиндроми су речи које читамо одостраг а при том имају исто или неко друго значење. Исто значење имају речи потоп, ратар, Ана, Анина итд. Речи које у току читања одостраг добијају ново значење су сир, пут, дар, од, сан, сок итд.

Читање реченице као палиндрома

Одостраг се могу читати само речи и реченице које имају неко значење, а ако немају значења, не треба их читати. Реченице које се могу читати одостраг: Ана воли Милована. Маја са Недом оде на Сајам. Иду људи. итд.

Састављање речи од задатих слова

На табли се напишу разна слова без икаквог реда. а ученици комбиновањем слова састављају реч која нешто значи. Саставите, на пример, речи од следећих слова: А, Г, Д, Р. или, саставите што више речи комбиновањем слова од речи ЛОКОМОТИВА.

Састављање реченице од датих речи

Ученицима се дају речи, а они од њих састављају реченицу, прво на словарици, а потом ту реченицу записују. Саставите, на пример, реченицу од следећих речи: ЈЕДНУ, УЧЕНИК, ЛЕПУ, ЧИТА, КЊИГУ.

Уланчавање

а) Уланчавање слова - слово на слово

Одреди се неколико играча. Први играч изговори једно слово, а онда сваки следећи играч додаје по једно слово док се не добије реч која нешто значи. На пример, први играч каже К, други додаје О, трећи М, четврти А, пети Д, шести И, седми Н и осми А. Значи, добили смо реч КОМАДИНА, али то је могла бити и реч КОМАДИЋ или КОМАДИЋАК. Из игре се искључују они ученици који додају слово, а на питање играча не знају која је то реч.

б) Уланчавање речи - реч по реч, реченица

Уместо слова уланчавају се речи и ствара се реченица која нешто значи. Та реченица некада може бити веома дуга. Из игре се искључују ученици који не могу да се сете одговарајуће речи да би се створила реченица.

Друга варијанта ове игре огледа се у томе што се ученици договоре да проналазе речи по азбучном реду. Прво, један ученик пронађе реч која почиње на А, други ученик тражи реч на Б, трећи на В

итд. Из игре испада ученик који не може да пронађе одговарајућу реч на одређено слово. Побеђује онај ученик који до краја остане у игри.

Трећа варијанта ове игре односи се на уланчавање речи истог корена (пароними). Иста реч се не сме понављати. На пример, пронађите све речи које почињу на РАД. Ученици проналазе: радник, радница, радионица, радилиште, радост...

Четврта варијанта уланчавања је трагање за речима које се завршавају на одређену групу слова. На пример, пронађите речи које се завршавају на ЛАВ.

бандог - лав. п - лав, сп - лав, голог – лав

Ребуси

Ребус је веома функционална језичка игра која, пре свега, подстиче код ученика способност за логичко размишљање и комбинаторику. Ова игра подстиче ученика да мисли како да реши одређену загонетку, како да је одгонетне. То је нека врста мозгалице која тражи од ученика упорност, стрпљење и развијен смисао за одгонетање. Ребус је забавно-поучна игра, изванредна за развијање интелектуалне радозналости, креативности, не губећи никада карактер игре.

Да бисмо открили логички поступак решавања ребуса, морамо знати логички поступак његовог прављења. Ученике можемо упознати с основним принципима прављења ребуса а онда с поступком његовог решавања. Постоје разни типови ребуса, а сваки од њих има своју логику прављења и решавања. Решавање ребуса за ученике мора бити радост и задовољство. Када ученик реши ребус, поготову ако је тежи, он се победнички осећа и не крије своје усхићење. Решавање ребуса је самостални чин, што значи да ова језичка игра подстиче развој самосталности код ученика.

Постоје три основне врсте ребуса:

- 1) словни,
- 2) сликовни
- 3) словно-сликовни ребуси.

Ученицима првог разреда понајвише одговарају словни ребуси, мада они доста добро решавају и словно-сликовне ребусе.

Постоје следећи словни ребуси:

- 1) ребус словне комбинације;
- 2) ребус слово у слово;
- 3) ребус-разломак;
- 4) ребус слово о слово
- 5) сложени словни ребуси.

Укрштене речи

Испуњалке

Допуњалке

Брзалице

Веома су погодне за вежбе артикулације, јер сваки глас и свака реч мора бити веома прецизно и тачно изговорена. Брзалице могу бити веома функционалне за флексибилно читање, на пример: Зашто ви, који сте ти, мени који сам ви кажете ти, када ја који сам ви, вама који сте ти, кажем ви?¹¹

Замисли и одговори духовито

Ова игра може бити усмена и писмена. Постави се задатак а ученицима се каже да замисле то о чему се говори у задатку и да одговоре духовито, на пример: Шта би било када би оловке проговориле? Шта би било када би клупе проходиле?

Измишљање нових речи

Ученицима кажемо једну реч, а они измишљају духовито ново име за тај појам, али име које је логички везано за неку особину тог појма, на пример: кликер - Скочко Котрљановић; срце - Заљубљенко Болетић; смех - Смешко Нацерековић; поток - Потрчко Шапутовић; гума за жвакање - Разлизанка Испреживачић

Лавиринти

Риме

Ученицима се да једна реч, а они кроз игру траже све речи које се гласовно подударују са њом, на пример:
глава - плава, глава - слава, глава - права, глава – трава

Игре асоцијација

Ономатопејске игре (игре опонашања звукова)

Речи умањеног значења (деминутиви)

Речи увећаног значења (аугментативи)

---

¹¹ Видети: <https://uciteljskikutak.com/2014/09/13/jezicke-igre-u-nastavi-pocetnog-citanja/>
Извор: В.Џ.О.Шмит, „Развој детета“, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.

Речи сличног значења (синоними)

Језиколоми (Чича срче чај из чаше.)

Игре значењима (семантичке игре) - стварање речи помоћу префикса и суфикса

Речи супротног значења (антоними)

Поремећен ред речи у реченици (Реченице које су доживеле земљотрес)

Загонетке

Питалице

ПОЧЕТНО ИСПИТИВАЊЕ ПОЗНАВАЊА СЛОВА

ПОВЕЖИ СЛОВО И ЦРТЕЖ

НА СЛОВО, НА СЛОВО... ИСПОД ЦРТЕЖА НАПИШИ СЛОВО

— — — — — — — — — —

ДОПУНИ РЕЧИ СЛОВИМА КОЈА НЕДОСТАЈУ

_УБА

_УШКА

_ЕЊЕР

_АТКА

_ЛЕБ

_ИПЕЛА

_УГА

_ГЛА

Задаци наставе почетног читања и писања су бројни и сложени. Њихова суштина је у томе да ученици што природније савладају вештину читања и писања, односно да читају течно и изражајно, да разумеју оно што су прочитали, да обогаћују свој речник, да развију читалачке навике, што може бити посебно тешко за ученике који почињу са учењем свог завичајног језика. Задатак наставника јесте да ове сложене мисаоне процесе ученицима учине занимљивим и привлачним, да их мотивишу да осете задовољство и лепоту сазнавања, разоткривања значења и лепоте прочитане и написане речи на српском језику.

Методички приступ језичким вештинама

Развој вештине читања са разумевањем прочитаног на различитим нивоима ученичких постигнућа¹²

Проучавање књижевних дела у настави обавља се помоћу више методичких радњи које су међусобно повезане и свака од њих је неопходна да би настава била стваралачка.

Једна од првих и основних методичких радњи је вештина читања, али и разумевање прочитаног. Проблемски приступ усклађен с анализом емотивног понашања ученика током читања и сазнавања дела омогућава да се у обједињеној поставци сагледају и образложе водеће уметничке вредности текста који се тумачи.

Међу ученицима још у основној школи постоји знатан број оних који су функционално-прагматични читаоци, тј. они који у тексту траже корисне информације, као и одређен број рационално-интелектуалних читалаца, који читање претварају у активну мисаону делатност, те расправљају са текстом, рашчлањују поруке и проблематизују закључке који су у тексту истакнути. Тако од профила ученика и зависи на који начин ће стицати вештину разумевања прочитаног, као и какав афинитет ће имати према текстовима различитог типа.

Утисци, расположења, осећања и мисли побуђени делом могу обухватити целокупан уметнички свет књижевног дела, све структурне чиниоце и експресивна места која изазивају оригиналне судове и ставове. Отуда се проблемско тумачење може остварити када се ученици, на основу одговарајућег подстицаја, позивају да свој доживљај образложе.

За поузданије тумачење и исцрпну интерпретацију уметничког дела неопходно је истраживачко читање. Оно се спроводи посредством истраживачких задатака. Доживљајним читањем ученици се уживљавају у фиктивни свет дела, током истраживачког читања они се спремају да своје утиске поткрепљују литерарним чињеницама и да их критички образлажу. Овакво читање се спроводи како би се избегло пуко репродуковање садржаја дела и његово препричавање. Оно је неопходно и да би се уобличиле мисли ученика о делу и да би се они што боље припремили за усмено излагање.

Стицање вештине разумевања прочитаног у настави предмета Српски језик и књижевност усклађено је са принципом поступности и систематичности. Развијање ове вештине може се постићи приступом из различитих перспектива, од којих ће се у овом прилогу размотрити следеће:

---

¹² Овај прилог усклађен је са *Правилником о Општим стандардима постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања (2017)*.

- довођење вештине разумевања прочитаног у везу са наставном интерпретацијом књижевноуметничког текста;
- повезивање са читањем разноврсних типова текстова који се препознају у садржајима програма наставе и учења;
- развијање хеуристичког приступа у настави;
- увид у диференциране задатке / радне налоге или непосредно обраћање ученицима различитих нивоа предзнања, интелектуалних могућности и способности;
- значај уважавања унутарпредметних и међупредметних корелација за дефинисање компетенција ученика;
- потреба за критичком селекцијом прочитаних садржаја (предвиђених програмима наставе и учења).

На основном нивоу, у области *Вештина читања и разумевања прочитаног*, у документу *Образовни стандарди за крај другог циклуса обавезног образовања*¹³ (за ученике који су матерњи говорници), ученик/ученица: разуме текст (ћирилични и латинични) који чита наглас и у себи; разликује уметнички и неуметнички текст; уме да одреди сврху текста: експозиција (излагање), дескрипција (описивање), нарација (приповедање), аргументација, пропаганда; препознаје различите функционалне стилове на једноставним примерима; разликује основне делове текста и књиге (наслов, наднаслов, поднаслов, основни текст, поглавље, пасус, фуснота, садржај, предговор, поговор); препознаје цитат; служи се садржајем да би пронашао одређени део текста; проналази и издваја основне информације из текста према датим критеријумима; разликује у тексту битно од небитног, главно од споредног; повезује информације и идеје изнете у тексту, уочава јасно исказане односе (временски след, средство – циљ, узрок – последица и сл.) и изводи закључак заснован на једноставнијем тексту; чита једноставне нелинеарне елементе текста: легенде, табеле, дијаграме и графиконе.

Како су овако самерени стандарди у појединим својим аспектима преамбициозно конструисани за ученике који у иностранству треба да савладају српски језик као завичајни, дошло се до закључка да је у одређеном обиму примереније ослонити се, за потребе ових ђака, на документ *Општи стандарди постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања*.

Вештина читања у настави српског језика и књижевности односи се најпре на књижевноуметничке текстове, али и на друге врсте текстова као што су: експозиторни (излагачки), приповедачки (наративни), описни или дескриптивни (технички и сугестивни опис, техничко и сугестивно приповедање), аргументативни (нпр. расправа), пропагандни (нпр. реклама). Ученик је на крају основне школе на основном нивоу оспособљен да разуме

---

¹³ http://www.mpn.gov.rs/resursi/dokumenti/dok230-srp-Obrazovni_standardi.pdf

текст и уме да разликује уметнички од неуметничког текста. Ову вештину прати препознавање функционалног стила појединог текста, способност разликовање битног од небитног, извођење закључака и упознавање са основним деловима текста као што су: наслов, поднаслов, фуснота, цитат, садржај, предговор, поговор. Средњи ниво подразумева умеће више врста читања (летимично, с оловком у руци, ради уживања), познавање индекса појмова, регистра, библиографије, као и разликовање чињенице од коментара. На напредном нивоу користе се сложенији текстови у којима се уочава и препознаје претходно наведено, изводе комплекснији закључци, издвајају кључне речи и аргументи у прилог некој тези.

Уопштена подела на текстове који су примарни (они који представљају лектуру) и оне који су секундарни (писани поводом текста, експозиторни, критички, аргументативни, дати у виду научне расправе, објашњења одређеног књижевнотеоријског појма и слични) деценијама је била сасвим довољна за усвајање основних представа о типовима текстова који се читају, док су у области писане продукције ученици били подстицани да сачине вест, извештај; напишу писмо (приватно и пословно), интервју и репортажу, као и да саставе разна обавештења, позивнице, молбе и жалбе, да попуне поштанске формуларе.

Притом се успостављала разлика између књижевноуметничког, научног, журналистичког, административног и разговорног стила изражавања.

Милија Николић на различитим местима у својој *Методици* именује типове текстова узимајући многе критеријуме као полазишта, те тако они могу бити сврстани према стиливима, према начину обликовања текста, према сврси и према тону текста, али их не групише и не разврстава, већ само помиње. У индексу појмова његове *Методике* побројани су: везани текст, дијалогски, драмски, исповедни, критички, мисаони, наративни, научни, научно-популарни, описни, полазни, публицистички, сатирични, стручни и уметнички. Овој подели можемо додати и типове познат и непознат текст.

Потреба за оваквим именовањем текстова произашла је из припремања ученика за полагање пријемних испита, а потом тестова на малој матури, где се научени садржаји испитују на текстовима који су у школи претходно читани и тумачени, али и на текстовима који су за ученике потпуно нови.

Драгутин Росандић¹⁴ посебно место даје школском, тј. уџбеничком тексту, *метатексту*, а његова функција је преношење информација о примарном књижевноуметничком тексту или прототексту и развијање рецепцијских и интерпретацијских могућности ученика.

У настави српског језика (како је наведено и у стандардима ученичких постигнућа) савладавају се основне врсте текстова (или „облици саопштавања” како се називају у нашој

¹⁴ Видети: Dr Dragutin Rosandić, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga, 1986.

теорији писмености): излагачки или експозиторни, описни или дескриптивни, приповедачки или наративни, аргументативни и пропагандни текстови. Ово је образложено потребом да се ученици још у основној школи упознају са сврхом сваког текста који читају, иако се текстови врло ретко јављају у својим чистим видовима, већ се најчешће комбинују¹⁵.

Мноштво је параметара који утичу на обликовање диференцираних припремних задатака у настави Српског језика и књижевности. Као незаобилазни, узимају се узраст и индивидуалне способности ученика, а потом садржај програма који је неопходно остварити са одређеном групом ђака (српски језик као матерњи у „класичним” одељењима основне и средње школе; српски језик као страни за полазнике различитих узраста и предзнања; српски језик као предмет који проучавају ученици чији је матерњи језик српски али, како живе у иностранству, целокупну наставу имају на језику земље у којој се школују). У зависности од сложености наставних садржаја предвиђених програмом рада, обликоваће се налози помоћу којих ће се ученици, различитих способности и предзнања, уводити у читање, доживљавање и тумачење књижевноуметничког текста.

За добру поставку диференцираних припремних задатака за обраду литерарног текста веома је важно дефинисање наставних циљева који се, усклађени са ученичким могућностима, остварују у најмање три нивоа. На првом нивоу постављају се захтеви на које, претпоставља се, уме да одговори сваки ученик одређеног разреда. Они се тичу истицања личних утисака, расположења и размишљања насталих поводом прочитаног текста и, уз претпоставку да су образложени, сви ученички одговори могу се сматрати одговарајућим и тачним јер су засновани на субјективном полазишту, уз поштовање рецепције читаоца. На полазном нивоу налазе се и задаци који се тичу препознавања и разумевања експлицитно датих информација, а ученик се подстиче да такве делове текста уочава и образлаже у датом контексту.

Програмски садржаји¹⁶ махом су (осим у сегменту додатне наставе), намењени ученицима са просечним способностима, а таквих ђака има пропорционално највише (између 60% и 75% у сваком одељењу). Број ученика са граничним способностима (овде се као критеријум узима интелигенција) у основној школи је незнатан, у односу на укупну популацију, али ипак присутан (један или два ученика на нивоу појединачног разреда). У средњој школи овај проблем није актуелан јер се у гимназије и средње-стручне школе ученици уписују по критеријумима одређеним „прагом знања” који је неопходан за упис и даље школовање.

---

¹⁵ Поставља се питање да ли је класификација текстова на експозиторне, описне, нарративне и аргументативне неопходна кад је реч о тумачењу књижевноуметничког дела. У књижевноуметничком тексту препознају се и типови експозиторних и дескриптивних и нарративних и аргументативних дискурса.

¹⁶ С обзиром на специфичности учења српског језика као завичајног, овде се може указати на књигу *Српска читанка* Зоне Мркаљ (2018), у којој се налази избор најзначајнијих дела српске књижевности (у одломку или у целости), погодан за упознавање наших ђака у иностранству са историјом српске књижевности, књижевноуметничким делима канонске вредности и њиховим ауторима.

На трећем, напредном нивоу, формирају се задаци који погодују остварењу сложенијих наставних циљева, намењени подстицању ученичког колектива да досегне виши ниво разумевања наставних садржаја. На те захтеве успешно одговара мањи број ученика који се посебно истичу својом заинтересованošћу, креативношћу и талентом. Посебан проблем који се намеће при формулисању сложених задатака везује се за показатеље такозване „тежине текста” који се обрађује. Док се често као критеријум узима дужина текста, неретко се заборави да су поезија и кратке фолклорне форме, афоризми и крилатице, такође тешки за разумевање, нарочито у основној школи. Разумевање имплицитних порука из текстова, пренесених значења, сложене стилске форме, непознатих речи (посебно оних које означавају апстрактне садржаје) – све су то карактеристике текстова које отежавају разумевање. Такође, и у оквиру сваког текста могу се претпоставити нивои које је лакше открити од оних које је теже докучити, где је потребно „подржати разумевање“, тј. адекватним наловима водити ученике да поступно откривају решења која доводе до успешне интерпретације књижевноуметничког текста. Ипак, сложенији задаци су погодни за рад у целом одељењу, а не само у додатној настави, у оквиру секција или при менторском раду са посебно заинтересованим ђацима, зато што подстичу све ученике да индивидуално напредују, зналачки вођени пажљиво одмереним упутствима које даје наставник.

Савремена методика наставе књижевности придаје велики значај примени истраживачких пројеката у настави књижевности. Активно и стваралачко учење ученика у наставној интерпретацији дела, повезивање и плодотворно прожимање животног и естетичког искуства, остваривање разноврсних васпитних циљева кроз ненаметљиво, а сугестивно деловање естетичких чинилаца, тешко је замислити без овог облика „упутства“ за читање, размишљање, маштање, постављање нових питања... С обзиром да текућа реформа образовања посебно истиче захтев за активним учењем и усвајањем знања, те за развијањем способности за критичко мишљење и слободно и аргументовано изношење властитих ставова, истраживачки пројекти, као један од поступака припремања и мотивисања ученика за читање и проучавање књижевних дела, потврђују своје место у настави.

Истраживачки пројекат поставља се тако да се истакне оно што је битно, што је неопходно усвојити као трајно знање (или умење). С друге стране, пожељно је да буде отворен за прелазак на дубље нивое интерпретације, актуализацију естетичког искуства или откривање литерарних проблема који ће мотивисати ученике за расправу о етичким, друштвеним, психолошким питањима.

У настави се најчешће осмишљају и практично користе концепти за истраживачко читање на нивоу интерпретације и приказа.

Разноврсност захтева у истраживачком пројекту ваља да иде у сусрет остваривању принципа индивидуализације у настави. Ако добро познајемо своје ученике, њихова

интересовања, афинитете и способности, моћи ћемо да предвидимо питања, задатке и подстицаје који ће већину мотивисати за рад. Пропратна апаратура у читанкама најчешће је од велике помоћи и ученику и наставнику. Наравно, увек остаје могућност даље надградње и прилагођавања конкретној наставној ситуацији. У актуелним читанкама, поготово кад је реч о обимнијим и комплекснијим делима, истраживачки задаци у оквиру апаратуре имају улогу предлошка који и ученик и наставник развијају, конкретизују и обогаћују. Ваљано уобличени истраживачки пројекти у читанкама важан су мотивациони чинилац у приступу књижевном делу.

Тако су истраживачки задаци један од значајних фактора мотивисања ученика за тумачење књижевног текста.

При давању задатака за истраживачко читање најчешће се опредељује за писану форму. Она је оправдана са становишта рационализације и економичности. Жива реч даје прилику за додатна упутства, објашњења, или појачано упућивање на битан артефакт. Уколико се определимо за писану форму, пожељно је омогућити ученицима да, ако је потребно, затраже додатну помоћ и сугестије. Притом ваља имати у виду фреквентност коришћења истраживачких задатака и оправданост њихове употребе.

У пракси, истраживачки пројекат оствари се у онолико варијаната колико има часова на којима га примењујемо. Најтежи задатак је час водити тако да се основна концепција поштује, да се остваре циљеви према којима је пројекат усмерен, и истовремено поштовати, прихватити и искористити одступања условљена ученичком рецепцијом дела, неочекиваним асоцијацијама, недоумицама, „учитавањима”, личним пројекцијама. Зато је пожељно, помоћу концепта за истраживачко читање, упутити ученике и на секундарну литературу.

У вези са тим намеће се и потреба за осмишљањем диференцираних припремних задатака за истраживање и проблемско проучавање књижевног дела. Тако конципирани задаци омогућују свим ученицима да се у припремање за интерпретацију књижевног текста равномерно укључе и допринесу целовитом тумачењу одабраног садржаја из књижевности.

Широко гледано, диференцијација се може приказати преко примера у којима се формира стварање задатака за истраживачко читање (поводом истог текста или одабраних одломака различитих текстова), на различитим узрастним нивоима и на различитим нивоима предзнања српског језика.

У овом прилогу показаћемо како се ученичке компетенције у вези са вештином читања и разумевања прочитаног могу поступно ширити, у раду са ђацима који уче српски језик у иностранству.

Притом, полазимо од основног нивоа ученичких постигнућа, па се крећемо ка средњем и напредном нивоу.

• Пример 1.

Описи постигнућа: Ученик/ученица може да прати кратак текст и једноставне дијалоге из књижевности за децу, који садрже познату граматичку структуру и лексику; уме да пише ћирилицом и латиницом, примењујући најосновнија правила о писању великог слова.

Задатак:

ОСНОВНИ НИВО: Пажљиво прочитај следећи одломак па заокружи слово испред тачног одговора. Ко разговара у следећем одломку?

Једног се јутра појави господин Берки, мој нови газда, и рече:

„Анди, како ти се допада овај пас?”

„Као бог!”, рече дечак. (Волео је да претерује.)

„А како ће се звати?” „Динго”, рече господин Берки моје име.

а) господин Берки и газда Анди и господин Берки в) Анди и пас Динго

СРЕДЊИ НИВО: Пажљиво прочитај следећи одломак па на линији напиши одговор на питање ко приповеда у датом одломку. (Одговор: пас Динго.)

НАПРЕДНИ НИВО: Пажљиво прочитај следећи одломак па одреди ко је приповедач, а ко су ликови који воде дијалог у датом одломку. (Одговор: Приповедач је пас Динго, а дијалог воде Анди и господин Берки.)

• Пример 2.

Опис постигнућа: Ученик/ученица чита с разумевањем текст који му/јој није познат, али садржи граматичку структуру и лексику коју зна; разуме питања о прочитаном тексту и уме да формулише једноставне одговоре.

ОСНОВНИ НИВО: Пажљиво прочитај следећи одломак па напиши одговор на линији.

„Пред полазак на сва места дуж прозора седа златно сунце. И ускаче рој позлаћених скакаваца. Пошли су са околних поља и траже зрела жита и до костију да оглођу све вршалице на овом путу.”

- оглодати – појести све месо око костију (појести до краја) ; скакавац – врста инсекта; вршалица – машина која одваја семе жита од стабљике; седати – од глагола „седети” (учестали глагол).

За које годишње доба везујеш опис у датом примеру?

Годишње доба је: _____ . (лето)

СРЕДЊИ НИВО: Пажљиво прочитај следећи одломак па заокружи слово испред тачног коментара.

- а) У датом опису сунцу су дате особине људског бића.
- б) Скакавци су ускочили у воз и уплашили путнике.
- в) Скакавци су велике штеточине и њима је посвећен овај опис.

НАПРЕДНИ НИВО: У датом одломку подвуци синтагме које указују да је реч о лету као годишњем добу.

Пред полазак на сва места дуж прозора седа златно сунце. И ускаче рој позлаћених скакаваца. Пошли су са околних поља и траже зрела жита и до костију да оглођу све вршалице на овом путу.”

- Пример 3.

Опис постигнућа: Ученик/ученица одређује тему, главни догађај, време и место дешавања радње, као и носиоце радње.

Подсети се одломка из дела Михајла Пупина *Са паињака до научењака*, па одговори на питање. Заокружи слово испред тачног одговора.

„Издржати све оне муке на узбурканом океану, а при томе очувати ону ружичасту слику о обећаној земљи, велико је искушење за дечачке нерве и његову физичку снагу. Али доживети да будем враћен без паре у цепу и без ружичастих снова, било би превише за сваког човека, осим ако није лишен сваког тананијег осећања.”

ОСНОВНИ НИВО: Где се дечак налази?

- а) У возу. б) На броду. в) На селу. г) У граду.

СРЕДЊИ НИВО: Која земља је за дечака „обећана земља”?

- а) Аустралија б) Америка в) Енглеска г) Италија

НАПРЕДНИ НИВО: Од чега је дечак највише стрепео?

- а) Да ли ће издржати све муке на океану?

б) Да ли ће добити исељеничку визу?

- в) Да ли ће се снаћи у обећаној земљи?

- Пример 4.

Опис постигнућа: Ученик/ученица саставља експозиторни, наративни и дескриптивни текст, који је јединствен, кохерентан и унутар себе повезан (у зависности од нивоа предзнања српског језика и индивидуалних способности ученика).

На основу следећих података састави (напиши) целовит експозиторни (излагачки) текст.

Подаци:

- петодневно путовање у Париз;
  - цена од 495 евра;
  - превоз авионом;
  - трансфер аеродром-хотел-аеродром.
- Пример 5.

Опис постигнућа: Ученик/ученица саставља разумљиву, граматички исправну реченицу.

У следећим реченицама су се поткрале грешке у слагању реченичних делова. Исправи их и препиши на линије тако што ће реченице постати јасне и граматички исправне.

Ови тројица нису се наша кући, већ у кафић.

Шта сте Ви, госпођа, урадила са ту карту?

Диференцијација налога

У оквиру поставки задатака за истраживачко читање примењују се различити нивои диференцијације. Пратећи принцип систематичности и поступности, захтеви у обраћању ученицима, поводом одабраног текста који је предмет читања, разумевања и тумачења, крећу се (у оквиру сваког концепта понуђеног по једном узрасту) од лакших ка захтевнијим садржајима, што укључује и проблемски приступ књижевноуметничком тексту.

Диференцирани захтеви могу пратити свих шест нивоа Блумове таксономије (знање, разумевање, примена, анализа, синтеза, евалуација) но, треба имати у виду да се и сваки од ових нивоа може посебно диференцирати. Често је ниво примене (нпр. у нашем случају, рад на непознатом тексту) за ученике најтежи задатак. Он свакако не долази испред развијања аналитичко-синтетичког приступа тумачењу књижевноуметничког текста. Смисао диференцираних захтева јесте да се у оквиру сваког сегмента мисаоног ангажовања ученика они диференцирају. Зависно од приступа који наставник одабере у раду, али и од метода рада, ученик се, уз поштовање принципа поступности и систематичности, води ка

поузданом савладавању наставног градива, тј. ка слојевитом тумачењу наставних јединица из књижевности.

Налози који прате одабране уметничке текстове у читанкама управо подржавају разумевање текста: објашњење непознатих речи, проналажење основних информација у тексту, откривање важних текстовних и вантекстовних односа, разумевање структуре текста и њене везе са садржајем, упознавање жанровских карактеристика и везе жанра и значења, успостављање споне између садржаја текста и ученичког личног искуства, превођење садржаја исказаног речима у музички и ликовни симболички систем и обрнуто итд. Они су, у суштини, издиференцирани, мада њихово стриктно издвајање по нивоима и поставке од лакших ка тежим најчешће нису посебно обележени. Сматра се да би условљавање ученицима да решавају само најлакше, средње тешке или најтеже задатке (што би наставник могао одредити јер познаје могућности сваког свог ученика) демотивисало појединце и донело више штете него користи у припремању за читање, доживљавање и тумачење књижевног дела.

Налози које упућујемо ученицима да их решавају (без обзира на то да ли се они налазе у уџбеничкој апаратури или су изложени у непосредном обраћању наставника ученику, на часу) могу бити тешки из различитих разлога: због компликоване формулације или језика неразумљивог одређеном узрасту, због постојања више захтева одједном у оквиру наизглед једног налога, као и због нивоа знања које ученик треба да има да би задатак успешно решио. Сматра се да је налог лак ако је ученик већ овладао знањима и компетенцијама потребним да се он реши. Налог је по тежини адекватан ако ангажује баш она знања и способности којима ученик управо овладава (те тако омогућује и увежбавање) или је у зони напредног развоја ученика, кад ангажује способности којима ученик само што није овладао или тиме већ влада уз асистенцију наставника. Налог је претежак ако се односи на садржаје о којима дете нема потребне информације или захтева способности које су одређеном узрасту још увек недоступне.

Није лако утврдити оптимални ниво тежине неког налога, поготово кад се имају у виду индивидуалне разлике међу ученицима којима се обраћамо. Зато је важно омеђити захтеве доњом и горњом границом ученичког постигнућа за одређени узраст и ослонити се на програмске садржаје у којима су осмишљени посебни кораци у освајању одређених области које се уче, као и путање напредовања ученика.

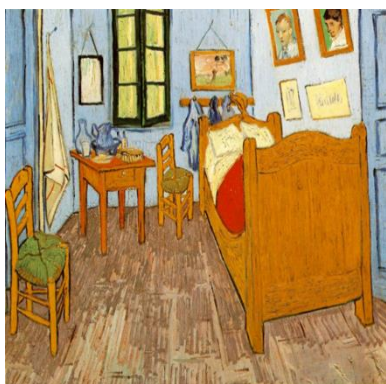
Корелације у оквиру наставе српског језика

У петом разреду основне школе ученици се упознају са врстама речи – променљивих и непроменљивих. Даље, у току школовања ученицима камен спотицања често буде разликовање предлога и везника, та нејасност се превазиђе тек када се у осмом разреду

обрађују независне реченице. Да би функцију предлога као непроменљивих врста речи најбоље разумели било би добро илустровати сликовитим приказом односа и релација које предлози осварују (испред, иза, на, пред, поред, око и сл.). Тако ће ученицима бити јаснији термин предлошко-падежне конструкције, који ће бити неизоставни део приликом обраде падежног система нашег језика. Наставници овом приликом користе класичне илустрације одређене просторије како бу ученици уочили релације и функцију предлога. Од исте идеје и у овом раду се пошло, с тим што мислимо да би методичније било уколико би као илустрација послужила уметничка слика из историје уметности.

На пример овако:

Ван Гог, Соба у Арлу, уље на платну, 1888.

Овим начином, иако сама ликовна уметност Ван Гога није у непосредној вези са српским језиком, самим наговештавањем чија је ово слика, ученицима је отворен простор за још једно име из света уметности са којим ће се упознати у старијим разредима. Постепеним разговором о самој слици и композицији ствари, односно начина на који су распоређени (кревет је на поду, поред њега је столица, кецеља је окачена о чивилук, слика је на зиду, иза кревета) ученици ће користити предлоге у одговорима, а наставников задатак је да кроз даљи ток часа дефинише предлоге са језичког аспекта.

Лаза Костић и Рембрант (*Сликар у свом атељеу*)

МЕЂУ ЈАВОМ И МЕД СНОМ

Срце моје самохрано,
ко те дозвола у мој дом?
неуморна плетисанко,
што плетиво плетеш танко
међу јавом и мед сном.

Срце моје, срце лудо,
шта ти мислиш с плетивом?
ко плетиља она стара,
дан што плете, ноћ опара,
међу јавом и мед сном.

Срце моје, срце кивно,
убио те живи гром!
што се не даш мени живу
разабрати у плетиву
међу јавом и мед сном!

У сагледавању могућих аналогичности између дела Лазе Костића и Рембранта ученици, који досежу напредни ниво постигнућа, могу се подстицати следећим серијама питања:

- Загледајте се у платно Сликар у свом атељеу. Уживите се у простор који је осликан. – Опишите шта видите на слици, придајући посебну пажњу фигури сликара. На који начин је он представљен? – На шта нам то указује? Упоредите његов положај са положајем лирског субјекта Костићеве песме.
- Обратите пажњу на колорит и композицију слике, уважавајући све детаље који су на њој осликани. Шта може сугерисати такав сликарски поступак на садржинском плану? – Размислите како се сликар уклапа у атмосферу песме Међу јавом и мед сном. – Обратите пажњу на семантички потенцијал композиционих решења оба уметничка дела. Које су додирне тачке међу њима?

Пример стручног путовања

Пример: Ово стручно путовање намењено је ученицима првог разреда средње школе и усклађено је са програмом наставе и учења који обухвата обраду дела средњовековне и народне књижевности.

Локација: Београд – Манастир Копорин – Манастир Манасија – Манастир Раваница – Лазарев град, Лазарица и музеј града Крушевца – Манастир Љубостиња

Образовно-васпитни циљеви и задаци:

- упознавање ученика са одликама средњовековне културе и традиције;
- осврт на епске народне песме старијих времена;
- уочавање узрочно-последичних односа између књижевних дела и споменика културе;
- осврт на историјска дешавања и њихов утицај на књижевност средњег века;
- упознавање ученика са стилем и начином живота из времена из ког датирају манастири, споменици културе, пишчеви гробови и музејски експонати;
- неговање и подстицање ученичке љубави и позитивних емоционалних доживљаја;
- скретање пажње на жртву и учинак коју су подносили актери књижевних дела у периоду у коме су живели;
- уочавање разлике између виђеног и приказаног књижевним делима;
- стицање знања из историје, архитектуре и традиције;
- подстицање ученика на неговање традиционалних и културолошких вредности;
- развијање позитивних односа према националним, културним и естетским вредностима;
- развијање позитивних социјалних односа;

- побуђивање на интересовање за проучавање текстова из средњовековне књижевности који нису предвиђени наставним планом и програмом.

- Познат и као Ресава
- Задужбина деспота Стефана и манастир од изузетног значаја
- Зидан је од 1407-1418.
- Опасан је зидинама са 11 кула
- Значајан за развој средњовековне књижевности
- Ресавска школа – термин и појава
- Моравски тип градње

Функционални поступци у настави

Функционално поступање у настави подразумева и повезивање наставе граматике с језичком праксом; описно образлагање наставних садржаја; ослањање на језичко осећање ученика (кад је то могуће); разумевање језичких појава у контексту; методички полазни текст (везани и невезани); текст у функцији добијања повратне информације и нелинеарне типове текстова у улози систематизације.

Коришћењем адекватних методичких поступака и радњи који доприносе различитим начинима наставног реализовања функционалних веза између области и подобласти предмета српски језик (књижевности, граматике, говорне културе и писмености) остварује се прожимање наставних садржаја, а међусобно условљавање тих садржаја погодује свестранијем сагледавању одређене наставне јединице која, осветљена из различитих углова, постаје приступачнија. Тако у први план не иступа сложеност програмског захтева, која може да збуди и одбије ученика, већ, управо, слојевитост тог захтева, његова сликовитост и вишенаменска улога, што омогућује остварење сложених циљева наставе Српског језика и књижевности.

Методичке радње у настави језика подразумевају: коришћење погодног полазног текста; коришћење исказа из пригодних, текућих или запамћених говорних ситуација; подстицање ученика да полазни текст доживе и схвате; подстицање ученика да запажену језичку појаву истраживачки сагледају; сазнавање битних својстава језичке појаве; сагледавање језичких чињеница са различитих становишта; дефинисање језичке појаве.

Сврха функционалног повезивања наставних садржаја јесте у томе да учење граматике није само себи циљ, већ је циљ практична примена научног. Од препознавања и именовања језичких појава важно је ићи ка њиховом разумевању. Настава граматике и књижевности неодвојиво је повезана преко језичкостилског аспекта који представља доминантни чинилац интерпретације књижевноуметничког текста.

● Пример 1.

Опис постигнућа: Ученик/ученица препознаје врсте речи; зна основне граматичке категорије променљивих речи; примењује књижевнојезичку норму у вези с облицима речи.

Подвучи глаголе у народним изрекама које следе и одреди у ком глаголском облику се налазе.

Инат несрећу рађа. ....

Није вук никоме срећу појео. ....

Једну реци, а две чуј. .... и .....

Два лоша убише Милоша. ....

● Пример 2.

Опис постигнућа: Ученик/ученица препознаје подврсте синтаксичких јединица (врсте синтагми, независних и зависних предикатских реченица).

Подвучи шест именичких синтагми у тексту „Потера за пејзажима”, Пеђе Милосављевића.

Неретва је брза, одмиче кроз маглу на риђем коњу. Индијанци је гоне кроз облак прашине. Уплашени путници гледају у воду која се пуши. Чувајте се отровних стрела. Ено града у камену у коме се крију разбојници и заплашена река.

Општи наставни циљеви наставе Српског језика и књижевности преваходно се тичу знања о језику, способности sluжење језиком и васпитне улоге наставе језика.

У том смислу, ученици треба да: овладају знањима о српском књижевном језику; стекну вештине и способности његовог коришћења у општењу са другима, у писменом и усменом изражавању, приликом учења, образовања и интелектуалног развоја; поштују матерњи језик, негују српски језик, традицију и културу српског народа, националних мањина, етничких заједница и других народа; унапређују културу језичког општења, у складу са поштовањем расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, са развијањем толеранције и уважавања различитости и са поштовањем и уважавањем других језика и других култура.

„Поетски текстови пружају посебне могућности да се ученици заинтересују за многе наставне јединице из области граматике. При томе се подразумевају услови да се језичке појаве посматрају у оквиру литературног контекста и да се под тим околностима појачано откривају њихове стилске функције.”¹⁷ (Николић, 2006).

Поставља се питање да ли је могуће, а и оправдано, обрађивати поједине садржаје из језика и језичке културе, узимајући као полазиште књижевни текст.

Ово питање постаје разложно кад се у обзир узму читалачке компетенције млађих ученика (закључно са првим разредом средње школе). Према ПИСА тестирању, заснованом на читању и разумевању текста, тежина задатака, тј. захтеви који се задају ученицима да их они проуче и одговоре на питања у вези са њима, мери се на основу проналажења експлицитно датих информација (на нивоу препознавања); потом преко повезивања већ наученог са новим садржајем; затим, демонстрирањем разумевања прочитаног; употребом информација, имплицитно датих, у решавању проблема; извођењем закључака који се заснивају на одређеним подацима из текста; решавањем проблема који имају више тачних одговора, као и на основу процењивања вредности идеја, изношења личног мишљења и сл.

Да би ученик могао да уочи, издвоји и опише одређену граматичку појаву и проучи њену језичко-стилску улогу у књижевном делу, потребно је да се текст, који се чита у нове сврхе, претходно већ познаје.

Језички појмови уочавају се и образлажу преко њихове употребе у примерима који имају естетски потенцијал, а иста појава сагледава се често из различитих углова, што доприноси њеном поузданијем разумевању и прихватању. Тако усвојено градиво прераста у трајно знање.

Притом се има у виду да се обрада језичке материје не завршава дефинисањем нове појаве и проналажењем одговарајућих примера на новом тексту, већ се наставак рада усмерава према практичној примени знања у оквиру писменог и усменог изражавања и ка даљој обради нових уметничких текстова.

Било би пожељно да се аутори граматика и за млађе и за старије разреде (у основној и средњој школи) ослоне на програмски предвиђене књижевне текстове за одређени разред, али и да адекватно одаберу оне факултативне текстове које ученици одређеног узраста воле да читају, који су им занимљиви и блиски.

У том смислу важан је и редослед организовања обраде, утврђивања и систематизације свих наставних јединица у годишњи (глобални) план рада, а потом, разрађивање тог плана у месечне, оријентационе планове.

---

¹⁷ М. Николић, Методика наставе српског језика и књижевности, Београд: Завод за уџбенике, 2006.

Функционално конципираним планом рада ученици се подстичу да пишу састав по предвиђеном плану, да описују природу, ликове, ситуације, да маштају, али и да препричавају и драматизују текст, раде на разумевању прочитаног, уочавају битна жанровска обележја дела.

Сваку језичку област у уџбенику граматике прате и одређени занимљиви задаци којима се ученик води да поступно и уз активирање принципа свесне активности и подстицање критичког мишљења, креативности и оригиналности појединца, сагледава одређене појмове, уочава њихову улогу у матерњем језику, одређује им значај и намену. Књижевни текст може да одигра важну улогу у обликовању оваквих задатака помоћу којих се већ савладана језичка појава утврђује и потврђује у маштовитом контексту.

Посебно место у настави пожељно је посветити игри. Увођење игара у наставу књижевности, језика и језичке културе (преко квизова, асоцијација и сл.) утиче на раст ученичке заинтересованости за градиво које се савладава. Важан фактор мотивације представљају и илустрације, као и израда наставних средстава. Увођење разноврсних корелација и стваралачких активности доприноси добијању сложених повратних информација од ученика.

Речник мање познатих речи и вођење дневника читања могу помоћи ученичком систематичном и континуираном учењу српског језика, књижевности и националне културе. Ученик притом прави речник нових речи, речи истог или сличног значења и сл.

● ПРИМЕР: Речник фризерског заната

1. **Бритва** је врста веома оштрог ножа који се користи за бријање.

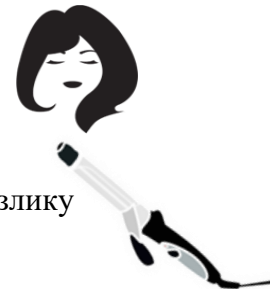

2. **Виклер** (папилотна) предмет је ваљкастог облика који се користи за увијање косе.

3. **Минивал** (трајна ондулација) означава начин обликовања косе у таласе или локне помоћу хемијских средстава или топлоте. Ова фризура траје дужи временски период.

4. **Перика** (власуља) предмет је који се користи уместо праве косе. Може да се направи од природне или вештачке длаке.

5. **Фигаро** је предмет којим се, када се загреје, може обликовати коса у локне. За разлику од минивала овако направљене локне трају кратко.

6. **Харандла** (клипсица) најчешће је пластична шнала коју фризери користе како би поделили косу током фарбања, фенирања и шишања.

7. Шатирање (извлачење праменова) представља начин фарбања косе где се на већ постојећу боју извлаче праменови у светлијој нијанси.

Ученик може стварати речник непознатих и мање познатих речи које проналази у одабраним књижевноуметничким текстовима. Притом, учи да проналази речи у различитим типовима речника и да разуме скраћенице које се користе. Континуирано води дневник читања, од почетног до завршних разреда (у складу са личним способностима и узрастом); бележи основне податке о делу и писцу; издваја привлачне делова текста, мудре мисли, поуке, омиљене цитате; илуструје. Вођењем дневника читања успоставља се позитиван такмичарски однос међу читачима, а то је и повод за награђивање и оцењивање.

Поред задатака за истраживачко и проблемско проучавање књижевних текстова, издвајају се и задаци за припрему изражајног читања одломка из одабраног дела. Овај тип задатака укључује се у наставу након завршене интерпретације. Текст који је прихваћен, пошто је прочитан и лично доживљен, а потом интерпретиран, оставља могућност за даље шире бављење њиме.

Познато је да су ученици са нешто нижим интелектуалним способностима у стању да изузетно добро репродукују текст који су научили напамет. Те ученике ваља подстицати да изражајно читају и казују те да се, укључивши се на овај начин у бављење књижевним текстом, и афирмишу пред осталим члановима одељењске заједнице.

Мада ретко, дешава се да се у неким школама у истом одељењу нађе неколико ученика различитих разреда. У том случају организовање часа тумачења књижевног текста са целим одељењем, насталим од ученика различитог узраста, чини се немогућим. Како наставник може поступити у том случају?

Узмимо да је реч о старијим разредима основне школе. Програмски садржаји из књижевности распоређени су тако да се значајни аутори појављују сваке школске године, тако што су заступљени с различитим књижевним текстовима. Наставник може преко пројеката за истраживачко читање, нпр. три различита књижевна дела истог аутора, усмерити ученике на индивидуалну припрему за час на којем ће се, путем компаративног приступа, уз укључивање тематско-мотивског слоја као обједињујућег чиниоца интерпретације, час водити фронтално, а ученицима ће бити омогућено да, у односу на свој узраст и захтеве програма, учествују у разговору и обрађују текстове на нивоу приказа или осврта.

У корпус диференцираних припремних задатака за истраживачко и проблемско проучавање књижевних текстова спадају и задаци за компаративно проучавање одабраних књижевних текстова, као и подстицаји за формирање самосталног ученичког концепта за истраживачко читање одабраног књижевног дела.

При сачињавању истраживачког пројекта имају се у виду одмерени циљеви часа, формулисани према естетичким и спознајним потенцијалима дела, с једне стране, и програмским захтевима, са друге стране. Притом не треба заборавити стару мудрост да онај који погоди циљ, често промаши све остало. Ако су ученици, не само декларативно, саговорници и сарадници у тумачењу дела, наставник је спреман да прихвати и нова питања или циљеве разговора о делу, које ученици понуде. С тим у вези, ђаци се могу подстаћи да начине самосталан пројекат за истраживачко читање (уочавање нових момената, промена полазишта, неочекивана гледишта...). Часови синтезе градива (књижевноисторијски периоди, поједини писци) нарочито су погодни за овакав облик рада. Самостална израда истраживачког пројекта и осмишљавање часа долазе као круна рада са ученицима и потврда њиховог активног и креативног односа према књижевном делу.

Диференцирани припремни задаци за истраживачко и проблемско проучавање књижевних текстова могу се узети и за савладавање књижевноуметничког текста са ученицима у дијаспори.

Прави проблем проистиче из чињенице да се српски учи као други или трећи језик, мада је матерњи, те је његовом проучавању посвећен мањи број часова. Одељења у која улазе деца српског порекла формирају се по узрасним групама, а не по знању матерњег језика. Тако се у оквиру једне групе обавезно јављају различити нивои знања, што изискује диференцирану наставу, за коју не постоје адекватна дидактичко-методичка упутства. Проучавање књижевности најчешће је у другом плану јер се акценат ставља на описмењавање ученика и њихово оспособљавање да говоре и читају на матерњем језику. Због тога књижевни текст постаје средство за увежбавање разумевања језика, а не садржај који ће се читати, доживљавати и тумачити у односу на своје естетске вредности.

Пошто ученик поред учења српског језика стиче и одређена знања о српској књижевности, култури, историји и традицији, са основним циљем да се описмени и научи правилно да говори матерњи језик, наставни садржаји су усмерени и ка коришћењу текстова тзв. секундарне литературе, као и на књижевне текстове уз које ће се уводити и образлагати граматички појмови, што ће допринети функционалном повезивању свих програмских елемената. Организовање уџбеника таквог типа веома је сложено, нарочито на почетном нивоу, где је изражен и проблем адаптирања књижевног текста за потребе остваривања особених циљева Програма. Мишљења смо да при евентуалној адаптацији треба бити нарочито опрезан, те да је боље одабрати одломке једноставније за разумевање, које ће пратити одговарајућа објашњења, него деформисати примарни текст. Свако прекрајање текста може проузроковати читав низ недоумица везаних за интерпретацију, те је увек боље начинити прикладнији избор, него скрнавити оригинал. С тим у вези аутор оваквог уџбеника бавиће се и решавањем проблема избора и насловљавања одломка, његовим локализовањем које неће бити везано само за шири или ужи тип, већ ће се појавити и у функцији мотивисања ученика за читање, доживљавање и тумачење књижевноуметничког

текста. Посебна пажња може се обратити тумачењу истог одломка на два узрасна нивоа (за потребе диференциране наставе), потом типу налога у оквиру апаратуре која прати одломак у читанци, затим повезивању одломка књижевног текста са садржајима из граматике и правописа, при чему је неопходно, у осмишљавању структуре уџбеника, водити рачуна да се текстови организују и редоследом који омогућује њихово најефектније коришћење у настави граматике. Уз навођење и коментарисање непознатих речи и израза и увођење одломака из других наставних области, аутор оваквог уџбеника водиће рачуна и о говорном подручју на којем ученици живе, те се за старији ученички узраст тумачење бар једног књижевног текста може организовати и помоћу превода на језик средине који ученик познаје, компаративним приступом.

Тек када ученици у дијаспори почну да користе свој матерњи језик у потпуности, приступиће се обради књижевноуметничког текста на неком од три нивоа: као интерпретацији, приказу или осврту, а настава српског језика и књижевности приближиће се, можа у својим редукованим захтевима, настави коју прате ученици у Србији.

Савремена методика наставе књижевности придаје велики значај примени истраживачких пројеката у настави књижевности. Активно и стваралачко учешће ученика у наставној интерпретацији дела, повезивање и плодотворно прожимање животног и естетичког искуства, остваривање разноврсних васпитних циљева кроз ненаметљиво, а сугестивно деловање естетичких чинилаца, тешко је замислити без овог облика упутства за читање, размишљање, разумевање, процењивање... С обзиром да текућа реформа образовања посебно истиче захтев за активним учењем и усвајањем знања, те за развијањем способности за критичко мишљење и слободно и аргументовано изношење властитих ставова, диференцирани припремни задаци за истраживачко и проблемско проучавање књижевних текстова, као један од методичких поступака припремања и мотивисања ученика за читање и проучавање књижевних дела, потврђују своје важно место у настави.

Примери задатака за проверу напредног нивоа ученичких постигнућа

1. Успостављање целине

Повежи линијама делове народних умотворина тако да добијеш реченичне целине.

КО СЕ ЧУВА,

ТИ ЊЕГА ХЛЕБОМ.

КО ТЕБЕ КАМЕНОМ,

БРЗО СЕ И КАЈЕ.

КО БРЗО УЧИ,

ЊЕМУ ДВИЈЕ.

КО УМИЈЕ,

И БОГ ГА ЧУВА.

2. Разумевање прочитаног

У народној причи „Свети Сава и сељак без среће” Свети Сава подучава сељака. Подсети се следећег одломка, па заокружи слово испред тачног одговора на питање.

„Часни оче, ја сам човек без среће, па ево где пођох у свет да је потражим, но те молим да ми кажеш: где је могу наћи? – Наћи ћеш је у себи самом, одговори му Свети Сава. – Ако си паметан, ти си срећан, а ако си луд, ти си без среће. Ако си паметан, ти ћеш слушати савете, опомене и поуке паметних људи, који су много којешта претурили преко главе; а ако си без памети, нећеш никога слушати и бићеш без среће.”

Где се крије људска срећа?

- а)** У личној памети и у поукама мудрих људи.
- б) У грађењу и слепом праћењу личних убеђења.
- в) У вечитој потрази за оним што желимо.

3. Ученик/ученица повезује дело из обавезне лектире са временом у којем је настало и са временом које се узима за оквир приповедања.

Разврстај следеће наслове народних епских песама у табелу која представља њихову класификацију: „Ропство Јанковић Стојана”, „Бој на Мишару”, „Мали Радојица”, „Урош и Мрњавчевићи”, „Почетак буне против дахија”, „Женидба Душанова”.

Народне епске песме старијих времена	Народне епске песме средњих времена	Народне епске песме новијих времена

4. Ученик/ученица разликује облике казивања у књижевноуметничком тексту: приповедање, описивање, монолог/унутрашњи монолог, дијалог.

Подвучи у следећем одломку из романа *Хајдук Станко* Јанка Веселиновића делове текста који представљају нарацију. Затим, на линији испод текста напиши правилан облик речи која је у одломку дата у неодговарајућем падежу.

- Та шта ми ту извијаш? Прави се: не зна! Зар ниси овај новац украо из Ивановог вајата и закопао овде у ђубру? И зар није Лазар Иванов зато јуче на те пуцао?

При помену Лазаревог имена Станку се диже коса увис. Пред њим оживе јучерашњи дан с целим догађајем. Он не одговори ништа.

- Је ли? – пита кмет.

Он је ћутао.

(Ћубрету)

5. Ученик/ученица препознаје став аутора неуметничког текста и разликује га од другачијих ставова изнетих у таквом тексту.

Подвучи део реченице у којем је, при опису дивљег пса, изражен субјективни став аутора текста.

- Дивљи пас разликује се изгледом и понашањем од већине сродника из породице паса. Крупан је, робусне главе, великих округлих ушију као код Дизнијевог јунака Микија Мауса, витког тела, дугих ногу и репа који се завршава богатом кићанком. Прекривен је кратком длаком с црним, наранџастим и белим мрљама. О његовим ловачким вештинама и крвожедности по преријама, саванама и планинама јужно од Сахаре испредане су многе застрашујуће приче.
6. Ученик/ученица чита једноставне нелинеарне елементе текста: легенде, табеле, дијаграме и графиконе
- Пажљиво погледај табелу па напиши на линији колико на Куби има становника по једном квадратном километру.

КУБА (CUB, CU)	
Службени назив	Република Куба
Државно уређење	председничка република
Главни град	Хавана (2,2 мил. стан.)
Службени језик	шпански
Површина	111.000 км ²
Број становника	11,3 мил. стан. (102 стан./км ²)
Новчана јединица	кубански песо

Број становника по једном квадратном км: _____

7. Ученик/ученица разликује чињеницу од коментара, објективност од пристрасности и пропаганде на једноставним примерима

Из следећег текста издвој научну чињеницу (ону за коју се зна да је доказана и тачна).

У уџбеницима биологије деценијама се тврдило да у ћелијама имамо 24 пара хромозома. То је резултат који је добио угледни амерички зоолог Теофил Пеинтер двадесетих година прошлога века, а потврдили су га и други стручњаци. Али, три деценије

касније постало је јасно да имамо 23 пара. Испоставило се да су и раније слике показивале исто – само се нико није усудио да противречи угледним стручњацима.

Научна чињеница је: (Људи поседују 23 пара хромозома.)

8. Ученик/ученица повезује информације и идеје изнете у тексту, уочава јасно исказане односе (временски след, средство – циљ, узрок – последица и сл.)

Мали Радојица у народној песми издржава муке који су градацијски поређане. Испред наведених мука упиши бројеве од 1 до 4 оним редом којим су се збиле у песми.

_____ закивање клинова под нокте

_____ стављање змије на груди

_____ Хајкунина игра

_____ ложење ватре на грудима (3; 2; 4; 1)

9. Ученик/ученица служи се садржајем да би пронашао/ла одређени део текста.

Подсети се епске народне песме „Стари Вујадин”. Који исказ би највише одговарао епилогу песме? Заокружи слово испред тачаног одговора.

- а) Стари Вујадин је, због мука које је претрпео од стране Турака, издао људе који су били уз њега.
б) Стари Вујадин је пронашао мудро решење и на крају песме су сви осећали олакшање и задовољство.
в) Стари Вујадин је до краја остао веран самом себи показавши храброст и није издао људе који су га годинама штитили.

10. Ученик/ученица проналази и издваја основне информације из текста према датим критеријумима.

Пажљиво прочитај следећи одломак па одговори шта је потребно да би дечак чуо звук еолске харфе. Заокружи слово испред тачног одговора.

„Неки неискусни читаоци (који нису никад наслањали уво на дрвену електричну бандеру) помислиће да је ту сад потребан ветар. [...] Неко ће још помислити да сте толико блесави да верујете да се у сувој, напуклој електричној бандери роје пчеле, па сте се полакомили на мед [...] Признајем, када би неко неупућен у музику наслонио уво на бандеру, заиста би помислио да чује далеко брујање авиона и одмах би побегао с друма и сакрио се у јарак [...] Но то је само први (погрешан) утисак; то је само пратња, басови, у којој слух дечака препознаје *звук времена*.”

- а) звездана ноћ
- б) брујање авиона
- в) разиграна машта
- г) одговарајући ветар
- д) зујање пчела

Идеје за задатке који се могу радити са ученицима у различитим организационим облицима:

Изокренута прича

Пред вама је одломак из „Изокренуте приче” Бранка Ћопића. Ваш задатак је да осмислите неколико различитих приступа раду на овом тексту.

1. Први приступ (аналитички) може се односити на разјашњавање речи које ученицима нису познате, као и на откривање смисла речи у контексту (аналитичко-синтетички).
2. Други задатак подразумева „враћање” логичког смисла одабраном тексту (проблемски приступ).
3. Трећи део ваше припреме односи се на задатке које ћете осмислити у вези са текстом, на различитим нивоима ученичких постигнућа, у зависности од узраста и предзнања ученика, као и од њихових индивидуалних способности (индивидуализован приступ заснован на методологији израде задатака за испитивање ученичких знања, вештина и способности).

ИЗОКРЕНУТА ПРИЧА (одломак)

(Ова је прича претрпела земљотрес, па је у њој све испретурано. Покушајте да сваку реч вратите на њено право место.)

Тек је брдо изишло иза сунца, а кревет скочи из пространог чиче, навуче ноге на опанке, стави главу на капу и отвори кућу на вратима.

– Гле, ноћас је земља добро поквасила кишу! – зачуђено прогунђа брк сучући чичу, па брзим двориштем пожури низ кораке, истјера шталу из краве и рече:

– Рогата ливадо, иди паси у зеленој крави, а ја ћу ноге под пут, па ћу поћи у дрва да донесем шуме.

Чича стави раме на сјекиру и намигну бабом на своје око.

– Бако, скувај у јајету четири лонца док се посао врати с чиче. Данас ће ручак слатко појести старца.

Наставне корелације

Изаберите из предложених програмских садржаја (из области Књижевност, Историја, Музичка култура, Ликовна уметност) оне који ће омогућити успостављање смислених наставних корелација. На пример: осмислите презентацију која ће представљати план реализације хипотетичког стручног путовања (екскурзије), са вашим ученицима. Поред локација које ће бити посећене, потребно је унапред осмислити задужења за сваког ученика, која ће ученици припремити за реализацију на одређеној тачки путовања: рецитоване пригодног поетског текста; реферат о знаменитости која се посећује или о најзанимљивијим подацима из живота одабраног писца; читање речника најлепших српских речи; причање легенде или предања везаних за одређени локалитет; ручно рађене илустрације везане за места која ће бити посећена; представљање књижице рецепата за јела која су специфична за одређени крај; извођење музичке нумере на одабраном инструменту, или певање песме итд.

Разумевање прочитаног

Осмислите 10 задатака којима се проверава разумевање прочитаног на основном нивоу, 6 задатака на средњем нивоу и 4 на напредном. Током рада можете се ослонити на заједнички полазни текст, али то није обавезно. Питања се могу формулисати, према тежини, тако да се кратак одломак (од једне или неколико реченица) налази у телу сваког задатка понаособ.

Модел задатака за развијање продуктивних и рецептивних језичких вештина

1. Текст за вежбе говорне/писане продукције

Британски лист објавио текст зашто треба посетити Београд

Британски лист „Сандеј тајмс” објавио је препоруку за путовање у Београд и детаљан водич како провести викенд у главном граду. Ауторка чланка Мери Новаковић истиче лепоте јесењег Београда, препуног суграђана и туриста који уживају дуж обала Саве и Дунава по веома прихватљивим ценама, саопштила је Туристичка организација Београда (ТОБ). Шетња Београдском тврђавом која је историјско срце, упијање енергичне атмосфере центра града, и посета Народном музеју, Музеју савремене уметности, Музеју Југославије као и Дворском комплексу на Дедињу су, према мишљењу ауторке незаобилазне ставке приликом посете Београду. Читаоцима се посебно препоручује посета Земуну, изузетна културна као и гастрономска понуда Врачара.

„Пређите Саву, идите у Земун, и дошли сте на тло бивше Хабзбуршке монархије, са елегантном барокном архитектуром. Када посетите пијацу, прошетајте променадом пуном кафића поред Дунава, пре него што се завучете у калдрмисане улице које воде до Куле Гардош која нуди фантастичан панорамски поглед са врха”, препоручује Новаковић, преноси Тајџ. Она каже и да Врачар нуди веома много упркос малом простору и предлаже вођене туре у Музеју Никола Тесла, свраћање на Каленић пијацу по димљено месо и локални сир. Наводи и да је у близини Храм светог Саве који треба посетити због монументалне куполе коју пореди са Аја Софијом у Истанбулу и због милиона светлуцајућих делића мозаика који красе ентеријер.

Задатак:

- Како новинарка Сандеј Тајмса види Београд?
- Која места препоручује да се посете у Београду?
- Да ли си ти био/ла у неком од наведених музеја или места?
- Који део града је на територији некадашње Хабзбуршке монархије?
- Да ли познајеш неку пијацу у Београду?
- Шта Мери Новаковић препоручује на Каленићевој пијаци?
- У ком стилу су сазиране старе зграде у Земуну?
- На коју светски познату цркву је подсећа Храм св.Саве?
- Одакле се све у Београду пружају леви погледи?
- Куда би ти повео своје другове када дођете у Београд?
- Шта би у овом граду показао/ла друговима или рођацима из Србије?
- Објасни речи: *променада, калдрма, панорама, ентеријер, купола?*

- Поред Земуна, Врачара и Дедиња, наведи још неке делове града и опиши онај који ти се највише свиђа.
- У тексту се помиње музеј Николе Тесле, шта све у Београду носи његово име?

2. Текст за слушање 1 (средњи ниво)

Беч поново понео титулу града у коме су најбољи услови за живот

Главни град Аустрије, Беч, преузео је прво место новозеландском граду Окланду, и поново се позиционирао као град који има најбоље услове за живот. Годишњу ранг листу градова најбољих за живот у свету управо је објавила „Економист интелиџенс јунит”. ЕИУ, која је сестринска организација магазина Економист, рангирала је 173 града широм света на основу различитих фактора, укључујући здравствену заштиту, стопу криминала, политичку стабилност, инфраструктуру и приступ зеленим површинама. Мелбурн је задржао своје место међу првих десет најпожељнијих градова за живот на свету, али су други аустралијски градови који су били у првих десет, као што су Бризбејн, Аделаида и Перт пали на 27, 30. и 32. место. Након аустријске престонице следе престоница Данске Копенхаген и швајцарски Цирих. Други швајцарски град Женева био је шести, немачки Франкфурт седми, а холандски Амстердам девети. Канада је такође добро прошла. Калгари је заузео заједничку трећу позицију, а следе Ванкувер на петом месту и Торонто на осмом месту. Јапанска Осака и аустралијски Мелбурн поделили су 10. место. Главни град Француске, Париз, заузео је 19. место, 23 места више у односу на прошлу годину. Главни град Белгије, Брисел, био је 24, одмах иза канадског Монтреала. На овогодишњој ранг листи, главни град Велике Британије Лондон био је 33. град на свету по квалитету живота, пет места иза Манчестера на 28. Шпанска Барселона и Мадрид заузели су 35. односно 43. место. Италијански Милано је на 49. месту, амерички град Њујорк на 51, а кинески Пекинг на 71. месту.

Задатак: Поред сваког имена града уписати место које је заузео у анкети

•	•
• ПАРИЗ	• ТОРОНТО
•	• КОПЕНХАГЕН
• ЛОНДОН	• ВАНКУВЕР
•	• ЖЕНЕВА
• ПЕКИНГ	• АМСТЕРДАМ
•	• ФРАНКФУРТ
• КАЛГАРИ	• БРИЗБЕЈН
•	• ПЕРТ
• АДЕЛАЈД	• БЕЧ
•	• ОСАКА
• МАНЧЕСТЕР	
•	
• МАДРИД	
•	
• ЊУЈОРК	
•	
• БАРСЕЛОНА	
•	
• ЦИРИХ	
•	

3. Текст за слушање 2 (виши ниво)

Беч поново понео титулу града у коме су најбољи услови за живот

У управо објављеном извештају, Беч који је на њиховој ранг листи почетком 2021. године пао на 12. место зато што су његови музеји и ресторани током пандемије коронавируса били затворени, поново се вратио на прво место, на позицију коју је имао 2018. и 2019. године. Главни град Аустрије, Беч, преузео је прво место новозеландском граду Окланду, и поново се позиционирао као град који има најбоље услове за живот. Годишњу ранг листу градова најбољих за живот у свету управо је објавила „Економист интелигенс јунит“, а Глобални индекс услова живота за 2022. показује неке значајне разлике у односу на претходну годину. ЕИУ, која је сестринска организација магазина Економист, рангирала је 173 града широм света на основу различитих фактора, укључујући здравствену заштиту, стопу криминала, политичку стабилност, инфраструктуру и приступ зеленим површинама. У управо објављеном извештају, Беч који је на њиховој ранг листи почетком 2021. године пао на 12. место зато што су његови музеји и ресторани током пандемије коронавируса били затворени, поново се вратио на прво место, на позицију коју је имао 2018. и 2019. године. „Стабилност и добра инфраструктура главне су чари града за његове становнике, уз добру здравствену заштиту и мноштво могућности за културу и забаву“, наводи се у извештају, преноси РТС. Мелбурн је задржао своје место међу првих десет најпожељнијих градова за живот на свету, али су други аустралијски градови који су били у првих десет, као што су Бризбејн, Аделаида и Перт пали на 27, 30. и 32. место. Главни град Украјине, Кијев, ове године није укључен у разматрање, с обзиром на оружани сукоб са Русијом од краја фебруара, док су руски градови Москва и Санкт Петербург пали на ранг листи због „цензуре“ и утицаја западних санкција. Москва је пала за 15 места, док је Санкт Петербург пао за 13 места.

Након аустријске престонице следе престоница Данске Копенхаген и швајцарски Цирих. Други швајцарски град Женева био је шести, немачки Франкфурт седми, а холандски Амстердам девети. Канада је такође добро прошла. Калгари је заузео заједничку трећу позицију, а следе Ванкувер на петом месту и Торонто на осмом месту. Јапанска Осака и аустралијски Мелбурн поделили су 10. место. Главни град Француске, Париз, заузео је 19. место, 23 места више у односу на прошлу годину. Главни град Белгије, Брисел, био је 24, одмах иза канадског Монреала. На овогодишњој ранг листи, главни град Велике Британије Лондон био је 33. град на свету по квалитету живота, пет места иза Манчестера на 28. Шпанска Барселона и Мадрид заузеле су 35. односно 43. место. Италијански Милано је на 49. месту, амерички град Њујорк на 51, а кинески Пекинг на 71. месту.

Главни град ратом разорене Сирије, Дамаск, задржао је своје место најмање погодног за живот на планети.

Задатак: Поред сваког броја уписати име града.

• 1 • • 2 • • 3 • • 4 • • 5 • • 6 • • 7 • • 8 • • 9 • • 10	• 19 • • 24 • • 28 • • 33 • • 35 • • 43 • • 49 • • 51 • • 71

4. Вежбање облика

• Мусака, па још са тиквицама... прави избор за сочан ручак. • Припрема није превише компликована, а крајњи резултат је феноменално јело које ћете често правити. • Оно што смо сигурни, овај рецепт ће вам сви тражити. • Пробајте и уверите се и сами! • Састојци (за пола мере): • 200 гр мешаног млевеног меса • 1 главица црног лука • 3 чена белог лука • 4 кашике воде	• Припрема: • Тиквице исећи на танке листиће и посолити. Оставити да одстоје да пусте течност око 15 минута. • У месо ставити 4 кашике воде па рукама разредити месо. У тигањ убацити сецкани лук, црни и бели, као и рендану шаргарепу. Пропржити па убацити месо и њега динстати. • Убацити бибер, паприку, јаје, першунов лист па измешати. Мањи плех премазати уљем, оцедити тиквице па пола поређати у плех.

црвена млевена паприка суви зачин или само со 1 јаје млевени бибер млевени першунов лист уље • За прелив: • 2 јаја 1 кашика киселе павлаке 50 мл уља •	• Истрести месо а одозго ређати остатак тиквица. Јаја умутити па додати павлаку и млеко па измутити. • Прелити мусаку. Одозго по жељи ставити 2 листа суве сланине. Пећи 40-45 минута на 200 степени. • Промени све инфинитиве у императив. • Виши ниво без леве стране.

5. Развијање вештина – ЧИТАЊЕ

- NEMICA ZAMENILA TERENSKO VOZILO KONJSKOM ZAPREGOM ZBOG POSKUPLJENJA GORIVA
- Vlasnica ergele u Nemačkoj i trener konja Stefani Kirhner odlučila je da uštedi novac tako što na posao više neće ići terenskim vozilom, već pomoću konjske zaprege, posle poskupljenja goriva zbog rata u Ukrajini.
- Kirhner (33) je izračunala da na taj način može da uštedi oko 250 evra mesečno, s obzirom na količinu goriva koju troši njeno vozilo, ali će umesto 10-15 minuta ubuduće u jednom pravcu putovati sat vremena.
- Kočije su popularne među decom, ali neki vozači postaju nervozni jer žure, a konjska zaprega na putu ih usporava, navodi Kirhner.
- Ona priznaje da njen odgovor na rastuće cene goriva nije pogodan za svakoga.
- „Ne mogu da stavim konja u parking-garažu. Mislim da bi mnogo više jahača išlo konjima na posao da su okolnosti prilagođene konjima”, navela je Kirhner, prenosi Beta.
- Састави листу предности и недостатка преласка са моторног на коњски превоз.
- Како ти и твоји укућани штедите струју, гас и бензин?
- Да ли је у нашем граду брже стићи аутом или трамвајем/аутобусом?
- Да ли си јахао коња или се возио колима које вуку коњи?
- Када би имао прилику, које животиње волео да имаш у свом дворишту?

6. Повежи речи са леве и десне стране

ПРВИ НИВО	
ЈАХАЧ	ПОСАО
ВОЗАЧ	ТУРИСТА
ТРЕНЕР	КОЊ
ЗАПОСЛЕН	АУТОМОБИЛ
ПУТНИК	СПОРТ
ДРУГИ НИВО	
ТЕРЕНСКО ВОЗИЛО	60 МИНУТА
ГОРИВО	СУКОБ
РАТ	БЕНЗИН
САТ ВРЕМЕНА	ЏИП
ТРЕЋИ НИВО	
ЕРГЕЛА	ПОЗНАТ
КОЧИЈА	ОДГОВАРАЈУЋИ
ПОСКУПЊЕЉЕ	ЗАПРЕГА/КАРУЦЕ
ПОГОДАН	ИНФЛАЦИЈА
ПОПУЛАРАН	КОЊУШНИЦА

7. Десетоминутне активности

Најкрасније место од давнина, Марко Радосављевић 2003.

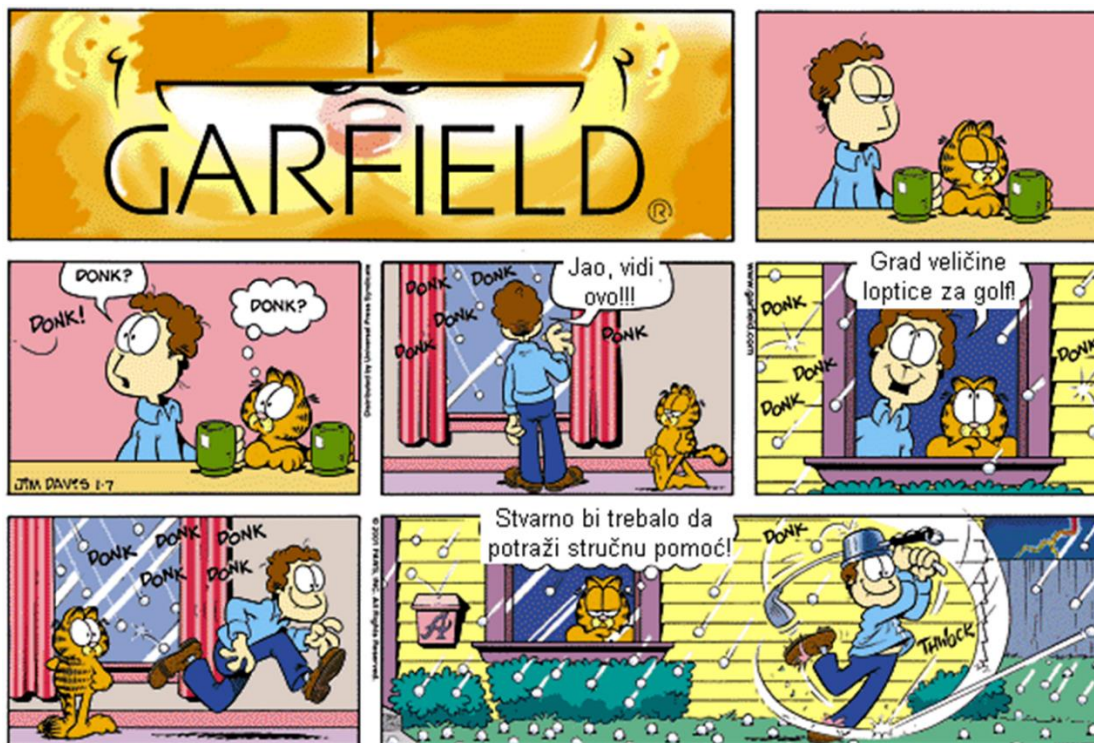
8. Петоминутне активности

hogar strašni

CRTA I PIŠE:
DIK BROWNE

9. И не само то, акценат, развијање приче

10. Необични догађај

- Какав је Гарфилд и по чему се разликује од осталих мачака?
- Да ли је и Џон, Гарфилдов газда, другачији од осталих људи?
  - Шта пију мачак и његов газда?
  - Каква се то бука изненада чује?
  - Када обично пада град и зашто је он опасан?
- С чиме све поредимо величину града, а с чиме величину комарца?
  - Кома је синула необична идеја?
- Чему служи шерпа Гарфилдовом газди, а чему још може да послужи осим у кувању?
  - Где се највише игра голф?
  - Кома треба стручна помоћ?
  - Шта значи “стручна помоћ”?
- Када су ти родитељи рекли да имаш немогућу идеју?
- Коју своју идеју сматраш најлуђом, а коју своју смелу идеју си остварио?
- Препричај догађај из стрипа и објасни како се једно досадно поподне претворило у узбудљиву игру.

11. Вођена говорна или писана продукција

12. Писана и говорна продукција

Почетни ниво: Састави правилне реченице од задатих речи.

Спавати, кревет, Хогар/ огледало, гледати се, Хелга/ доктор, отворити, врата, Хелга/ врећа, доктор, водити, ствари/ свећа, Хогар, глава, доктор, палити/ играти, речи, говорити, петао, кукурикати/ летети, перо, паковати, врећа, ствари/ оздравити, доктор, брзо рећи, Хогар.

Средњи ниво: Искористити задате глаголе да опишеш свих осам слика у стрипу, тако што ћеш од сваког направити по реченицу.

Лежати, забринут/ шминкати се, огледати се/ показати, ући/ припремати се, гледати/ палити, посматрати, стајати/скакати, играти, изговарати/ придржати, спремати, слегати се/ поздравити, захваљивати се, чудити се.

Виши ниво: Детаљније опиши сваку слику у стрипу и повежи их у причу користећи задате речи:

Обавестити, ушушкан/ упорно, дотеривати се/ љубазно, пустити/ дрангулије, капуљача/ шлем, спокојна/ бајати, врацбина/ припомагати, распремати/ запрепашћен, самоуверено.

Настава почетног читања и писања – благовремено препознавање различитих врста препрека и изазова

Циљеви и задаци почетног читања и писања

Читање и писање су основне људске потребе, кроз које се ученик осамостаљује и активно укључује у друштвени живот. Читање је процес у коме се написани језички знакови преводе у разумљив садржај (процес декодирања раније кодираних и упамћених речи).

Циљеви наставе почетног читања и писања су:

- ✓ савладавање вештине и технике читања и писања;
- ✓ развијање способности разумевања прочитаног;
- ✓ смислено повезивање слова у речи и реченице.

Задаци наставе почетног читања и писања су многобројни, а њихова суштина је у следећем:

- ✓ да ученици савладају вештину читања и писања;
- ✓ да ученици савладају технику читања и писања – да читају течно и разговетно;
- ✓ да ученици разумеју оно што прочитају;
- ✓ да ученици откривају смисаоне везе у формулисаном исказу;
- ✓ да ученици обогате активни и пасивни говор;
- ✓ да се ученици оспособе за самообразовање;
- ✓ да подстиче развој интелектуалних и психолошких способности ученика.

Физиолошке основе читања

Читање је физиолошка активност. Састављена је из више операција. Током читања покрет очију иде са лева на десно (уз враћање). Читајући, очи се непрекидно помичу и застају (10% времена се око помера, а 90% времена око застаје). Читање се врши у времену мировања ока и тада препознајемо и схватамо знак. Трајање фиксације (застоја) зависи од спретности читача. Већи број фиксација значи спорије читање. Фиксација се током времена аутоматизује па речи и скупове читамо целовито. Говорни органи временски заостају за видним органима и важно је ове радње синхронизовати.

Психолошке основе читања

Често се питамо када је дете зрело да се започне учење читања? Дете од седам година већ има облике апстрактног мишљења. Мисаона активност је заснована на конкретним представама и настава треба да буде очигледна. У овом узрасту, дете је способно да закључује, доноси судове о појавама и да их коригује. Читање је процес кога чине четири операције: визуелно опажање знакова; аудитивно схватање знакова; разумевање значења речи/реченице; говор (покрети говорних органа). Наставници са ученицима вежбају → активирају све четири наведене операције.

Лингвистичке основе читања

Писани језик је систем знакова који служи за споразумевање људи. Развијао се кроз векове. Српски језик је по природи фонемски језик. У ћириличком писму свака фонема (глас) има свој графички знак → слово. У латиничком писму само фонеме **љ (lj)**, **њ (nj)**, и **џ (dž)**, графички су двословне. Српски језик има 30 гласова (5 самогласника, 25 сугласника). У нашим школама примењује се аналитичко – синтетичка метода учења слова.

Методe почетног читања и писања

Синтетичка метода

Синтетичка метода је стара 2000 година. Ова метода, учење читања почиње упознавањем свих слова. Потом се слова повезују у речи, а затим речи у реченице. Примењивана је у грчком и латинском језику.

Синтетичка метода има више појавних облика:

- Метода срицања (свако слово се чита одвојено);
- Метода шчитавања (током читања неке гласове отежемо више него у говору и везујемо их за следећи глас; током шчитавања глас се не прекида и не сме се уметати полуглас; отезање гласа не сме бити певање (да би се разумело прочитано));
- Метода гласања (покрива се друго и свако следеће слово – ученик гласно изговара глас до откривања следећег слова);
- Слововна метода (зависи од структуре језика – примењива је у руском језику);
- Метода природног гласа (глас као ономотопејска слика).

Аналитичке методе

Другу групу метода чине аналитичке методе које у учењу читања и писања полазе од говорних целина текста, реченице и речи. За ове методе карактеристично је следеће: глас

сам за себе не значи ништа; није важно схватити прочитано – важно је појачати акустичку и визуелну представу речи; реч се схвата као целина, не као низ слова.

Развијање вештине читања и писања уз помоћ текста обухвата следеће: читање реченице; показивање речи; писање реченица; понављање реченица; понављање делова реченице – речи с прескоцима; напамет научена реченица се анализира (реч, слог, глас-слово).

Аналитичка метода подразумева да се развијање вештине читања и писања остварује методом *нормалних* реченица, речи, слогова и гласова.

Понављањем речи, слогова и гласова, у свести се учвршћују реченице.

Глобална метода

Глобална метода не одговара фонемској природи нашег језика. Настала је у Америци. Ова метода примењива је у језицима где се једно пише, а друго чита.

По овој методи:

- Основна јединица читања је реч;
- Памте се облици речи (слика речи у целини);
- Понављају се речи и тако се памте;
- Речи и реченице се фиксирају као целине са значењем,
- Графички изглед речи прима се као слика.

Аналитичко-синтетичка метода

Аналитичко-синтетичка метода настала је комбинацијом предходне три методе (синтетичке, аналитичке и глобалне). Према датој методи, важно је разумевање и памћење речи као и разумевања прочитаног.

Ова метода истиче да је у учењу читања и писања важно следеће:

- Учење почети истовременим упознавањем елемената речи (слова) и целине (речи);
- Учење почети аналитички, потом глобално: текст → реченица → реч;
- Учење наставити упознањем елемената речи (слог и слово);
- Потом се синтезом од слова или слога иде према целини.

Услови за успешну наставу почетног писања и читања

Да би настава почетног читања и писања била успешна, непоходно је обезбедити следеће:

- Пропорционалну усклађеност активности са јасно саопштеним циљем сваке етапе часа, а задаци треба да буду јасни и дати у кратким сажетим реченицама;
- Активирање ученика у сваком делу часа, питати их, дати им неку проблемску ситуацију (тима се појачава пажња и смањује досада);

- Обавезно праћење индивидуалних способности ученика;
- Оснаживање наставника да благовремено препознају могуће говорне сметње код ученика;
- Оснаживање наставника за примену вежби за оралну праксију и фонацију¹⁸
- Унапређивање компетенције наставника у планирању наставе која осигурава одговарајући и правилан одабир редоследа учења слова ћириличног и латиничког писма;
- Јачање мотивације наставника и љубави према педагошком раду и према ученицима (то обезбеђује креативност и иновативност у раду).

Правилан одабир редоследа учења слова одређују:

- Фонетска структура гласова (лакоћа у изговору гласа);
- Графичка структура слова (лакоћа писања и сличност слова);
- Фреквенција гласова у језику;
- Писмо (ћирилица; латиница);
- Наречје којим говори средина;
- Индивидуалне разлике у квалитету и квантитету знања ученика.

Шта је добар изговор?

Добар изговор одликује:

- Правилан изговор гласова (одсуство поштапалица, непотребних пауза у говору, понављања гласова);
- Смисленост изговореног (изговорено мора бити разумљиво);
- Јасност и гласност изговореног;
- Сврсисходност и убедљивост изговореног.

Најчешћи поремећаји говора који се јављају на млађем узрасту су:

- Неправилан изговор гласова (дислалије);
- Поремећаји гласова (дисфоније);
- Муцање;
- Закаснили говорни развој (развојне дисфазије и алалије).

Корекцију поремећаја говора врши логопед, али код неправилног изговора гласова (дислалија) корекцију може вршити и обучен наставник.

¹⁸ Наставник никако не треба да преузима на себе улогу стручњака из дате области. Он интервенише само уколико процени да је то могуће и изводљиво у оквиру својих компетенција.

Неправилан изговор гласова

Пре почетка учења читања и писања неопходно је установити да ли ученици имају поремећај изговора (поремећај артикулације). Ако имају, прво се коригују ти поремећаји. Неправилан изговор утиче на тачност читања и писања и отежава даљи академски развој ученика.

Articulatio, articulus (lat. изговор) – поставка говорних органа на одређено место за изговор одређеног гласа.

Логопедска истраживања су показала да су дислалије најчешће изражене код деце млађег узраста, у гласовним скупинама:

- ✓ плозиви (к, г)
- ✓ фрикативи (ш, с, ж, р, з)
- ✓ латерали (л, љ)
- ✓ африкате (џ, ћ, џ, њ, ч).

Утицај говорних поремећаја на развој детета

Говорни поремећаји утичу на:

- ✓ Разумевање говора;
- ✓ Писање и читање;
- ✓ Појаву негативних особина карактера;
- ✓ Појаву лоших навика / непожељног понашања (због реакција околине, изложености подсмеху и сл.).

Пре почетка кориговања говорних поремећаја, неопходно је да се стручно установи одсуство:

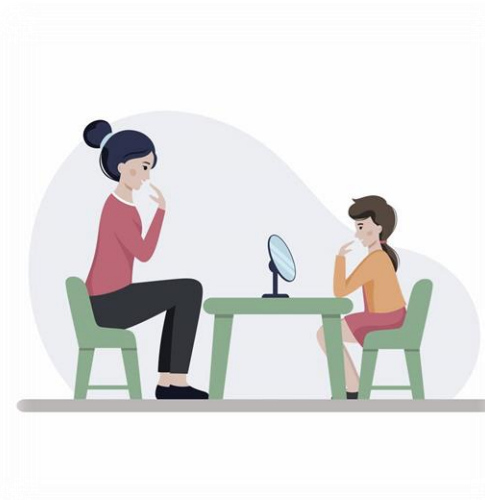
- ✓ Дефекта говорних, слушних и видних органа;
- ✓ Дефекта у физиолошком функционисању организма.

После стручне процене, приступа се логопедском раду на отклањању говорног поремећаја.

Дидактички принципи које логопед користи у свом раду

У корекцији неправилног изговора логопед:

- Успоставља правилну артикулацију гласа лакшег за изговор, а касније коригује гласове теже за изговор;
- корекцију другог гласа почиње после усвојеног предходног;
- Глас (реч) који дете неправилно изговара не понавља;
- У формирању гласа користити акустички, визуелни и тактилни пут;
- Примењује правило – нови глас изговарати самостално, потом спајати са самогласницима, потом глас изговарати у речима (позиција гласа иницијална, медијална, финална) и на крају глас изговарати у реченицама;
- Непознате речи, које користи у артикулацији гласа, објасни очигледним примером;
- Корекцију гласова почиње са језички учесталијим гласом, а потом коригује гласове сличане артикулације;
- Говорну корекцију не изводи временски дуго (даје време за одмор);
- Развија код деце слушну контролу говора, акустичку пажњу и фонематски слух.

Логопедска подршка правилном изговору гласова

Логопедски третман обухвата више фаза:

- Вежбе дисања (припрема дисајних органа за рад);
- Вежбе оралне праксије (припрема говорних органа за рад);
- Вежбе фонације (припрема гласница за рад);
- Артикулацијска поставка говорних органа за изговора гласа;
- Увежбавање изговора гласа;
- Систематизација изговора гласа.

Вежбе дисања (припрема дисајних органа за рад)

Вежбе дисања изводе се на почетку третмана и трају 5 минута. Ове вежбе припремају дисајне органе за напор који захтева логопедски третман. Удах је нормалан, а издах мора бити продужен (8", 10", 12").

- 1) Дете је у стојећем ставу. Руке су уз тело. Подиже руке (узручује) и удише на нос. Прави 3" паузу, а потом полако спушта руке и издише на уста. (поновити 3х).
- 2) Иста вежба само је удах на уста, а издах на нос.
- 3) Дете је у стојећем ставу. Руке су у предручењу. Шири руке у висини рамена(одручује) и удише на уста. Прави 3" паузу у дисању, а потом враћа руке у предручење и дуго издише (3х).
- 4) Дете је у стојећем ставу. Подиже одручене руке увис и удише. Прави 3" паузу, потом спуштати руке и броји до 10 (поновити 3х).
- 5) Дете је у стојећем ставу. Испружа руке у предручење, удише на нос. Прави 3" паузу, привлачи руке телу и изговара с-с-с-с-с-с-с.

Вежбе оралне праксије (припрема говорних органа за рад)

Вежбе оралне праксије изводе се на почетку третмана испред огледала и трају 5 минута.

Ове вежбе припремају логоторику за напор који захтева логопедски третман:

- 1) Дисати на нос и на уста.
- 2) Гасити свећу.
- 3) Ислазити језик, а потом треперити језиком.
- 4) Наизменично, без гласања, имитирати покрете у-е.
- 5) Наизменично јако отворати и затварати уста (као риба).
- 6) Облизати горњу(доњу) усну, потом језиком кружити око усана.
- 7) Надувати леви (десни) образ, потом оба образа.
- 8) Пућити усане, потом имитирати пољубац.
- 9) Имитирати коњски кас и магареће њакање.
- 10) Цоктати ц-ц-ц-ц.
- 11) Грицкати горњу (доњу) усну, а потом треперити усанама.
- 12) Гурати леви (десни) образ језиком изнутра.
- 13) Отворити уста и покретати доњу вилицу лево-десно
- 14) Пресавити језик(у устима) ка носу и ка бради (као палачинка).
- 15) Имитирати хркања и кијања...

Вежбе фонације (припрема гласница за рад)

Вежбе фонације изводе се на почетку логотретмана и трају 5 мин. Ове вежбе припремају фонаторне органе за напор који захтева логопедски третман. Фонетске вежбе изговарају вибраторне гласове без наглих покрета. Уз вежбу је пожељно пити по мало воде због влажења гласница.

- 1) Стојимо раширених ногу у ширини кукова са прстима ка споља. Дланове положити на грудну кост. Затворити уста и полако мумлати (м-м-м-м). У „мумлању“ можемо ићи од високог до ниског тона.
- 2) Шаке ставити на врат. Затворити уста, лагано „мумлати“. Пожељно је лагано, са два прста, масирати гркљан према доле да би се опуштале гласнице.
- 3) Шаке поставити преко лица и опет „мумлати“ затворених уста. Полако одвајати шаке од лица и уста отворити (mmm-aaaa). Гласати док не нестане даха. Важно је да доња вилица буде јако отворена.
- 4) Гласати се самогласницима: а-а-а, е-е-е, и-и-и, о-о-о, у-у-у.
- 5) Гласамо се комбинацијом самогласника и присутног консонанта (може и глас који вежбамо). Консонант постављамо иницијално, медијално и финално (пример: *ас, аса, са*).

После ових вежби прелази се на рад са проблематичним гласом.

Артикулацијска поставка говорних органа за изговора гласа

Глобалним тестом дијагностикује се проблем гласова (одсуство, назалност, замењен глас другим, слаба вибраторност, сигматизам...). Потом зависно од дијагнозе почиње рад на исправљању гласа и говора.

Ток логопедског третмана:

- 1) Раде се вежбе органа који граде глас (пример вежбе за глас „С“ – *Отвори уста! Насмеј се! Језик иза зуба! Дувaj! ...*);
- 2) У почетку третмана користе се ономатопеје (имитације звукова);
- 3) Пред оледалом логопед изговара глас више пута (аудитивна перцепција);
- 4) Пред огледалом се покаже положај говорних органа (артикулација);
- 5) Ако се вежба звучни глас дете ставља шаку на врат и браду – да осети треперење гласница;
- 6) Ако се ради струјни-пловивни глас дете шаку поставља испред уста;
- 7) Ако се ради назални глас дете шаку поставља испред носа;
- 8) Када детете добро постави органе за глас похвалити га;
- 9) Почети слоговне вежбе (па-пе-пи-по-пу, апа-апе-апи-апо-апу, ап-еп-ип-оп-уп);
- 10) Ако дете замењује глас неким другим гласом (пример *П* мења са *Б*) вежбају се слогови оба гласа (па-ба, пе-бе, пи-би / ап-аб, еп-еб, ип-иб / апа-аба, епе-ебе...).

Увежбавање изговора гласа

Када је глас артикулационо постављен, почиње примена гласа у речима.

Изговарање (писање) речи:

- 1) Најпре вежбамо речи чији је изговор лак и кратак;
- 2) Потом вежбамо речи чији је изговор тежи и сложенији;
- 3) Место формирања гласа бира којим самогласником почињемо вежбавање;
- 4) Глас који вежбамо постављен је иницијално и прати га увек исти самогласник (па, пао, пањ... Пу, пут, пун, пушка...);
- 5) Вежбајући глас постављен је у речи медијално (капа, капут);
- 6) Вежбајући глас постављен је у речи финално (кап, топ, камп, њевап);
- 7) Вежбајући глас се у речи понавља више пута (папагај, поподне);
- 8) Ако се вежбајући глас замењује другим гласом, вежбамо оба гласа истовремено (пас-бас / паук-баук / паја-баја / пити-бити).

Важно је знати → током вежбања једна реч се понавља највише два пута. Ако дете не изговара дату реч ићи даље, а лоше изговорену реч обележити и касније је поновити. На тај начин спречава се фиксација речи.

Систематизација изговора гласа

Систематизација гласа изводи се увежбавањем задатог или слободног изговора реченица.

Изговарање (писање) реченица

У овој фази логопедског третмана:

- 1) Понављају се реченице у којима се више пута појављује вежбајући глас;
- 2) Потом се реченице пишу и читају;
- 3) Следи попуњавање изостављених слова у реченици (_ас је о_асан — Пас је опасан);
- 4) На крају се увежбава изговор стихова (бројалице, рецитације).

Бројалица:

Еци, пеци, пец

Пиле

Еци, пеци, пец,
ти си мали зец,

Пиле мало залутало,
па сад плаче:

а ја мала веверица,
еци, пеци, пец!

Пи, пи, пи!
Где си мама ти?

*Изговор брзалица се не препоручује док не прође време потребно за матурацију гласа.

Основне претпоставке за успешну наставу почетног читања

Настава читања почиње од формирања технике читања – од овладавања графијом и правилима читања. Настава писања, нешто је сложенија и подразумева савладавање основних ортографских правила (правилно писање слова, повезивање слова у речи), односно оспособљавање ученика да пишу правилно, читко, једноставно и довољно брзо.

Када је завршена корекција гласова може се почети са учењем читања и писања.

Учећи читање, ученик се
припрема за писање, а пишући,
ученик усавршава читање.

Читање и писање се могу учити:

- одвојено (погодно за ученике с тешкоћама у развоју);
- упоредно (даје динамику часу);
- комбиновано (учи се мањи број слова која се читају, а потом пишу).

Комбиновани облик учења читања и писања је ефикаснији и временски краће траје.

Облици којима се вежба читање

Читање се може вежбати:

- гласно (гласно и разговетно један ученик чита текст, а други га прате);
- тихо читање (читање у себи);
- наизменично читање (исти текст чита један, а наставља други ученик);
- хорско читање (сви ученици заједно читају исти текст);
- флексибилно читање (читање не хоризонталног текста- текста у ступцу);
- изражајно читање (драматурско читање као узор другим ђацима).

Успешна настава почетног читања пролази кроз три фазе:

- ✓ припремну фазу почетног читања,

- ✓ активну фаза почетног читања,
- ✓ фазу усавршавања читања.

Припремна фаза у настави почетног читања

У припремној фази наставе почетног читања увежбава се:

- ✓ правилно седење – правилан положај тела;
- ✓ правилна удаљеност текста од очију;
- ✓ правилан положај текста за читање;
- ✓ синхронизација видног и говорног апарата;
- ✓ усмеравање пажње на читање слова (подвлачење читаног слова, откривање читањог слова, продужено читање слова док се не препозна следеће слово).

Активна фаза учења читања

Читање је сложена вештина и телу треба дати времена да ову вештину савлада. Ако вежбу читања убрзамо можемо утицати на појаву грешака у читању (читање напамет, нетачно читање, успорено читање).

Фазе у развијању вештине читања:

- ✓ вежба говорних органа;
- ✓ учење читања почиње кратким и садржајним текстом;
- ✓ слике у тексту морају бити примерене узрасту (очигледне);
- ✓ наставник најпре више пута покаже начин читања текста;
- ✓ потом ученик почиње успорено читање текста;
- ✓ један текст чита више ученика (да би избегли замор и досаду);
- ✓ читање вежбати кроз нове текстове (спречава механичко читање и јача мотивацију ученика);
- ✓ читањем развијати осећај за језик и његову изражајност (учење напамет, анализа реченице, снимање читања и преслушавање снимљеног).

Фаза усавршавања читања

Подучавање читању се завршава када:

- ✓ ученик постигне брзину читања природног тока говора;
- ✓ ученик разуме шта је прочитао;
- ✓ слушаоци разумеју и визуелизују прочитани текст.

Читање се усавршава:

- ✓ сталним читањем дужих и сложенијих текстова;
- ✓ изражајним читањем текста;

- ✓ одржавањем темпа и ритма током читања;
- ✓ драматизационим читањем текста.

Основне претпоставке за успешну наставу почетног писања

Успешна настава почетног писања пролази кроз:

- припремну фазу наставе почетног писања;
- активну фазу учења писања;
- фазу усавршавања писања и
- фазу провере писања.

Припремна фаза наставе почетног писања

У припремној фази наставе почетног писања:

- ✓ увежбавају се хигијенско технички захтеви (правилно седење, држање лакта, шаке, оловке, удаљеност и положај свеске);
- ✓ анализира се фактор десноруко – леворуко дете;
- ✓ бирају се средстава за писање (нпр. свеска на уске и широке линије, резач за оловке, оловка);
- ✓ почињемо писање лаганим цртањем елемената слова;
- ✓ бирамо облик писања (писање с притиском, с повлачењем, усправно или косо писање);
- ✓ координира се, а потом аутоматизује покрет (око-рука-шака);
- ✓ повезује се писање слова у речи (писање се не прекида, исти је размак између слова);
- ✓ увежбава се облик и положај слова (правилно писање слова → слова су исте ширине, висине и правца);
- ✓ утврђује се ток обраде слова (обрада штампаних слова малих па великих, потом обрада писаних слова (малих па великих).

Активна фаза учења писања

Научна истраживања тврде да штампана слова имају лакшу графичку форму и због тога њима треба почети учење почетног писања.

Током активног учења писања требало би да:

- ✓ учење сваког слова започне причом о слову и моделом слова;
- ✓ прикажемо предмет који садржи слово које увежавамо;
- ✓ слово које се увежбава наставник исписује на табли;

- ✓ ученици исписују слово преко слова које је модел, пратећи стрелице које показују правац кретања оловке;
- ✓ ученици исписују слово самостално на табли;
- ✓ ученици самостално пишу слово у свесци (предлог је да наставник у свесци тачкасто напише неколико слова);
- ✓ лепо писање похвалити (то јача мотивацију и развија самопоуздање ученика).

Писање је у почетку механичко али вежбањем се аутоматизује.

Фаза усавршавања писања

Усавршавање писања врши се кроз: вежбу преписивања непознатих текстова; ауто-диктат непознатих текстова; диктат непознатих текстова (спорији диктат, а потом диктат нормалног говора).

Фаза провере писања

Провера писања врши се кроз: писање писаних задатака на задату тему; писање по диктату који има темпо нормалног говора, а текст је непознат.

Наставник као фактор успешне наставе почетног читања и писања

Да би настава почетног читања и писања била успешна, наставник би требало да:

- ✓ има добру артикулацију и препознаје неправилно формиран глас;
- ✓ говори јасно, лагано, савременим књижевним језиком (да буде узор);
- ✓ поседује љубав према послу и љубав према детету (*Уз љубав, учитељ је маишовит, мотивисан, интуитиван, има смисла за шалу.* Л. Н. Толстој);
- ✓ прати савремена научна истраживања и њихове резултате;
- ✓ учествује у педагошким истраживањима и примењује их;
- ✓ планира процес наставе и учења у складу са контекстом у коме се одвија настава и индивидуалним карактеристикама ученика;
- ✓ користи различита средства и методе рада;
- ✓ ради по дидактичком принципу познато-непознато, просто-сложено;
- ✓ често користити похвале и награде да би подстакao успех у раду и у понашању ученика;
- ✓ континуирано прати индивидуално напредовање сваког ученика;

- ✓ оцењује ученика вреднујући знање, ангажовање и залагање ученика.

Ученик као фактор успешне наставе почетног читања и писања

Да би успешно утицали на развој ученичких вештина важно је упознати:

- ✓ темперамент ученика;
- ✓ сазнајне могућности ученика;
- ✓ емотивне реакције ученика;
- ✓ породицу ученика и његово окружење (средину).

Темперамент ученика

Темперамент је начин мобилисања животне енергије у моменту активираних потреба. Хипократ је поставио основе темперамента у 5. веку п. н. е. По њему, закони макрокосмоса (ваздух, земља, ватра и вода) важе и у микро космосу (у телу човека то су крв, црна и жута жуч и слуз).

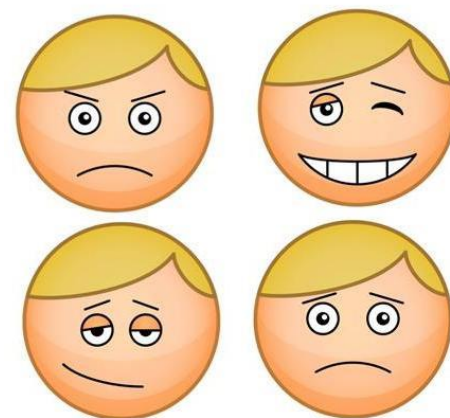
На основу ових елемената ученик по темпераменту може имати особине:

КОЛЕРИКА – импулсиван ученик

САНГВИНИКА – ученик пун наде

ФЛЕГМАТИКА – тужан ученик

МЕЛАНХОЛИКА – апатичан ученик

Најчешћа појава јесте да особа има особине два темперамента али су доминантне особине једног темперамента.

ОСОБИНЕ УЧЕНИКА КОЛЕРИЧНОГ ТЕМПЕРАМЕНТА

ДОБРЕ ОСОБИНЕ	ЛОШЕ ОСОБИНЕ	ПОТРЕБЕ
➤ Енергичан и директан ➤ Ауторитативан (вођа) ➤ Визионар	➤ Нетолерантан ➤ Не воли да га проверавају ➤ Нема много пријатеља	➤ Пажња ➤ Подршка ➤ Директност

➤ Објективан (каже шта мисли) ➤ Храбар (конкуренција га покреће) ➤ Вредан и самопоуздан ➤ Јака осећања-тражи пажњу ➤ Мисли да је увек у праву ➤ Дobar стратег ➤ Брзолет	➤ Раздражљив ➤ Склон постављању питања ➤ Захтеван (према себи и другима) ➤ Перфекциониста	➤ Објективност ➤ Јасне границе ➤ Компетентност ➤ Рационалност

ОСОБИНЕ УЧЕНИКА САНГВИНИЧНОГ ТЕМПЕРАМЕНТА

ДОБРЕ ОСОБИНЕ	ЛОШЕ ОСОБИНЕ	ПОТРЕБЕ
➤ Харизматичан ➤ Дobar преговарач ➤ Весео и ведар ➤ Лако мења расположење ➤ Брзо размишља ➤ Великодушан ➤ Неорганизован ➤ Оптимиста	➤ Бучан ➤ Импулсиван ➤ Налази изговоре ➤ Непостојан (одустаје) ➤ Површан (мења мишљење) ➤ Неорганизован ➤ Заборавља обавезе ➤ Налази изговоре	➤ Љубав ➤ Опуштена атмосфера ➤ Пажња ➤ Прихватање

ОСОБИНЕ УЧЕНИКА ФЛЕГМАТИЧНОГ ТЕМПЕРАМЕНТА

ДОБРЕ ОСОБИНЕ	ЛОШЕ ОСОБИНЕ	ПОТРЕБЕ
➤ Дипломата ➤ Љубазан и толерантан ➤ Поуздан и смирен ➤ Воли људе (дobar друг) ➤ Избегава конфликте ➤ Спорих и слабих реакција ➤ Слабо покретљив ➤ Слаба осећања	➤ Стидљив, сумњичав, спор ➤ Тихи саботер ➤ Лењ и неамбициозан ➤ Неодлучан и инертан ➤ Не воли промене	➤ Културан и смирен приступ ➤ Непожуривање ➤ Упозорење пре сваке промене ➤ Неузнемиравање око ситница ➤ Велика пажња

ОСОБИНЕ УЧЕНИКА МЕЛАНХОЛИЧНОГ ТЕМПЕРАМЕНТА

ДОБРЕ ОСОБИНЕ	ЛОШЕ ОСОБИНЕ	ПОТРЕБЕ

➤ Интензивних осећања ➤ Плашљив и несигуран ➤ Води рачуна о осећању других ➤ Изазива осећај кривице код других ➤ Одговоран и саосећајан ➤ Промисљен и уредан ➤ Прецизан, аналитичан, детаљан ➤ Воли мапе и графиконе ➤ Поштују туђе време ➤ Поштује правила и хијерархију ➤ Поштује договор и обавезе	➤ Недруштвен, егосентричан ➤ Песимиста, депресивац ➤ Дури се и не опрашта ➤ Пасивно агресиван ➤ Хипохондричан ➤ Сматра се мање вредним ➤ Тражи детаљне инструкције ➤ Тражи објашњења за одступања	➤ Поштовање правила ➤ Саосећајност ➤ Јасне и детаљне инструкције ➤ Поштовање његовог простора

Сазнајне могућности ученика

Успех ученика у учењу, везан је за његове сазнајне могућности. Сазнање је процес развијања искуства и представа о објектима из средине у којој биће живи. По Бесту то је претварање физичке енергије у ментални догађај.

Сазнање је одређено:

- Учењем (путем хабитације, посматрања, понављања, асоцирања);
- Памћењем (путем меморисања, ретенције, репродукције и рекогниције; памћење може бити краткотрајно, средњерочно и дугорочно);
- Заборављањем (то је процес губитка раније наученог; може бити право (брише вишак информација) и потиснуто (брише најчешће непријатно сећање));
- Пажњом (пажња представља усмерену менталну активност у којој неки елемент опажајног поља добијају већи значај).

Пажња узрокује телесне промене и по тим промена је видљива (окрет тела, напетост, управљеност чула, повишен притисак, убрзано дисање). Пажњу отежавају умор, велики број информација и досада. Потреба да избегнемо досаду узрокује раздражљивост, депресију и агресивност.

Емоције ученика

Емотивно стање ученика изазивају унутрашња или спољашња збивања и она директно утичу на спремност ученика да учи. Страх као емоција има регресивно дејство на учење. Да би ученик напредовао у учењу важно је упознати шта узрокује непожељно

емотивно понашање ученика. Узрочници непожељног понашања ученика су стрес и фрустрације. **Стрес** настаје као последица доживљаја ученика да има поремећен однос са средином.

Када је ученик у стању стреса појављују се:

- психомоторни поремећаји (снижена или повећана моторна активност ученика),
- поремећаји логичког суђења (блокада или логореичност ученика),
- поремећаји свести (збуњеност или амнезија ученика).

Фрустрација настаје када ученик не може да задовољи насталу потребу због неке забране.

Реакције ученика на фрустрацију одређена је:

- Личним разлозима;
- Ставовима средине;
- Емотивним односом ученика према особи ометачу задовољења потребе;
- Осећањем о важности циља;
- Наученим обликом реаговања на препреку и научен начин решавања проблема.

Породица као фактор коју утиче на понашање ученика

Породица посредно утиче на успех ученика, будући да утиче на формирање његове личности.

Према утицају на формирање личности ученика породице се деле на:

- Породица која прихвата дете као личност.

Дете из ове породице је: **знатижељно, заинтересовано, сигурно.**

- Породица која одбацује дете, не показује бригу за дете, игнорише га.

Дете из ове породице је: **асоцијално и деконцетрисано.**

- Породица презаштићује дете и претерано га контролише.

Дете из ове породице је: **нервозно, неодговорно, несигурно, тражи пажњу.**

- Ауторитарна породица – наредбодавни став главе породице.

Дете из ове породице је: **дискриминисано, бојажљиво, покорно, несигурно, осетљиво.**

Како препознати атипичне ученике који имају проблеме у учењу?

Ученик с дефицитом пажње

Ученика с дефицитом пажње карактеришу:

- ✓ Селективна пажња (хиперфокусирање)
- ✓ Импулсивност (уради па мисли)
- ✓ Расејаност (не разликује битну од небитне радње – свеска на столу и птица на дрвету)
- ✓ Хиперактивност (АДБ и АДХД)

Облици понашања ученика с дефицитом пажње

Ученик које има дефицит пажње:

- Почиње да ради пре него што добије и разуме упутства о раду;
- Гледа како раде други ђаци пре него што је и покушао сам да уради задатак;
- Ради пребрзо и чини непотребне грешке које нису повезане с незнањем;
- Стално је у покрету, све додирује и не може дуже време да седи на једном месту;
- На питања одговара пребрзо, не оставља довољно времена да размисли;
- Не памти упуте и не следи их иако нема тешкоћа с памћењем;
- Не завршава започете задатке, прелази с једне активности на другу;
- Има тешкоћа у писменом изражавању, не разуме многе речи и реченице;
- Погрешно тумачи једноставне изјаве, лако понавља раније изјаве (теже недавне);
- Лако посрне и падне, неспретно баца предмете или му они падају из руку;
- Привлаче га причљива и гласна деца, прекида рад да им се придружи;
- Причљив је, често прекида разговор, напушта клупу и нешто тражи;
- Не прати објашњење наставника, гледа нешто друго;
- Пре покушаја, изјављује: *Не могу ја то*, лако одустаје од нових задатака;
- Говори, пева и шапуће самом себи;
- Не може да изрази мисли на логичан и разумљив начин.

Специфичне сугестије за рад са учеником који има дефицит пажње

- Наградити понашање ученика одмах и увек (похвалом или пригодним знаком пажње);
- Похвала треба да буде везана за конкретно понашање, јасна и прецизна (на пример: *Сретна сам када се тако тихо играш.*);
- Похвалу треба да прати осмех, поглед и сл.;

- Јасна комуникација с учеником – упути су једноставни, директни и сажети (пример добре сугестије – *Стави свеску у торбу*; пример неадекватне сугестије – *Немој остављати свеску свуда.*);
- Похвалити ученика пред другима;
- Похвала је стимулативна, побуђује код ученика веру да је успешно, гради самопоуздање;
- Избегавати ситуације које могу да доведу до непожељеног понашања ученика;
- Мењати облике награђивања након одређеног времена, јер губе своју снагу.

Ученик с тешкоћама пажње и одржавањем концентрације

У ову групу спадају деца која нису изразито хиперактивна ни импулсивна. Они имају озбиљних тешкоћа у учењу због великог дефицита пажње. Код овог поремећаја важно је говорити смиреним и одлучним гласом.

Деца с овим обликом дефицита пажње:

- Врло тешко уче због кратке концентрације;
- Тешко усвајају моторне вештине (као што су вожња бициклом или пливање);
- Имају тешкоће с учењем говора;
- Тешко се укључују у конверзацију и групне активности.

Специфичне сугестије за рад са учеником који има тешкоће пажње и одржавања концентрације

- Посветити посебну пажњу хиперактивном детету (уколико хиперактивно дете не добија пажњу, оно ће је тражити непожељним понашањем);
- Не посвећивати пажњу непожељном понашању када се први пут појави (уколико непожељно понашање детета не добије пажњу вероватно се неће понављати).
- Користи технику *тајм-аут* (техника *искључење/пауза* спречава појаву непожељног понашања; време паузе одређује се према броју година → колико година толико минута паузе).

ПРАКТИЧНИ САВЕТИ ЗА ПОЧЕТАК ОБАВЉАЊА ОБРАЗОВНО- ВАСПИТНЕ ПРАКСЕ

Изазови и недоумице са којима се наставници могу суочити на самом почетку свог рада, некада су веома бројне. У најчешћем, оне обухватају следећа питања:

- 1) Како започети рад у школи?
- 2) Шта урадити пре позивања родитеља?
- 3) Како се припремити за први родитељски састанак?
- 4) Како открити очекивања руководиоца, родитеља и деце?
- 5) Шта урадити на првом родитељском састанку?
- 6) Како одржати први јавни наступ пред ученицима и како превазићи страх од успостављања контроле у учионици?
- 7) Како планирати процес наставе и учења?
- 8) Како организовати сарадњу са родитељима?
- 9) Како превазићи страх од потпуне одговорности за разред/одељење?

Могући начини превазилажења изазова и решавања недоумица

Како започети рад у новој школи?

Најпре, треба се упознати са спољашњом и унутрашњом организацијом рада, просторним и техничким капацитетима, средствима и другим контекстуалним чиниоцима. Један од основних предуслова и гараната квалитета рада јесте одлично познавање плана и програма наставе и учења.

Шта урадити пре позивања родитеља?

Пре обављања позивања родитеља потребно је:

- Проучити документацију коју су ученици приложили уз пријаву;
- У своју радну свеску уписати имена ученика и родитеља, место становања и телефонске бројеве.

На овај начин остављате утисак посвећене особе која зна, воли свој посао и улива поверење родитељима да су њихова деца „у добрим рукама“.

Како се припремити за први родитељски састанак?

Први родитељски састанак, уједно је и прилика за упознавање с родитељима и за развијање међусобног поверења.

Стога, прелиминарна припрема обухвата следеће кораке:

- Позвати родитеље и представити се;
- Обавестити родитеље о датуму када је планиран почетак школске године и дочек ученика који крећу у школу;
- Договорити се с родитељима о времену одржавања првог родитељског састанка;
- Дан пре родитељског састанка подсетити родитеље на термин његовог одржавања;
- Замолити родитеље да у писаној форми припреме кратко *виђење* њиховог детета (шта ученика покреће, а шта га спутава);
- Припремити дневни ред родитељског састанка.

Како открити очекивања руководиоца, родитеља и деце?

Очекивања сарадника откривају се кроз непосредни разговор. За разговор се треба претходно припремити (написати подсетник). Пожељно је увек питати и пажљиво саслушати идеје и сугестије сарадника.

Први родитељски састанак

Након припреме за родитељски састанак, потребно је пратити план активности по хронолошком редоследу.

Препоручена хронологија корака:

- Представљање наставника, родитеља и ученика;
- Упознавање родитеља са предвиђеним дневним редом родитељског састанка;
- Упознавање родитеља са распоредом и сатницом рада;
- Упознавање родитеља и ученика са програмом наставе и учења;
- Избор родитеља за члана савета родитеља;
- Упознавање родитеља са термином резервисаним за „отворена врата“;
- Слободан разговор, питања, предлози.

Како превазићи страх од првог јавног наступа и страх од несигурности за успостављање контроле и одржавање дисциплине у учионици?

Јавни наступ је ствар личног афинитета. Поједностављено, страх од јавног наступа у наставничкој професији, везује се за страх наставника од осрамоћивања пред ученицима (родитељима ученика, колегама), од откривања неке слабости или несигурности те угрожавања слике коју други имају о њима. Јавни наступ је свако излагање пред више од две особе у коме се излажемо њиховој процени.

Важно је добро испланирати све заједничке активности и бити позитивно интониран.

Како би се превазишао страх од првог контакта са ученицима или од несигурности пред изазовима које овај позив носи, требало би:

- ✓ улазити у учионицу с осмехом на лицу (увек),
- ✓ приликом поздрављања, ученике питати како се осећају,
- ✓ успоставити јасна и недвосмислена правила понашања,
- ✓ сачинити подсетник које облике понашања ученика треба стимулисати и на који начин (оцена није награда),
- ✓ направити подсетник који облици понашања ученика нису прихватљиви и захтевају одговарајућу реакцију,
- ✓ одредити одговарајуће механизме за награђивање, као и механизме за пружање подршке у вези са променом неадекватног понашања ученика.

Похвале и мере за пружање подршке у вези са променом неадекватног понашања, требало би прилагодити типу ученика. Ученике треба упознати с правилима понашања, а пожељно је да она буду истакнута на видном месту. Принципијелност и доследност веома су важни и представљају предуслов за развијање позитивно оријентисане емоционалне средине за учење и рад.

Планирање наставе и учења

Планирање се одвија у складу с прописаним планом и програмом наставе и учења. Основни циљ планирања јесте обезбеђивање поступности у временској расподели програма наставе и учења у складу са психолошким, дидактичким, лингвистичким и методичким принципима. Припрема наставника обухвата: израду годишњег плана рада, месечног плана рада, лекцијске припреме – непосредне припреме за час.

Годишње планирање

Годишњи план израђује **сваки наставник** за свој предмет, за одељења у којима предаје. План треба да садржи име наставника и одељење. Наставници планирају уз сарадњу с осталим члановима стручног већа. Међусобна сарадња огледа се у заједничком

усклађивању тема, корелације и динамике провера знања. План се израђује пре почетка школске године, а наставник је у обавези да га има код себе (у папирном или електронском облику). Годишњи план рада мора бити усклађен са **Програмом наставе и учења**, као и са **Школским програмом**. На основу Годишњег плана израђују се **оперативни (месечни) планови**. Годишњи и месечни планови рада су усклађени, а евентуална одступања образлажу се у месечном плану.

Глобално планирање обухвата: планирање наставе, односно распоређивање наставних тема/области; број предвиђених часова по теми; број часова обраде, утврђивања и провере знања ученика; планирање додатне, допунске, припремне наставе, секција и осталих облика образовно-васпитног рада.

Оперативно планирање

Оперативно планирање обухвата дидактичко-методску разраду наставних тема на наставне јединице, а ради се за месец, тему, област или модул. Наставник бира начин оперативног планирања у односу на специфичности предмета.

За глобалне и оперативне планове не постоје прописани обрасци. Оперативни план рада може да садржи следеће рубрике:

- називе наставних јединица и њихов распоред у оквиру тема;
- тип часа;
- облици, методе рада, иновације;
- напомену (место реализације уколико одступа од уобичајеног, евалуација и друге специфичности конкретног часа по потреби).

* Глобални план наставник предаје педагошко-психолошкој служби школе до почетка школске године, а оперативни у складу с динамиком његове реализације. Ови планови се предају у електронском или у папирном облику.

Припрема за час

Непосредна припрема наставника за рад подразумева израду писане припреме која представља дидактичко-методичко структурирање часа. Наставници се редовно припремају за наставу водећи рачуна о избору садржаја, метода, облика и средстава за рад. Припремање за час треба да буде засновано на уважавању различитости код ученика у погледу њиховог знања, искуства и способности, укључујући и ученике којима је потребна додатна образовна подршка. За припремање, наставници могу да користе стручну литературу, интернет и друге изворе.

Не постоји прописан образац за дневне припреме наставника. Дневне припреме наставници пишу на основу месечног (оперативног) плана рада за дати предмет.

Како организовати сарадњу с родитељима?

Сарадња с родитељима је веома важна. Облици сарадње се бирају у зависности од личне процене наставника и координатора.

Облици сарадње могу бити:

- „Отворена врата“ – слободан разговор са родитељима;
- „Комуникативна свеска“ наставника и родитеља;
- Договорени термини телефонских разговора са родитељима;
- Договорене посете ученицима;
- Заједничке групне посете и излети (дружења);
- Организовање друштвено корисног рада;
- Организовање приредби;
- Организовање такмичења (у знању, спортског, уметничког...).

Како превазићи страх од осећаја потпуне одговорности за одељење?

Страх од потпуне одговорности за одељење могуће је превазићи: континуираном сарадњом са свим члановима школског колектива; консултовањем са својим руководиоцем и другим колегама; одржавањем и неговањем партнерског односа са родитељима који ће бити заснован на принципима међусобног разумевања, поштовања, поверења и отвореног приступа; пружањем педагошке подршке ученицима кроз групне и индивидуалне форме рада (групни и индивидуални разговори, консултације, показивање емпатије, размена мишљења, дискусије, испуњавање заједничких препорука и захтева, указивање индивидуалне помоћи у конкретном раду, заједничко решавање проблема и задатака); пажљивим праћењем догађаја у разреду...

ОД НАСТАВНИКА НАСТАВНИЦИМА

Пред вама су радови наставника који су похађали и успешно завршили *Програм обуке наставника који се упућују на рад у иностранству*.

Прву групу радова чине припреме за час које су посвећене обради изабране теме. Дати примери воде рачуна о начелу индивидуализације и диференцијације, примерени су контексту у коме се реализује настава и различитим групама ученика, у односу на њихово предзнање српског језика и узрасну доб.

Другу групу радова чине модели иницијалне (улазне) процене знања српског језика, којима се обезбеђује утврђивање тренутне језичке компетенције ученика. Овај дијагностички аспект, веома је важан за планирање процеса наставе и учења у целини, јер међу ученицима могу постојати изразите разлике у степену познавања српског језика (језик њиховог редовног образовања често је фонетски, фонолошки, морфолошки, синтаксички, семантички и стилски веома различит од српског језика).

Примарна улога понуђених предлога, односно приступа *од наставника наставницима*, јесте да мотивише, инспирише и подстакне самосталност и креативност у креирању сопствених примера добре праксе.

Аутори предлога су наставници који остварују образовно-васпитни рад на српском језику у иностранству и имају богато педагошко искуство – Биљана Анђелковић, Маја Анђелковић Шегуљев, Јадранка Бети, Душица Брљак, Слађана Бужек, Јелена Голушин, Биљана Димитријевић, Слађана Дуњић-Фридрих, Марко Ђурић, Јасна Живковић-Брајковић, Данијела Јанковић, Јелена Јонић, Марија Качаревић Машић, Биљана Кнежевић, Вера Мајсторовић Христић, Александра Марковић, Слађана Марковић, Катарина Марковић, Ивана Марчета, Мирјана Мишић, Александар Николић, Јована Нинчић, Сандра Пејовић, Весна Савић, Славица Симић, Зорица Сорак, Биљана Динић Спенсер, Слађана Стевановић, Миља Стевић, Јелена Стефановић, Сања Стојановић Бојковић, Јасмина Стојковић, Марија Стошић, Славица Ступар, Светлана Тодоровић, Милица Томић, Наташа Ћирић, Олга Урошевић, Татјана Филиповић и Татјана Хот.

Линкови за преузимање радова:

Припреме за час – <https://zuov.gov.rs/preuzimanje/1349/materijali-za-nastavu-i-ucenje/594797/pripreme-za-cas>

<https://sway.office.com/955EvGuxP79LgEEx?ref=Link>

Иницијална процена знања – <https://zuov.gov.rs/preuzimanje/1349/materijali-za-nastavu-i-ucenje/594798/inicijalna-procena-znanja-srpskog-jezika>

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Настава на српском језику у иностранству је драгоцену, а специфичну је по томе што се одвија ван граница Републике Србије, односно ван матице српског народа и представља остваривање образовно-васпитног рада у мултикултурном контексту. Она се спроводи у складу са посебним програмом основног образовања и васпитања у иностранству, сагласно плану и програму наставе и учења за сваки предмет, којим се прописују опсег, дубина и садржаји сваког појединачног предмета. Конципирање и реализација те наставе, темељи се на низу педагошких, психолошких и лингвистичких начела. Ученици српског порекла, који су се определили

¹⁹за овај вид наставе, похађају своје редовне школе у земљи у којој живе, а наставу на завичајном/матерњем језику прате сходно обавезама у систему свог редовног образовања. Међу њима постоје изразите разлике у степену познавања завичајног језика. Језички системи језика њиховог редовног образовања и српског језика, често су веома различити, што ученике може удаљити од аутентичних мотива учења језика и блокирати развој њихових комуникативних способности. То имплицира потребу да се концепција ове наставе заснива на брижљивим партнерским односима и персоналном приступу. Веома је битно да ученици непрестано осећају радост спознавања властите културе и радост комуницирања на српском језику. Истовремено, родитељи ученика свесно планирају колико ће њихова деца бити изложена завичајном језику. Не треба занемарити ни чињеницу да наставу похађају и ученици где је само један од родитеља српског порекла, што значи да се деца по рођењу могу срести с два или више језика – с језиком којим говоре родитељи, као и с језиком средине у којој живе и на коме стичу образовање. У датом случају, њихов матерњи језик биће језик средине у којој одрастају (и на коме се формално образују), док ће с друге стране за језике својих родитеља бити везани наслеђем, односно пореклом.²⁰ У том смислу, улога наставника је од пресудног значаја, јер пажљивим и промишљеним планирањем и остваривањем свог рада, они могу имати директан утицај на одлуке родитеља и ученика, тј. на развијање и оснаживање интересовања да се српски као завичајни језик успешно пренесе на следећу генерацију, чиме се (не)посредно подстиче јачање осећаја припадности свом народу и одржању националног идентитета, уз истовремено развијање међукултурног (интеркултурног) разумевања, међукултурне комуникације, способности емпатије, спремности на сарадњу и изградњу односа са другима на бази узајамног поштовања и уважавања сличности и разлика.

¹⁹ Извор: http://www.narodnimuzej.rs/srednji-vek/Мирослављево_јеванђеље: страница бр. 149, осамдесте године 12. века, пергамент, кожни повез, Манастир Хиландар

²⁰ Видети: Мијајловић, Д., Ана. (2019). Екстралингвистички фактори у настави српског језика у иностранству. У: Годишњак за српски језик. Универзитет у Нишу. Филозофски факултет. (16-44-61).

Литература и електронски извори

- Вујанић, М., Д. Гортан-Премк и др. (2007). Речник српскога језика. Нови Сад: Матица српска.
- Вучина, Р., Влајковић-Бојић, В. (2017). Подсетник за наставнике страних језика. Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања.
- Дурбаба, О. (2011). Теорија и пракса учења и наставе страних језика. Београд: Завод за уџбенике.
- Илић, П. (1998). Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси. Методика наставе. Нови Сад: Змај.
- Јањић, М. (2015). Српски језик за ученике у дијаспори (Методика наставе српског као завичајног). Ниш: Проактив.
- Крајишник, В. (2011). Лексички аспекти у српском као страном језику. У: Српски као страни језик у теорији и пракси. Београд: Филолошки факултет – Центар за српски као страни језик. 123–131.
- Крајишник, В. (2016). Нека питања из методике наставе српског као страног језика. У: Српски као страни језик у теорији и пракси III.. Београд: Филолошки факултет – Центар за српски као страни језик. 7–26.
- Крајишник, В. (2016). *Лексички приступ српском као страном језику*. Београд: Филолошки факултет.
- Крајишник, В., Д. Звекић-Душановић (2017). Опши стандарди постигнућа за предмет Српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног образовања одраслих. Приручник за наставнике, Београд: Мисија ОЕБС-а у Србији.
- Крајишник, В., Влајковић-Бојић В. (2021). Српски као страни језик. Приручник за наставнике, Завод за унапређивање образовања и васпитања. <https://zuov.gov.rs/srpski-kao-strani-jezik-prirucnik-za-nastavnike/>
- Крајишник, В. и Н. Стрижак (2018). Српски као страни и српски као нематерњи језик – сличности и разлике. У: Актуелни теоријско-методолошки проблеми проучавања и наставе словенских језика, књижевности и култура (Љ. Бајић, Ј. Гинић, Н. Станковић Шошо, ур.), Београд: Филолошки факултет, 181-193.
- Маринковић, Н. (2007). Граматички минимум или минимална граматика? У: Српски као страни језик у теорији и пракси. Београд: Филолошки факултет – Центар за српски као страни језик, 111–119.
- Маринковић, Н. (2011) Однос граматичке и комуникативне компетенције у нивоима Б1 и Б2. У: Српски као страни језик у теорији и пракси. Београд: Филолошки факултет – Центар за српски као страни језик, 145–151.

- Мијајловић, Д., Ана. (2019). Екстралингвистички фактори у настави српског језика у иностранству. У: Годишњак за српски језик. Универзитет у Нишу. Филозофски факултет. (16-44-61).
- Мркаљ, З. (2011). Разумевање прочитаног. У: Српски као страни језик у теорији и пракси. Београд: Филолошки факултет – Центар за српски као страни језик, 7–18.
- Мркаљ, З. (2016). Коришћење различитих типова текстова у настави српског језика као страног. У: Српски као страни језик у теорији и пракси III. Београд: Филолошки факултет – Центар за српски као страни језик, 357–377.
- Николић, М. (2006). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Петровачки, Љ., Г. Штасни (2010). *Методички системи у настави српског језика и књижевности*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Пипер, П., И. Клајн. (2014). *Нормативна граматика српског језика*. Друго, измењено и допуњено издање. Нови Сад: Матица српска.
- Точанац-Миливојев, Д. (1997). *Методe у настави и учењу страног језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Чалић, Б. (2010). Буквар велики Захарије Орфелина као просветитељска идеја образовања, у Буквари и букварска настава код Срба, зборник радова, Педагошки музеј Београд, стр. 55-74.
- Bošković, N., D. Nenadić, M. Rodić, J. Marjanović (ur.) (2014). Studija o mogućnostima unapređenja nastave i učenja Srpskog kao nematernjeg jezika u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa. Beograd: Služba Koordinacionog tela Vlade Republike Srbije za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa.
- Mikeš, M., J. Baliž, K. Čeh, I. Farkaš, E. Homolja, V. Juhas, L. Erdelj, D. Stanojević (2008). Mali jezikoslovci su krenuli u školu: priručnik za srpski kao nematernji jezik: za prvi i drugi razred osnovne škole primenom komunikativno iskustvenog metoda. Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine.
- Mrazović, P. (2009). *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića; Novi Sad: Dobra vest.
- Настава усмерена на исходе, компетенције и стандарде. Приручник за наставнике. Српски језик. Српски језик и књижевност. Српски као нематерњи (2015). <http://www.razvionica.edu.rs/wp-content/uploads/2015/08/Prirucnik-Srpskijezik.pdf>
- Zajednički evropski okvir za učenje, nastavu i ocenjivanje jezika (2002). <http://propisi.weebly.com/uploads/3/2/3/2/32327273/eu-okvir-za-ucenje-oth-srb-t07.pdf>
- <https://uciteljskikutak.com/2014/09/13/jezicke-igre-u-nastavi-pocetnog-citanja/>